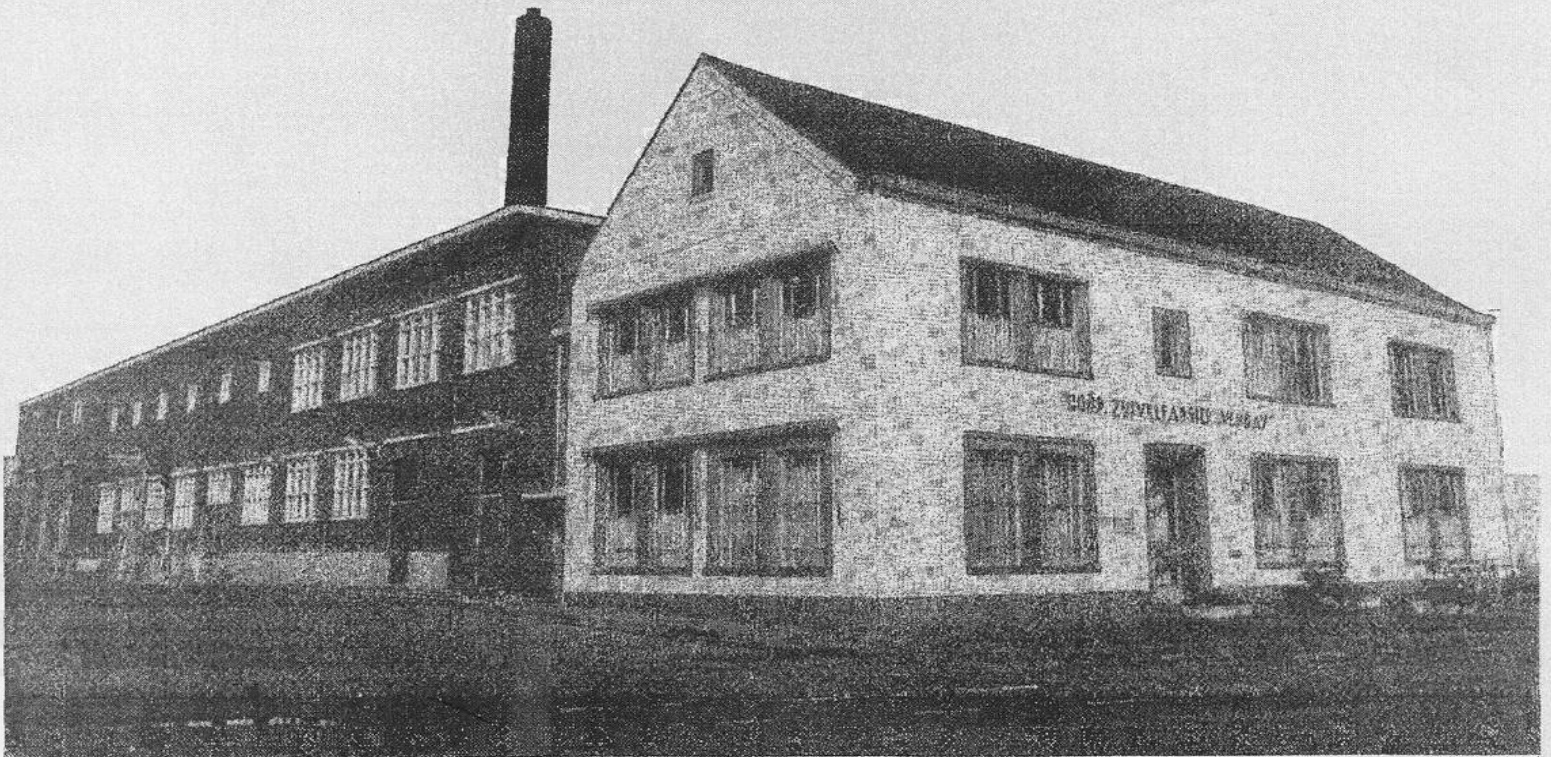

**100 jaar
melk en zuivel
in
Venray e.o.**

100 JAAR MELK EN ZUIVEL IN VENRAY EN OMGEVING: 1880 ~ 1980

MELK, DE WITTE LEVENSBRON

Inhoudsopgave:

Onderwerp	Oorspr.	Blz.
Voorwoord.	002	003
Historische tabel m.b.t. de melk.	004	005
Wat is nu eigenlijk melk , boter kaas, etc.	010	008
Het wonder van het alledaagse. Melk, de witte levensbron.	014	010
Had Venray vroeger ook industrieën? Wis en warempel, ja!	017	012
Vragen tijdens excursies bij zuivelfabriek Venray.	019	014
De boterbereiding op de boerderij en de verkoop van deze boter in het zuiden van ons land.	021	015
De melkveehouderij en zuivel tussen 1840 en 1900.	024	017
De ontwikkeling van de zuivelbereiding in Limburg en oostelijk Noord-Brabant.	035	024
Zuid-Nederlandse Zuivelbond (Z.N.Z.)	041	028
Leden van de Zuid-Nederlandse Zuivelbond - noord-Limburg.	044	030
Situatie in Venray e.o. op boerenbedrijf, de boterbereiding op de boerderij en verkoop van deze boter, de handkrachtfabrieken en stoomzuivelfabrieken.	050	035
De Coöp. Zuivelfabriek te Venray. De ontstaansgeschiedenis.	065	045
Ontwikkelingen Coöp. Zuivelfabriek „Venray”.	077	053
Feiten en gebeurtenissen op jaartal	086	060
Verbouwingen / nw. apparatuur	108	076
Verkoopapparaat consumptiemelk	119	084
Fok en Controlevereniging / KI	122	086
Kerngegevens 1905 - 1970	128	090
Kerngegevens 1970 - 1983	129	091
Mijlpalen	130	092
Kort overzicht Coöp. Zuivelfabriek „H. Maria”, Oostrum.	131	093
Lijst Bestuursleden	139	099
Laatste ontwikkelingen in zuivelend Zuid-Nederland. Fusie en integratie.	140	100
Coöp. Zuivelvereniging Campina	140	100
Coöp. Zuivelvereniging DMV	141	101
Nawoord.	147	106
Geraadpleegde bronnen en literatuur.		107
Bijlagen 1 t/m 9	151	108

Deze ‘heruitgave’ van www.zuivelhistorienederland.nl is een transcriptie van een verhaal welke in 1984 is geschreven door de oud-directeur – Adri M.B.G. Kroon - van de coöperatieve zuivelfabriek *Venray*, te Venray. Het is mogelijk uitgegeven door het/een *Venray's museum* of een *Historische vereniging Venray*. Het origineel *zwerft* ergens op het www. De reden van omzetting is geweest, het kunnen gebruiken, van een deel der oorspronkelijke tekst, in een tweetal knipselmappen over de voormalige zuivelfabriek Venray.

Zie hiervoor de site www.zuivelhistorienederland.nl / Limburg / Venray.

Versie 2011-12-24

VOORWOORD.

Op de jaarvergadering van de Geschied- en Oudheidkundige Kring Venray, gehouden op 24 januari 1972 mocht ik een inleiding houden over de ontwikkeling van de zuivelbereiding in het algemeen en in het bijzonder in Venray in de voorbije eeuw.

In het weekblad van Peel en Maas van 19 augustus 1983 was een artikel opgenomen met de kop: „*Museum vraagt reacties op expositieprogramma*”. Daarin wordt geschreven dat het Venrayse museum op een rijtje heeft gezet welke tentoonstellingen de komende jaren interessant zouden zijn. Daarna vermeldt het artikel dat er natuurlijk allerlei groepen, verenigingen, instellingen en particulieren zijn, die van deze onderwerpen het nodige afweten, daaraan mee willen werken of misschien een voorstel voor een andere tentoonstelling hebben. Het museum zou graag met deze mensen in contact komen om samen verder aan het tentoonstellingsprogramma te bouwen. Daarna werd een telefoonnummer opgegeven voor eventuele reacties. Tot slot werd een tentoonstellingsprogramma vermeld over achttien mogelijke onderwerpen.

Een der bovengenoemde onderwerpen was:

„*Oude ambachten en industrie*”

Bovengenoemd artikel van het museum met onderwerpen, trok mijn aandacht en daarom reageerde ik hierop telefonisch met de mededeling dat ik wellicht enig materiaal zou kunnen aandragen over het onderwerp: „Oude ambachten en industrie”.

Ook ik was van mening dat in ons nieuwe museum, wisseltentoonstellingen op zijn plaats zijn vooral wanneer die betrekking hebben op de lokale 19e en 20e eeuwse ontwikkelingen in deze contreien.

In mei dit jaar belde Dhr. A.L.G. Janssen, secretaris van het museumbestuur mij op en nodigde mij uit voor een gesprek met het bestuur van het gemeentemuseum te Venray in verband met de door mij eerder aan de dag gelegde belangstelling voor een eventuele expositie.

003 Mijn eerdere intentie was, een bijdrage te leveren en tezamen met anderen iets tot stand te brengen.

Er werd mij evenwel gevraagd een expositie mee te helpen inrichten over een der oudste industrieën te Venray te weten de zuivelindustrie; dit was wel iets anders dan mijn oorspronkelijke bedoeling.

Ik heb evenwel de uitdaging aanvaard. Tezamen brengen we dan deze tentoonstelling voort, vooral geassisteerd door Dhr. W. Willemsen,¹ tot voor kort conservator van het museum die mij met raad en daad bijstond en Dhr. J. Renkens, de huidige conservator.

---

¹ Zie Bijlage-I met een artikel uit Peel en Maas – xx-xx-1983 - geschreven door de Hr. Janssen Met een historisch overzicht van de zuivelindustrie in Venray – een uittreksel van het voor U liggende „Boekwerk” van directeur Kroon!

Er is nogal wat werk verzet moeten worden om voorwerpen die als handwerktuigen gediend hebben te verzamelen en daarmee hebben velen ons geholpen.

Het documentatiemateriaal dat ik kon verzamelen uit het historisch archief van de zuivelfabriek „*Venray*” en met anderen uit andere archieven, werd niet gering in omvang. De moeilijkheid tot het samenstellen van dit boekje was vooral, het maken van keuzen uit het documentatiemateriaal, dat de bezoeker van deze tentoonstelling het meest zou boeien.

Er werd mij gevraagd alles zodanig te verwoorden dat ook de leerlingen van de hoogste klassen van de lagere scholen, die deze expositie zullen bezoeken en het expositieboekje zullen ontvangen, de inhoud gemakkelijk in zich kunnen opnemen.

Tot nu toe heb ik hiermede reeds rekening gehouden en ik zal mij bedienen van een eenvoudig woordgebruik en onbegrijpelijke vaktaal niet gebruiken. Indien toch onvermijdelijk een vakterm gebruikt moet worden zal tegelijkertijd een toelichting gegeven worden. Wij wensen de oudere en de jongere Venrayer stammend uit of werkend in de agrarische sector en ook elke andere sector of maatschappelijk leven, leesgenoegen toe over het verleden en het heden, van de melkverwerking.

A. de Kroon
directeur Coöp. Zuivelfabriek DMV Campina - Venray
september 1984.

004 **MELK EN ZUIVELBEREIDING, „ZO OUD ALS DE WERELD”**
HISTORISCHE TABEL M.B.T. DE MELK EN ZUIVEL.

Voor Christus.

200 miljoen jaar geleden	De eerste zoogdieren verschijnen ten tonele.
95 miljoen jaar geleden	De eerste oer-hoefdieren in Krijttijdperk.
50 miljoen jaar geleden	De Coryphondont, de plompvoetige voorouder van alle melkdieren, doet zijn intrede.
4000-3000	Melkwinning en boterbereiding bij de Sumeriërs.
Vanaf 3000	Melkwinning in Egypte.
2000	De Indische Heilige Geschriften maken melding van boterbereiding.
1000	Koning David ontvangt kaasleveranties.
900	De Odyssee en de Ilias berichten over de melkwinning en het kaas- maken bij de oude Grieken.
430	Herodotus en Hippocrates maken melding van boteretende Scythen.
384-259	Aristoteles beschrijft in zijn "Natuurlijke Historie der Dieren" de melk en het stremmen daarvan met behulp van leb.
234-149	M.P. Cato schrijft drie boeken over de landbouw, waarin uitvoerig wordt gesproken over de melkwinning en de kaasmakerij.
116-28	M.T. Varo schrijft drie boeken over de landbouw en de melkwin- ning.

Voor en na Christus Beschrijvingen worden gegeven van de gezondmakende werking van
boter als zalf en weikuren.
Steeds meer wordt boter als voedingsmiddel gebruikt door diverse
volkeren zoals de Ethiopiërs, de Arabieren en de Romeinen. Boter en
kaas worden op markten verhandeld.

Na Christus

± 450	De boter wordt voor het eerst in Europa vermeld.
812	Karel de Grote kondigt voorschriften af inzake de aflevering van bo- ter en kaas door zijn landerijen.
900	De boter wordt genoemd als scheepsproviand van de Noormannen.
1070-1200	Er wordt steeds meer vermelding gemaakt van diverse kaassoorten, zoals Roquefort, Chester, en Emmentaler. De Friezen maken Edam- merkaas.
1339	Kaas en brood vormen de oorlogsproviand van de Zwitsers. Steeds meer boeken verschijnen over melkwinning, boter- en kaasbereiding.
1633	De Italiaanse arts Eabritio Bartoletti noemt voor het eerst de melksui- ker.

- 1660 De eerste verkopers van consumptie-ijs te Parijs.
- 1664 Een van de eerste boeken over de boter „Iracatus de Butyro” verschijnt in Groningen.
- 1673 Antonie van Leeuwenhoek ontdekt te Delft met behulp van een zelfvervaardigde microscoop de eerste vetbolletjes in de melk.
- 1720 Stichting van een Zuivelschool te K~ningshorst.
- 1791 Marie Harel vervaardigt in Frankrijk de eerste Camembert-kaas.
- 1794 Het eerste consumptie-ijs te New York.
- 1835 De eerste conservering van melk met behulp van suiker.
- 1841 De eerste kaasmakerij in de Verenigde Staten van Amerika.
- 1851 De eerste fabriek van consumptie-ijs te Baltimore, U.S.A.
- 1853 De Engelsman Gaine vindt het perkamentpapier uit voor boterverpakking.
- 1855 De eerste melkpoederfabriek in de buurt van New York.
- 1856 De Mondensed Milk Company" vervaardigt de eerste gecondenseerde Wingedikte) melk in de Verenigde Staten-.
- 1858 Aan de landbouwkundige en Veterinaire Hogeschool te Kopenhagen worden colleges over de melkwinning gegeven.
- 1859 De eerste pogingen tot ontroming van de melk met behulp van de middelpuntvliedende kracht. Hieruit groeide de uitvinding van de melkcentrifuge waarmede de melk kon worden gescheiden in het vettere deel van de melk ofwel de room en het praktisch vetloze deel van de melk, genaamd ondermelk, of taptemelk ofwel magere melk genoemd.
- 1862 De eerste melkmachine op de Wereldtentonstelling te Londen.
- 1864 Antonin Prandtl vindt zijn emmercentrifuge uit. Deze uitvinding had geen betekenis voor praktische toepassing.
- 1865 Louis Pasteur werkt zijn verhittingsmethode uit om bacteriën te doden, daarmede de melk ziektekiemvrij makend en de melk tevens een langere houdbaarheid gevend. Het verduurzamen van melk wordt naar zijn naam genoemd, te weten pasteuriseren.
- 1866 Eerste Europese fabriek voor gecondenseerde (=lang houdbare ingedikte) melk te Cham in Zwitserland.
- 1873 Noord-Hollandse boeren stichten eerste gemeenschappelijke kaasfabriek te Wieringerwaard.
- 1875 In Denemarken wordt de eerste coöperatieve zuivelfabriek gesticht door boeren.
- 1877 Fleischman publiceert het eerste Duitse wetenschappelijke werk over

- het zuivelbedrijf.
- 1878 De Laval construeert de Alfa-Laval-ontromer
- 1879 Eerste Nederlandse particuliere zuivelfabrieken te Leiden en Veenwouden.
- 1881 Lunin vermoedt de aanwezigheid van tot dusver onbekende, voor het leven uiterst belangrijke stoffen in de melk. Later blijken dat vitaminen te zijn.
- 1882 Eerste Nederlandse particuliere fabriek voor gecondenseerde melk gesticht in Vlaardingen.
- 1886 Zuivelschool gesticht te Bolsward, later Rijkszuivelschool.
De eerste coöperatieve zuivelfabriek werd in Nederland gesticht in Warga in Friesland
- 1892 Eerste coöperatieve zuivelfabriek in Tungelroy, als handkrachtfabriek.
- 1895 Gerber ontwikkelt een snelle methode voor de *bepaling van het vetgehalte*. Hierdoor werd het beter mogelijk, melk voor gezamenlijke rekening te verwerken, omdat het vetgehalte van de melk van de afzonderlijke melkleveranciers kon worden vastgesteld en ernaar kon worden uitbetaald.
- 1897 Krische en Spitteler vinden kunsthoorn uit caseïne (melkeiwit) uit.
- 1900 De coöperatieve zuivelfabrieken in Nederland verenigen zich in de Algemeene Nederlandsche Zuivelbond (F.N.Z.).
Gaulin vertoont de eerste gehomogeniseerde melk op de Wereldtentoonstelling te Parijs. Door homogenisatie worden de vetbolletjes zo fijn verdeeld dat zij niet meer kunnen opstijgen, zogenaamd opromen, zodat de melk homogeen blijft.
- 1904 Totenhaupt vervaardigt kunstzijde uit caseïne (melkeiwit).
- 1905 Instelling van het Nederlandse Rijksbotercontrole-merk.
- 1907 Bereiding van yoghurt in West-Europa.
- 1911 Oprichting van de eerste fabriek voor korstloze kaas (smeerkaas) te Thun in Zwitserland.

010 **WAT IS NU EIGENLIJK: MELK, BOTER, KAAS EN KARNEMELK, ETC.**

1. Melk.

Vloeistof die wordt afgescheiden door de melkklieren van zoogdieren. Melk is een mengsel van vetten en water dat proteïnen (eiwitten), gluciden (suikers), enzymen, zouten (o.a. calcium en fosfor) en vitaminen bevat.

Alle melkbestanddelen worden in min of meer eenvoudige verbindingen door het bloed naar de melkklier getransporteerd en daar door synthese- (verbinding) en concentratieprocessen in melk omgezet. De samenstelling van melk is verschillend voor de diverse soorten zoogdieren en is zelfs voor elk afzonderlijk dier niet constant, maar veranderlijk in de tijd.

Calcium en fosfor zijn in hoeveelheid belangrijke elementen die in melk voorkomen, vooral in koemelk.

Gezien de grote hoeveelheid van chemische verbindingen, kan men melk beschouwen als een volmaakt en volledig voedingsmiddel voor de jongen van een bepaalde diersoort alsmede voor de mens. Melk is echter ook een uitstekende voedingsbodem voor bacteriën: zelden is melk volkomen steriel, niet alleen tengevolge van een mogelijke infectie van de tepelwegen maar ook als gevolg van het feit dat na het melken zeer gemakkelijk besmetting kan optreden, bijv. door onvoldoende hygiënische omstandigheden in de stal of door het onvoldoende reinigen van melkmachine en vaatwerk. Tot de meest gebruikte methoden voor het conserveren (= lang houdbaar maken) van melk behoren behalve het koelen, het pasteuriseren (verhitten tot 90°C gedurende 15 tot 20 seconden) en steriliseren (verhitten tot boven 100°C gedurende t 20 seconden).

2. Boter.

Boter, gelijkmatig lichtgele, tamelijk vaste maar toch goed smeerbare vetmassa, die geen andere vetbestanddelen mag bevatten dan van melk afkomstig.

011 Boter is befaamd om zijn goede smaak en reuk, en is licht verteerbaar.

Het maken van boter geschiedde vele eeuwen lang op de hoeven; vanaf ± 1892 in zogenaamde handkracht-melkfabriekjes daarna in zogenaamde stoomzuivelfabrieken en thans in grote productie-bedrijven. Met een centrifuge wordt de melk gescheiden in room (vetgehalte ± 40%) en ondermelk (tapmelk, vetgehalte ± 0,05%).

De room wordt gepasteuriseerd op 85-90°C en daarna snel afgekoeld. Hierna volgt het zuren van de room door toevoeging van zuursel (melkzuur met de gewenste natuurlijke aromabacteriën), gedurende ± 20 uren met het doel dat de room zodanig zuur wordt dat het melkeiwit zich afscheidt en het karakteristieke boteraroma wordt gevormd, en dat het vet vast wordt.

De roomzuurtanks zijn voorzien van een roerwerk en van een inrichting om de temperatuur volledig te regelen.

De rijpe room wordt gekarnd, waarbij de boter zich afscheidt van de karnemelk.

3. Kaas.

Kaas, een mengsel van eiwitten, melkvet en andere melkbestanddelen, dat afgescheiden wordt uit melk, met behulp van leb of zuur.

Men spreekt van harde en zachte kaas. In Nederland worden voornamelijk harde kaassoorten gemaakt en wel o.a. Goudse en Edammer. De Goudse, die zijn oorsprong vindt in de omgeving van Gouda, is plat en bijna altijd volvet. De Edammer is meestal bolrond, iets afgeplat.

Kaas wordt bereid, door aan op een bepaalde temperatuur gebrachte melk, stremsel toe te voegen. De gestremde melk wordt gescheiden in een vloeistof, wei, die men laat aflopen en een vaste stof, wrongel, die geroerd wordt. De wrongel, de kaasstof, wordt in vormen gedaan en van een merk van een controlestation voorzien, waarop o.a. het vetgehalte vermeld staat.

- 012 Daarna wordt deze wrongel onder persen gezet om overtollige wei te verwijderen en mede om de kaas van een gewenste korst te voorzien. Daarna wordt de kaas $\pm$ 4 dagen gepekeld, hetwelk dient voor de smaak en eveneens om de korst nog te verstevigen. De korst is zoveel als een goede verpakking van het inwendige.

Na het pekelen laat men de kaas rijpen tot minimaal 4 weken na de productie. Dan wordt dit product jonge kaas genoemd. Hoe meer dagen de kaas onder zeer bewuste omstandigheden wordt bewaard, wordt deze „jong”, „jong belegen”, „belegen!”, „extra belegen” of „oude” kaas genoemd.

4. Karnemelk.

Karnemelk is de vloeistof die overblijft nadat door het karnen de boter zich uit de melk heeft afgescheiden.

5. Melkmachine.

Machine die wordt gebruikt voor het mechanisch melken van runderen. Zij bestaat in hoofdzaak uit rubberslangen die luchtdicht om de tepels van de uier van de te melken koe sluiten. In zo'n slang wordt door een pomp de druk intermitterend (- met tussenpozen werkend) verlaagd, waarbij melk uit de uier wordt gezogen. De vier slangen komen samen uit in een verzamelvat.

Het mechanisch melken heeft ten opzichte van het met de hand melken het voordeel dat het beter het natuurlijke melken (door het kalf tijdens het zogen) nabootst.

Het mechanisch melken met een melkmachine duurt circa 6 tot 7 minuten per koe, waarbij ongeveer 98% van de inhoud van de uier wordt geleidigd.

6. Melkindustrie.

Zowel melk voor consumptiedoeleinden (consumptiemelk) als voor andere doeleinden (industriemelk) dient op zodanige wijze verwerkt te worden, dat de voedingseigenschappen niet verloren gaan terwijl de melk gevrijwaard moet blijven van besmetting.

- 013 Gewoonlijk vindt de verwerking van melk op industriële schaal plaats. Daarna kan de melk op mechanische wijze gehomogeniseerd worden, dat wil zeggen het vet wordt in zeer kleine bolletjes verdeeld, ter voorkoming van afscheiding van het vet.

De laatste bewerking is het vernietigen of verwijderen van bacteriën, hetgeen op verschillende manieren kan plaatsvinden: door pasteurisatie, dat wil zeggen het langdurig verhitten van de melk tot temperaturen beneden 100°C, of door sterilisatie, dat wil zeggen het verhitten van de melk tot circa 120° tot 130°C.

Melk, boter en kaas, wie kent het niet, dit klaverblad, dat al evenzeer voorkomt op de menukaart der goede restaurants, als op de dagelijkse gerechtenlijst van de burgerlijke keuken en in de ongeschreven rij van gerechten bij de natuurlvolken, overal ter wereld. Van melk, boter en kaas maakt men ieder uur van de dag en bij alle mogelijke gelegenheden gebruik om zijn honger en dorst te stillen, of om zijn gehemelte eens extra te strelen.

Evenals alles, wat ook maar enigermate wil meetellen, er een geschiedenis op na houdt, bezit ook de melk er een, die er zijn mag, ja zelfs vele malen ouder is dan die van het mensdom zelf. Deze geschiedenis rekent niet met duizenden, en zelfs niet met honderdduizenden jaren; veeleer reikt haar begin, miljoenen jaren terug, tot in de dagen, waarin er in de verste verte nog geen sprake was van het ontstaan van de mens, laat staan dus, dat deze reeds van zich zou hebben doen spreken.

De geschiedenis van de melk begint onvoorstelbaar vele jaren geleden met het optreden van de eerste zoogdieren, dat wil zeggen die dieren welke zich van alle, tot op dat ogenblik bestaande diersoorten onderscheidde door het feit, dat zij de jongen, die zij ter wereld brachten, konden voeden met een vocht, het zog, dat uit hun eigen lichaam afkomstig was.

De geschiedenis van de melk is er een van vrede. Er is niet om haar gevochten, zoals om het brood; zij heeft geen oorlogen ontketend, zoals de suiker. Ons leven begint met melk. Geen zuigeling wordt tot mens zonder deze drank en evenmin kan welk dierenjong ook erbuiten, wanneer het groter wil worden.

De melk is een levende organische stof uit de natuur, zoals dit het geval is met al onze voedingsmiddelen. En wanneer wij iets van haar oorsprong te weten willen komen, moeten wij het „rijk der moeders” betreden. Want zij zijn het, de moeders van de dieren en de mensen, die ons het wezen van de melk .openbaren.

- 115 Want de moeders baren niet alleen hun kinderen, maar zij voeden hen ook met het wonderbaarlijke, krachtschenkende vocht, dat in hun borsten ontstaat.

Sinds het begin van de geschiedenis der mensheid zijn de moeder, die haar kind de borst geeft, en het zogende dier het symbool van rust en vrede; dit komt in de kunstwerken van alle eeuwen tot uitdrukking, vanaf de archaische, ivoren beeldjes van de onbekende Egyptische beeldsnijder van méér dan 30 eeuwen vóór Christus, via de schilderijen uit de Middeleeuwen weergevende het moederschap, tot aan het schilderij van Picasso, dat een jonge moeder met zogend kind voorstelt. Het ontstaan van de melk is een hoofdstuk uit de biologie en vormt een onderdeel van de leer inzake het ontstaan en de functies van het leven.

Wanneer en hoe de melkklieren voor het eerste zijn opgetreden, is niet bekend. Maar het staat onweerlegbaar vast, dat reeds 200 miljoen jaar geleden (een tijd waarvan we ons eenvoudig geen voorstelling kunnen maken) de grondslag werd gelegd voor de borsten van de vrouw, wier schoon gevormde lijnen de dichters van alle tijden en talen in verrukking hebben gebracht.

Het ontstaan van de melk is een gecompliceerd proces. Geweldige hoeveelheden bloed zijn nodig om alle daartoe benodigde stoffen aan te voeren.

Zo moet bijvoorbeeld 400 liter bloed door de uier van de koe stromen om 1 liter melk te kunnen doen ontstaan. Dat wil zeggen, dat aan een dagelijkse hoeveelheid van 20 liter, niet minder dan 8.000 liter bloed te pas moet komen, met andere woorden, het bloed circuleert met grote snelheid.

Melk werd in de Oudheid niet alleen gedronken maar was ook een gewild schoonheidsmiddel, dat zich uitstekend zou hebben geleend tot het voorkomen van rimpels in het gelaat. Bekend is, dat Poppea, de vrouw van keizer Nero, wanneer zij op reis ging, altijd een kudde van 500 ezellen meenam om elke dag een bad van ezellenmelk te kunnen nemen. Wat heeft dáármee vergeleken een stukje karnemelkzeep, de kleine necessaire lippenstift en poederkwast van onze dagen te betekenen. Voor wat dit betreft is de wereld toch werkelijk vooruit gegaan!

- 116 Uit het bovenstaande, zal u ongetwijfeld duidelijk zijn dat melk en zuivelproducten reeds in oeroude tijden en overal ter wereld in het leven der mensen een voorname rol hebben gespeeld en niet zonder vreugde, mag worden vastgesteld, dat zulks thans nog in hoge mate het geval is.

017 **HAD VENRAY VROEGER OOK INDUSTRIEEN?**

Wis en warempel, ja!

Ter beantwoording van deze vraag is geput uit „Peel en Maas” (1976, nrs. 11, 12) van de hand van de heer W. Willemsen, tot voor kort conservator van het Gemeentemuseum te Venray.

In 1840 telde Venray 4.600 inwoners (thans 34.000).

Hier wordt korthedshalve volstaan met slechts het vernoemen van de aard van de handkrachtbedrijfjes.

Er waren: leerlooierijen en een huidenzouterij, branderijen, ververijen, bierbrouwerijen, een kaarsenfabriek, stroopfabrieken, een graanmouterij en pel-oliemolens, een chichoreifabriek (een surrogaat ofwel vervangingsartikel voor koffie), tabaksfabrieken en een kantfabriek, een katoendrukkerij, weverijen, zeepziederijen en sigarenfabrieken.

In 1840 kende Venray vele schoenmakers die de schoenen voor het overgrote deel in huisfabricage maakten en die ze dan leverden aan enkele kleine Venrayse schoenfabrieken, waarbij hier met name kunnen worden genoemd: Versleyen, Paterstraat; Arieens, Grotestraat en Janssen, Henseniusstraat. In de zeventiger jaren van de vorige eeuw werden er in de gemeente Venray op verschillende plaatsen veldovens "tichelovens" opgericht.

In de jaren 80 bestonden er vier steenbakkerijen met name die van C. Esser, L. Teeuws, S. Custer en A. Reynders.

In 1886 waren er al 15 tichelovens; in 1896 waren er 7; in 1906 waren er nog 4.

De laatste steenfabriek was die van de firma Schreurs, een ringoven die in de zeventiger jaren werd gedoofd.

Door de zeer ondernemende Venrayer Th. Slits (geboren te Venray in 1864, overleden te Brussel in 1954²) werd in 1902 aan de Kruisstraat een strohulzenfabriek in werking gezet. In hetzelfde pand werd in 1909, de bierbrouwerij Wilhelmina gevestigd.

In 1928 was er in Venray nog de strohulzenfabriek Hulsmann.

In 1909 begonnen de gebroeders Laurensse een cartonagebedrijf.

018 In 1940 bestond de Venrayse industrie uit: een chichoreifabriek, een brandkastenfabriek (de Haen) een steenfabriek (Schreurs), een cartonagefabriek (.Laurensae), 2 zuivelfabrieken te Leunen en Oostrum, 3 bierbrouwerijen. De Venrayse "industrie" van 1840 tot 1940, was een uitzondering buiten beschouwing gelaten, een ambachtelijk opgezette nijverheid, sterk verbonden met de agrarische sector. De meeste van deze ambachtelijke industrieën was geen lang leven beschoren.

De Coöperatieve Zuivelfabriek *Venray*, floreert nog als vanouds en over deze industrietak zal nog meer uit de doeken worden gedaan. De grote industrieële revolutie kwam in Europa het eerst in Engeland op gang en wel op het laatst van de 18e eeuw. Dat land was de bakermat van de uitvinding en de ontwikkeling van de stoommachine, waardoor massaproductie mogelijk werd, die de beschikbaarheid van vele goederen voor vele mensen mogelijk maakte en daarmee de welvaart aanzienlijk bevorderde.

---

2 Zie bijlage II

Het is bekend dat dit nieuwe verschijnsel van industriële massaproductie ook zijn negatieve effecten verkreeg. De mens heeft er kennelijk steeds weer moeite mee iets nieuws dat goed is in goede banen te leiden en te houden.

Nederland werd pas door de mechanische industrie beroerd in het laatst van de vorige eeuw.

019 **Vragen tijdens excursies bij Zuivelfabriek Venray.**

Geeft een koe altijd melk? En waarom is de melk wit?

Dergelijke vragen door dapperen gesteld, tijdens excursies van Basisscholen, Nijverheidsscholen en ook andere, beantwoorden wij serieus, - deze vragen zijn ons een waar genoegen - en niet in de trant van, de koe doet dat omdat zij niet beter weet.

Nu het serieuze antwoord.

Geeft een koe altijd melk?

Een rund geeft pas melk als ze gekalfd heeft en ze geeft in de praktijk gemiddeld tussen 315 en 320 dagen, melk.

Een pink is een kalf dat voor de eerste maal bevrucht wordt, dan volgt een dracht van 9 maanden; 270 - 274 dagen.

Aan het einde van de dracht wordt de pink, vaars genoemd.

Als de vaars gekalfd heeft, wordt ze schot genoemd.

Als deze schot voor de tweede maal een kalf heeft voortgebracht, wordt ze koe genoemd.

Een rund kalft thans gemiddeld 3 maal, of anders gezegd, ze brengt gemiddeld 3 kalveren ter wereld.

De gemiddelde melkproductie bedraagt thans ruim 5.500 liter per melkgiftperiode. Het is een hoge uitzondering dat een rund in haar leven, 100.000 liter melk voortbrengt; dan heeft ze als regel 14 à 15 keer gekalfd.

Als men een rund door omstandigheden niet drachtig kan krijgen, zou zij wel 500 à 600 dagen melk kunnen geven - dit geschiedt bij hoge uitzondering omdat de veehouder dan toch nog een kalf wil hebben van het kennelijk hoogwaardige productie-dier - geleidelijk aflopend van in het begin van gemiddeld 28 liter per dag naar 8 liter per dag.

Als men een rund niet opnieuw zou bevruchten zou ze nóg langer dan 600 dagen melk geven, tot niets toe.

In de praktijk komt dit niet voor omdat zulks niet economisch is.

020 En nu het antwoord op de vraag waarom de melk wit is.

Melk is een dispersie, d.w.z. de daarin voorkomende stoffen zijn, moleculair (d.w.z. opgelos, de melksuiker en melkzouten), colloïdaal (d.w.z. opgezwollen, de eiwitten) en als zwevende deeltjes (de vetbolletjes), in het water van de melk, aanwezig.

De witte kleur van de melk wordt grotendeels veroorzaakt door de fijne verdeling van het vet in de vorm van vetbolletjes, in de melk. Deze vetbolletjes en ook de eiwitdeeltjes kaatsen het licht terug en geven hierdoor de melk een witte kleur.

Dit verschijnsel noemt men dispersie van het licht.

Dispersie = verspreiding, ontleding van het licht of wel kleurschifting.

Hoe groter het aantal vetbolletjes, des te witter is de kleur.

De doorsnede van de vetbolletjes bedraagt 0,1 tot 20 μ = 1/10.000 tot 20/1.000 millimeter (mm). (1 μ = 1/1.000 mm).

Het aantal vetbolletjes in 1 ml melk ofwel 1/1.000 liter melk bedraagt: 3.000.000 tot 4.000.000.

021 **DE BOTERBEREIDING OP DE BOERDERIJ EN DE VERKOOP VAN DEZE BOTER IN HET ZUIDEN VAN ONS LAND.**

Vóór 1890 stond de zuivelbereiding in het zuiden van ons land op een laag niveau. Voor zover de melk niet direct van de koe naar het mestkalf gebracht werd liet men ze, al of niet met de hand afgeroomd, enkele dagen aan zelfzuring over om er daarna op primitieve wijze boter van te karnen. Het afromen geschiedde spontaan, dan wel slechts zelden met een handcentrifuge. De handcentrifuge werd voor het eerst bruikbaar in 1874.

De spontane afroming geschiedde in melkaden ook wel melkmouwen genoemd. Dit waren platte houten, zinken dan wel koperen ondiepe schalen, waarin men de melk spontaan liet opromen. De volgende dag schepte men het bovenste deel, dat wil zeggen de room-eraf, om deze daarna te verkarnen.

Het opromen middels zogenaamde Swartz-vaten, dat zijn smalle diepe vaten die inwater met ijs werden geplaatst, werd in het zuiden van ons land niet toegepast.

In de zandstreken, vooral (in tegenstelling tot de vanouds bekende provincies Friesland en de Hollanden) maakte men over het algemeen een moeilijk verkoopbaar product. Als regel werd door iedere veehouder de gemaakte boter wekelijks afgezet dat wil zeggen naar de winkelier gebracht, al waar ze dienst deed als ruilmiddel tegen kruidenierswaren en andere huishoudelijke artikelen. Er was geen sprake van betaling naar kwaliteit.

De winkelier achtte het zijn plicht de boer te ontlasten van zijn product, als tenminste deze naar verhouding ook zijn inkopen bij hem deed. Er was dus zogenaamd ruilhandel. De boer stond in een ondergeschikte positie ten opzichte van de winkelier. Deze vorm van ruilhandel werd nadien „gedwongen winkelnering” genoemd, waarbij mistoestanden niet zelden waren.

De dorpswinkelier leverde zowat alles wat aan kruidenierswaren, kleding en huishoudelijke artikelen voor de boeren nodig was. Boter was het voornaamste product, waarmede de winkelrekening vereffend werd.

022 Eén opgetekend verhaal willen wij hier vermelden en luidt als volgt:

„Een keuterboertje klaagde over den slechten boterprijs tegenover zijn winkelier-koopman op de mijn alhier en zijn vrouw Katrien stampde toch zoo hard en was zoo proper. De winkelier - ook handelaar in lijnkoeken - gaf den raad, maar eens flink lijnkoek te voeren.

Keuter v.d. B. kocht 100 pond lijnkoeken en ja, de volgende Donderdag., een veel hogere prijs. „Zie je wel,” zei de koopman, „dat het geholpen heeft?”

„Ja” zei het boertje, „het koopen van de koeken wel, doch het voeren niet, want ze staan nog gelijk op zulder”.

De winkelier deed de geleverde boter als regel wekelijks over aan een koopman. Deze dwong op zijn beurt, niet zelden te lege prijzen van de winkelier af.

De boter werd door de boeren afgeleverd in zogenaamde boterklotten en klotjes, dat wil zeggen vormloze stukken van allerlei gewicht. Deze boterklotten van de verschillende winkeliers werden door de koopman in een grote kuip met water gedaan en werden daarin met de handen en soms

met de voeten bewerkt om zogenaamd de karnemelk te verwijderen maar in werkelijkheid om de hoeveelheid, door inknedden van water, te vergroten.

Men verkreeg door dit mengen van de klotten wel een homogeen of anders gezegd, gelijkmatig product.

Het spreekt vanzelf, dat dergelijke boter geen prima waar was, doch zij ging van de hand. Op sommige plaatsen echter en geleidelijk steeds meer was de toestand verbeterd door het in het leven roepen van „*botermijnen*”; voor niet verstaanders van dit woord, zou men deze, boterveilingen kunnen noemen.

Er bestonden namelijk in Limburg en Noord-Brabant in steden en dorpen en zo ook in Venray verkoopplaatsen, waar de zogenaamde boerenboter op bepaalde dagen gemijnd werd. Deze verkoopwijze wekte enige concurrentie en er werd door de boeren meer zorg besteed aan de bereiding van de boter, die daar aangevoerd werd, want er werd betaald naar kwaliteit.

- 023 Ook daar werd de boter aangebracht in klotten van onbepaalde vorm en gewicht. Maar al te dikwijls echter ontaardde de verkoop in de oude ruilhandel, doordat plaatselijke kopers de hoogste prijzen gunden aan die verkopers, waaraan zij op hun beurt de meeste waren konden verkopen. In het zuiden van ons land kwam de ommekeer ten goede door de oprichting van particuliere en vooral coöperatieve handkracht-roomboterfabriekjes, waarop we later terugkomen.

024 **DE MELKVEEHOUDERIJ EN ZUIVEL TUSSEN 1840 EN 1900.**

Hoe de grote landbouwcrisis in 1880 ontstond. Waarom handkrachtzuivelfabriekjes onstonden en nadien en tegelijkertijd de lokale stoomzuivelfabrieken.

Het is moeilijk om in een klein toegemeten tijdsbestek, een en ander verantwoord en goed leesbaar weer te geven. Ik zal node, fragmentarisch ofwel stuksgewijs te werk moeten gaan. Bovendien ben ik als schrijver een amateur en juist amateurs hebben de neiging nooit iets weg te laten. U begrijpt nu hoe moeilijk, onderstaande pennevrucht tot stand kwam. Ik hoop niettemin, dat ook deze beschrijving bijdraagt tot behoud van ons industrieel erfgoed.

Vóór 1850 trad in de economie van de Westeuropese landen het agrarisch element op de voorgrond, daarna het industriële. Omstreeks het midden van de 19e eeuw nam een overwegend agrarisch tijdperk in de Westeuropese geschiedenis een einde.

Het is niet mogelijk om op de geschiedenis van de landbouw in al deze meer voortgeschreven gebieden in te gaan, maar men mag zich wel afvragen, welke de bijzondere kenmerken van de landbouw in de Nederlanden zijn, immers dit gebied is in velerlei opzichten de leerschool voor de landbouwvernieuwers geweest. Een der belangrijkste oorzaken moet wel worden gezocht in de grote bevolkingsdichtheid van Vlaanderen, Brabant, Zeeland en Holland in de late Middeleeuwen en in de 16e en 17e eeuw.

De graanbouw in de Nederlanden was ontoereikend om de bevolking te voeden.

De tuinbouw is onder stedelijke invloed ontstaan en gegroeid.

De fruitteelt daarentegen is veel meer uit het boerenbedrijf voortgekomen. In de Nederlanden moet de hoge trap van ontwikkeling van de landbouw worden toegeschreven aan het grote aantal bewoners, die ieder slechts een klein stukje grond hadden om te bewerken, doch dit dan ook intensief benutten. De hoge graad van de agrarische ontwikkeling was niet het gevolg van een hoog algemeen welvaartspeil op het platteland, doch eerder van de grote agrarische bevolkingsdichtheid.

- 025 Scherp geformuleerd, en daardoor niet vrij van enige overdrijving: de reden tot de overgang tot de intentsieve landbouw was niet rijkdom, maar noodzaak.

De uitvinding van de stoommachine door de Engelsman Newcomen en de uitvinding nadien van de stoomreguleur door James Watt, luidde het begin in, van een industriële en sociaal-economische omwenteling. Geen wonder dat in het bijzonder in Engeland de industriële ontwikkeling zeer gunstig was, waardoor de behoefte aan voedingsmiddelen toenam, en Nederland (vooral de Hollanden en Friesland) mede dankzij de gunstige ligging, -een belangrijke leverancier werd.

Onze boter en kaas waren in het buitenland hooggeroemd en gedurende vele jaren waren wij verreweg de grootste leverancier van boter aan Engeland.

Verschillende schrijvers wijzen er op dat deze gunstige toestand ook nadelen heeft gehad voor de ontwikkeling van de Nederlandse landbouw. De stijging der prijzen veroorzaakten een zekere slapheid onder de boeren waardoor niet voldoende aandacht besteed werd aan verbeteringen op economisch- en technisch gebied. Verscheidene commissies besteedden hier aandacht aan, doch

de boeren toonden daarvoor weinig belangstelling. De meeste landbouwers bleven verstokte individualisten; ook de ontwikkeling van de plattelander was om allerlei begrijpelijke redenen laag.

De landbouwmaatschappijen waren in die tijd (1840-1850) in opkomst. Het landbouwpeil dat bereikt was, was gegrondvest op de ondervinding van lange tijden.

Het onderwijs ten plattelande was onvoldoende; een wettelijke verplichting voor het volgen van lager onderwijs was er niet en het schoolverzuim was groot. Het woord school komt van het latijnse scola, hetgeen vrije tijd betekent; en vrije tijd had uiteraard niet, de plattelander.

Veel kinderen werden ten gevolge van armoede, door de ouders thuis gehouden of van school genomen voor het verrichten van veldwerk; niet kunnen lezen of schrijven kwam veelvuldig voor.

026 Van landbouwonderwijs kwam in die tijd niet veel terecht.

In 1874 kwam te Wageningen een Provinciale Landbouwschool tot stand, waaruit zich vele jaren later de Landbouwhogeschool ontwikkelde. In de goede jaren, was van bloei, minder te bespeuren in de zandstreken van ons land. Ook terzake dit onderwerp dienen we onderscheid te maken tussen „het aloude zuivelgebied” (een groot gedeelte van Friesland, Noord-Holland, Zuid-Holland en het westelijk deel van Utrecht en Overijssel) en de rest van het land.- In de tussen haakjes genoemde gebieden zijn vruchtbare weidegronden waar van oudsher boter en kaas werden gemaakt en waar heel andere economische omstandigheden heersten dan op de schrale zandgronden van toendertijd, in het oosten en zuiden van ons land.

Op de zandgronden leefde men heel sober en had men meer de „gesloten huishouding”. Veel van hetgeen wat voor het levensonderhoud en het bedrijf nodig was, leverde het bedrijf zelf op of verkreeg men door eigen producten, zoals boter, te ruilen tegen winkelwaren zoals in het vorige hoofdstuk werd geschilderd. Men bemerkte daardoor minder van de wisselvallige omstandigheden daarbuiten.

Er werd gewezen op de in Zwitserland bestaande „associatiën” tot het gemeenschappelijk maken van boter en kaas.

De veehouders hadden voor deze samenwerking nog geen oren; het kwam de zelfstandige „gezetten” veehouder in de weidestrekten zijn eer te na. Ook in de zandstreken en in de minder bewoonde heidestrekten, waar men kleinere boeren en dagwerkers aantrof die slechts maar één of enkele stuks vee hadden, wees men het denkbeeld van een samenwerkingsvorm af. Ook het ver van elkaar verwijderd wonen der boeren, achtte men een bezwaar, terwijl de samenwerking ook niet in overeenstemming met onze volkszeden werd geacht.

Slechte kwaliteit en knoeierijen.

Er dreigde gevaar, er werd niet voldoende op de kwaliteit gelet en er werd geknoeid met de boter. Het aantal klachten over ontoelaatbare handelingen met de boter zowel als met de verpakking werd steeds groter.

027 De handelaren verweten de boeren dat zij geen goed product maakten en de boeren verweten de handelaren dat zij hun product verknoeiden. Op velerlei wijzen zag men blijkbaar kans de boter met water en andere producten te vermengen.

Het ontbrak niet aan waarschuwingen.

De vervalsing werd echter veel eenvoudiger en zou pas goed op gang komen toen in de zeventiger jaren, de margarine-industrie in Nederland tot ontwikkeling kwam.

Boterhandelaren werden tevens handelaren in margarine. Margarine was goedkoop (door import uit Amerika van goedkope grondstoffen daarvoor) en voldeed aan de behoefte der arme bevolking.

Boter en margarine vermengd, werd als echte boter aan de man gebracht. Dit vooral heeft de naam der Nederlandse boter in binnen- en buitenland destijds ernstige schade berokkend. Het is dan ook geen wonder dat in 1885 werd opgericht de „*Vereeniging tot Bestrijding van Knoeierijen in den Boterhandel*”.

In de tweede plaats is de margarine steeds zo'n hevige concurrent van de boter geweest, omdat de regering van het begin af heeft toegestaan dat dit product in dezelfde kleur en in een overeenkomstige verpakking als boter bij de consument kwam, waardoor deze volkomen werd misleid. Men bedenke daarbij dat naamvoorschriften en rijksmerken of andere waarborgen niet bestonden. Het boek „*Zuivelcoöperatie in Nederland*” van J.A. Geluk schetst in treffende voorbeelden de grove wijze van product vervalsingen.

Landbouwcrisis.

De bekende landbouwcrisis van 1878 tot 1896 teisterde ons land. De oorzaak was de aanwending van stoom als drijfkracht, welke algemeen na 1840 plaats vond. Hierdoor kwam er een zo totale ommekeer op het gebied van verkeer en industrie tot stand, dat daardoor grote verschuivingen in de markttoestanden moesten plaatsvinden.

- 028 Vooral in Amerika, Argentinië en Rusland, waar nog grote gebieden maagdelijke grond braak lagen, maakte de aanleg van spoorwegen in het binnenland, graanbouw en veeteelt in zodanige mate en tegen zo lage prijzen mogelijk, dat de producten hiervan met stoomschepen, in Europa ter markt gebracht, een geweldige ontwrichting ten gevolge hadden. Op de graanmarkten kwam deze het sterkst tot uiting. Door de nood gedwongen werden toen de veehouderij en de zuivelbereiding, in zeer veel delen van Europa, in plaats van de akkerbouw, ter hand genomen. Hierdoor vermeerderde de concurrentie, ook op het gebied van de zuivelbereiding. Ook in „*de nieuwe wereld*” ontwikkelde zich in snel tempo de veehouderij en zuivelbereiding en de producten daarvan kwamen ook op de Europese markt.

Op Landbouwkundige Congressen werd het nut van coöperatie voor landbouw en tuinbouw wederom benadrukt. Het stichten van boter- en kaasfabrieken werd aanbevolen en men beval het bevorderen van leerscholen voor zuivelbereiding voor boeren en boerinnen aan. In Amerika werd de fabrieksmatige kaasbereiding al in 1841 toegepast, en werd in 1861 de eerste boterfabriek opgericht.

Amerikaanse kaas beïnvloedde de prijzen op de Europese markten. In ons land zag men aanvankelijk de oplossing der moeilijkheden, meer in technische verbetering der productie op de boerderij. Intussen bleven de moeilijkheden door onvoldoende kwaliteit en knoeierijen bestaan en de crisis in de landbouw steeg naar haar hoogtepunt door de steeds sterker dalende prijzen.

Op een grote internationale tentoonstelling te Amsterdam bleek een grote achterstand bij onze landbouw met die in andere landen. Zowel op het gebied van het boerenbedrijf als op dat van voorlichting en onderwijs kwam ons land ver achteraan. Volksvertegenwoordiging zowel als regering werden hierdoor de ogen geopend.

Dit leidde ertoe dat bij Koninklijk Besluit van 18 september 1886, een Staats Landbouwcommissie werd ingesteld, die een duidelijke taak werd toegewezen. Het verslag der commissie kwam in 1890 uit en dat verslag was helder en veelomvattend. Aanbevelingen werden gedaan inzake onderwijs, voorlichting en verwerking van producten. Coöperaties werden aanbevolen om in de slechte toestand, waarin de boeren verkeerden, verbetering te brengen.

029 *„In den laatste tijd, zo stelt de commissie vast, zijn op tal van plaatsen zuivelfabrieken opgericht, die over het algemeen uitmuntend voldoen en die een belangrijke stijging van de prijzen ten gevolge hadden”.*

„Niet zonder bitterheid constateert de commissie dat in Nederland de landbouw zich nog minder dan elders heeft mogen verheugen in de algemene belangstelling. De landbouw, zegt zij, is bij de verdeling van de staatsbemoeiing steeds het stiefkind geweest. Bijna zonder uitzondering treden de belangen van nijverheid en vooral van de handel op de voorgrond en betaalt de landbouwer het gelag.”

Kortom: veel kreeg van overheidswege de aandacht en werd financieel gestimuleerd, bijv. het graven van kanalen, het verbeteren van grote rivieren, enz. doch de landbouw verkreeg geen aandacht en geen financiële steun.

De aanwijzingen en adviezen der commissie hebben de gewijzigde houding, die van regeringswege daarna ten aanzien van de landbouw is aangenomen, bewerkstelligd. Dit moedigde de zelfwerkzaamheid der landbouwende bevolking op heer beurt zeer aan.

Veel zou afhangen van de energie, de denkkraft en daadkracht en de bekwaamheid van de landbouwers zelf.

Denemarken was ons voor.

Eerst was graanbouw hoofdzaak, dit veranderde in veeteelt, de zuivelbereiding was beter dan in ons land, knoeierijen in de boterhandel kwamen daar lang niet in die mate voor, als in ons land. Reeds in 1885 kwam daar een wet ter bereiding van margarine tot stand en deze wet bevatte ondermeer de bepaling dat alle kunstboter verpakt moest worden in vaten, die duidelijk verschilden van botervaten en dat de margarineverpakking duidelijk gemerkt moest zijn met het woord „margarine”.

030 Boterwet en botercontrole.

Op initiatief van de landbouwcommissie kwam in 1900 een geheel nieuwe boterwet tot stand, die veel goeds tot stand bracht in de praktijk van boterproductie, margarineproductie en handel. In 1901 werd het eerste „botercontrolestation” opgericht, waarna de stichting van deze stations in verschillende andere gewesten volgde. De boter moest vanaf 1904 van een door de regering beschikbaar gesteld „rijksmerk” worden voorzien.

Als vaststaand feit kan worden aangenomen dat door de belanghebbenden gestichte botercontrolestations, gesteund door het vanwege de Rijkszuivelinspectie uitgeoefende toezicht op de naleving der Boterwet, het vertrouwen in de Nederlandse boter in het begin van deze eeuw, hersteld heeft.

Betere techniek door fabriekmatige bereiding en meer samenwerking.

Er werden betere technieken door fabriekmatige bereiding toegepast en er ontstond meer onderlinge samenwerking.

Het gebruik van een thermometer nam toe. Vaklectuur, onderzoeken en proefnemingen verkregen aandacht. Toch ging alles nog niet van een leien dakje. De vraag kwam aan de orde of het oprichten van zuivelfabrieken wel in het belang van de veehouders was. Men wees terecht, op de ongelijkheid der melk (verschil in vetgehalte) waarvoor nog geen goed controlesysteem aanwezig was.

Begin tot herstel.

„*Wanneer de nood het hoogst is, is de redding nabij*”. Er werd nog wel veel gedebatteerd, doch ook daden werden gesteld. Ook vroeg men zich af, of er coöperatieve danwel particuliere fabrieken dienden te worden gesticht; intussen bestonden er van deze laatste al een vrij groot aantal, maar men vond toch dat de boer dan te weinig zeggenschap had. Ook werd er veel over gesproken hoe groot een coöperatieve handkrachtfabriek danwel stoomzuivelfabriek zou dienen te zijn of anders gezegd hoe groot het gebied ener coöperatie zou moeten zijn.

031 In 1886 begint de victorie.

In Warga, Friesland, werd de eerste werkelijk, coöperatieve zuivelfabriek opgericht. Derden, grondeigenaren, een tweetal predikanten en een kerkvoogdij verschaften het geld, terwijl 23 boeren de coöperatie oprichtten en zich aansprakelijk stelden. Er was aldaar enthousiasme. Dit enthousiasme voor het stichten van eigen fabrieken was echter in het begin lang niet overal aanwezig. Het ging aanvankelijk meer om de fabriekmatige verwerking der melk (in het noorden alleen stoomzuivelfabrieken, in het zuiden en oosten, handkrachtfabrieken en stoomzuivelfabrieken) dan om dit voor gezamenlijke rekening te doen. Pas wanneer men zich niet goed behandeld vond door de particuliere fabrikant, of wanneer er geen fabriek in de omgeving was, kwam men tot de stichting van een fabriek voor gezamenlijke rekening. Bovendien werd het verschil tussen een coöperatieve en een particuliere fabriek toen lang niet zo scherp onderscheiden dan later het geval was.

De totstandkoming van zuivelfabrieken is sterk bevorderd door de invoering van machinale ontroming der melk waardoor een continu systeem van melkverwerking kon worden toegepast. Men had toen blijkbaar begrepen dat in de onbevredigende toestand van slechte kwaliteit en knoeierij, op de beste wijze verbetering was te brengen door de melkverwerking niet langer op de boerderij, doch in een fabriek te doen plaatsvinden,

Van particuliere zijde werd onvoldoende initiatief getoond, zodat de boeren gezamenlijk de koe wel bij de horens moesten vatten.

Voor het stichten van coöperatieve fabrieken was een bepaalde inspanning nodig in de vorm van het bijeen te brengen stichtingskapitaal, maar ook moest men wennen aan de gedachte om in gezamenlijke gebondenheid en voor gezamenlijke rekening een onderneming te drijven. Bij de individualistische inslag, die boeren in het algemeen begrijpelijk eigen is, was dit laatste misschien

nog de grootste stap. Het uitgeven van enkele duizenden guldens voor het inrichten van een boterfabriekje was een gebeurtenis van belang; zulke uitgaven te moeten doen met anderen tezamen, zodanig dat de waar, die men voor zijn geld kreeg, niet aan het individu behoorde, maar aan de gemeenschap en dan het beheer over die inrichtingen, over de eigen gewonnen melk en de daaruit verkregen producten in handen van anderen te moeten geven, was een heel nieuw gezichtspunt in het leven van deze, in heel andere begrippen grootgebrachte, plattelandsbewoners.

- 032 Om aan geld te komen was geen gemakkelijke opgave; boerenleenbanken waren er nog niet (de eerste in mei 1896). De landeigenaren en notabelen waren de moderne wijze van melkverwerking, meestal goedgezind en dezen stimuleerden en waren niet zelden met gezaghebbende boeren, de initiatiefnemers. Meestal werd het benodigde geld verkregen door de plaatsing van een obligatielening. Deze werd gedekt door een onbeperkte aansprakelijkheid, die de leden der vereniging op zich namen en daarover moet niet licht geoordeeld worden. Dit systeem en de verplichting der leden om alle geproduceerde melk, met uitzondering van hetgeen voor eigen gebruik op de boerderij nodig was, aan de fabriek af te leveren, heeft de financiering en daardoor de oprichting en het welslagen van de meeste coöperaties mogelijk gemaakt. Dit systeem der ledenaansprakelijkheid geldt nog op de dag van heden en is uiterst waardevol.

Het is duidelijk dat de eerste coöperaties haar bestaan overwegend dankten aan de nood der boeren en/of aan de behoefte van verweer tegen machten waartegen zij zich individueel niet opgewassen voelden. Aanvankelijk kwamen er, voornamelijk in het oosten van het land, doch ook in het zuiden waarover later meer, wel een aantal particuliere handkrachtfabriekjes tot stand, die meestal door boterhandelaren gesticht werden, doch deze konden, toen het stichten van stoomfabrieken meer en meer toenam, de strijd om het bestaan niet volhouden. Toen in 1895 vetgehalte onderzoek van de door boeren afzonderlijk geleverde melk, volgens methode Gerber, mogelijk werd, werd gepleit voor uitbetaling naar vetgehalte.

Ook werd reeds gepleit voor controle op kwaliteit op de door de leden geleverde melk en voor controle op de productie van de afzonderlijke koeien.

Goed ingerichte en goed beheerde coöperatieve zuivelfabrieken vormden een belangrijke factor tot verheffing van de boerenstand in het algemeen. Coöperatie is namelijk een goede vorm van democratie en persoonlijke ontwikkeling, omdat men meepraat en gezamenlijk regelt, waarbij dan, ook andere vraagstukken bij samenkomsten van de leden aan de orde komen.

- 033 Het voorbeeld van Warga in 1886, vond spoedig in Friesland navolgers en ook in andere delen van het land. Lang niet elke boer was echter bereid om de aansprakelijkheid, welke aan het lidmaatschap van een coöperatieve zuivelfabriek vastzat, te aanvaarden, al wilde men dan wel zijn melk fabriekmatig laten verwerken, omdat men toch wel inzag, dat dit beter was dan de zuivelbereiding op de boerderij. Hierdoor kwamen ook heel wat zuivelfabrieken op particuliere grondslag tot stand. Het risico voor de particulieren was, dat als zij een zuivelfabriek tot stand brachten, dat zij er niet voldoende zeker van waren, dat zij een volgend jaar weer over voldoende melk zouden kunnen beschikken. Er waren in Friesland ook enkele particuliere fabrieken, die onafgewerkte boter van de boeren kochten. Dit was het zogenaamde Normandische systeem, waarbij de boter min of meer in korrelvorm werd ontvangen om in de fabriek te worden afgewerkt, door het kneden van de boter.

Feitelijk sloten deze fabrieken een compromis met de boerinnen, die de boterbereiding nog niet wilden opgeven, maar toch wel van een gedeelte van de arbeid daaraan verbonden, verlost wilden zijn. Er waren in Friesland en elders in het noorden, ook enkele fabriekjes die in de eerste jaren na de oprichting, hun onafgewerkte boter aan deze fabrieken leverden.

Tenslotte ging in een aantal provincies het stichten van coöperaties zo vlot, omdat het in verschillende dorpen een soort wedstrijd werd, om een „*eigen fabriek*” te hebben, en deze dorpsfabrieken werden niet zelden elkaars „*grote concurrenten*”.

J.J. van Weijdom Claterbos, zuivelleraar van de „*Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw*”, nadien zuivelconsulent in Limburg, hield in verscheidene provincies lezingen over de zuivelbereiding en gaf ook cursussen. Deze cursussen waren in hoofdzaak op de verbetering der boterbereiding op de boerderij gericht en werden hoofdzakelijk door vrouwelijke leerlingen gevolgd. Een toenemend gebruik van handcentrifuges op de boerderijen was daarvan het gevolg, maar niettemin werden in vele dorpjes boterfabriekjes opgericht. Van Weijdom Claterbos (deze zou jaren later ook de stimulerende kracht in Venray zijn) propageerde hierbij het Limburgse systeem, namelijk de bouw van handkrachtfabriekjes, anderen stonden met stoom gedreven fabrieken voor.

- 034 De voorbeelden van Friesland en Limburg begonnen in Gelderland en Overijssel meer en meer aandacht te trekken. Enkele leden van een dorpsvereniging te Eibergen in de Gelderse Achterhoek trokken naar Tungelroy in Limburg om zich op de hoogte te stellen van het aldaar opgerichte handkracht-botter-fabriekje.

Een verslag hierover verscheen in het „*Nederlandsch Landbouwweekblad*”. „*Tungelroy*”, zo werd gezegd, „*is een dorpje in de arme Peel en wanneer het daar kan, dan ken het bij ons wel tien maal*”. Er werden gegevens over de kosten van deze fabriek verstrekt: „*de huur van het gebouw was f 50,-- en inventariskosten f 600,--. Er zijn 85 deelnemers en voor de boter werd 60 cent per pond ontvangen. De melk werd naar vetgehalte betaald. De boeren ontvingen 3,6 tot 5,25 cent per kilo melk met gratis terugontvangst van de ondermelk*”.

035 **DE ONTWIKKELING VAN DE ZUIVELBEREIDING IN LIMBURG EN OOSTELIJK NOORDBRABANT.**

In dit gebied had men zich van oudsher niet zozeer toegelegd op melkproductie en boterbereiding, maar het hoofddoel van de veehouderij was het maken van mest, omdat men deze nodig had voor het wat meer vruchtbaar maken van de schrale grond en het mesten van kalveren. De stallen als ook de behuizing waren er niet op ingericht om een goed product uit de verkregen melk te maken. Men miste een goede melk-bewaarplaats, maar bovendien de nodige kennis om goede boter te maken. De meeste bedrijfjes waren te klein en de verkregen hoeveelheid melk was te gering om daarvan elke dag boter te maken. Hier kwam nog bij dat in vele gevallen een vrij grote hoeveelheid melk voor het mesten van kalveren gebruikt werd.

De melk, bestemd voor de boterbereiding werd eerst nog „*geziedj*” (gezeefd) in zogenaamde baren. De „*ziej*” (teems) was een koperen trechter met wijde opening van boven en iets nauwer beneden, in het midden buikvormig. De beneden opening werd overspannen met een linnen doekje door middel van een koperen ring.

De melk werd opgevangen in zogenaamde roompotten van aardewerk met twee oren aan het bovineinde. Deze roompotten hadden verschillende afmetingen en waren derhalve ook verschillend van inhoud. In de zomer stonden de roompotten in de kelder, in de winter in de huiskamer bij de haard om de room op een geschikte temperatuur te houden en deze karnrijp te doen worden. De kleine hoeveelheid boter die gemaakt werd was dan ook van allesbehalve goede kwaliteit en werd bij de winkelier in het dorp tegen kruidenierswaren geruild. Deze ruilhandel gaf aanleiding tot verlerlei uitwassen, waarbij de boer de lijdende rol speelde, omdat hij hoegenaamd over geen middelen van verweer beschikte. Maar ook voor de winkeliers was deze toestand ongunstig, daar zij een zeer onregelmatig en minder goed product ontvingen. Hierover vertelden wij reeds eerder in een voorgaand hoofdstuk.

De voorwaarden voor een goede melkbehandeling op de vele kleine boerderijtjes ontbraken en de geldelijke omstandigheden, waarin de boeren verkeerden, lieten niet toe dat men kostbare verbeteringen aanbracht.

- 036 In 1893, zo meldt Jan Truyen, landbouwer te Meyel, had 97% der boeren in Limburg en Noord-Brabant niet meer dan 2 à 3 koeien, die in de winterperiode meestentijds in een zogenaamde potstal verbleven. Een potstal was een stal met een laagliggende bodem. Deze bodem was van leem gemaakt, om te voorkomen dat de urine van het vee in de bodem zou trekken en zo verloren zou gaan, wat jammer zou zijn daar ook deze als bemesting voor de schrale zandgronden hard nodig was. Op de bodem van de stal spreidde men stro. Daarop kwam het vee. Als het stro nat was, spreidde men weer een laag stro uit, of hei, of ander strooisel. Zo kwam het vee steeds hoger te staan, zelfs zo hoog dat het met de rug bijna tegen de zolder stond. Dan werd de stal leeggehaald en de intussen gevormde mest naar de akkers gebracht.

Ongeveer terzelfdertijd werd uit België vernomen dat men daar de boterbereiding voor gezamenlijke rekening ging uitoefenen.

De mogelijkheid opende zich hiertoe toen de centrifugale ontroming der melk mogelijk werd. In Tungelroy woonde de heer J.J.C. Ament, die hoofdonderwijzer ter plaatse was. In 1891 was de

oogst in zijn omgeving grotendeels door hagel vernield en dit was mede aanleiding dat hij zich de moeilijke omstandigheden, waarin vooral de kleine Peelboeren verkeerden, ging aantrekken. Hij toog naar het Belgische dorpje Bree om te gaan zien hoe men daar voor gezamenlijke rekening boterbereiding toepaste. Hij deed hiervan verslag in zijn dorp en vond 33 boeren bereid om met deze nieuwe vorm van melkverwerking te beginnen. Men besloot - evenals in Bree - voor gezamenlijke rekening een centrifuge en verdere benodigheden aan te schaffen. Men kocht deze bij Jules Melotte te Rémicourt voor 1200 Belgische francs.

Er was echter in Tungelroy nog geen gebouwtje om er de „*boterfabriek*” in te beginnen en zo werd deze centrifuge voorlopig geplaatst in het bakhuisje van H. Peerlings, die voorzitter van de inmiddels door Ament opgerichte vereniging was geworden. („*Bakhuske*”, is een klein gebouwtje aan of naast de boerderij of het huis waar men brood en andere dingen bakte. In het huisje stond een bakoven.) De boter werd opgeslagen in de kelder van de „*bovenmeester*”.

037 Wij zullen niet op de voet volgen welke moeilijkheden deze pioniers allemaal hadden te overwinnen, maar menen nog, wel te moeten vermelden dat men met de in de „*fabriek*” gemaakte boter aanvankelijk lelijk overhoop kwam te zitten, want niemand in de omgeving wilde deze boter kopen. Men zou vergiftigde stoffen aan de melk toevoegen en men beweerde zelfs dat kinderen, die gevoed werden met de ondermelk, daarvan de tering zouden krijgen. Een boer moest de levering van zijn melk aan de fabriek staken, omdat zijn knecht weigerde pap te eten, die gekookt was van centrifugemelk. Men kan aanvankelijk de boter niet kwijt en besloten werd dat ieder der boeren maar zou trachten zijn eigen boter in de omgeving aan de man te brengen. Maar ook dit was geen succes.

Dit duurde enkele weken totdat „meester Ament” in België een koper voor de Tungelroyse boter vond. Van die tijd af liep het vlot. Er werd een geregeld afnemer in Brussel gevonden, waarmee een jaarcontract werd afgesloten en f 1,20 per kg boter franco - Brussel werd overeengekomen.

Na een korte periode in het bakhuisje gewerkt te hebben, was een nieuw, eenvoudig gebouwtje te Tungelroy klaar gekomen en dit was dus het eerste gebouwde handkrachtboterfabriekje in Zuid-Nederland in 1892. De melkaanvoer in de eerste week was 3.420 kg.

In 1893 telde de provincie Limburg reeds 21 handkrachtfabriekjes. In 1899 waren er in het gebied van de Z.N.Z. meer dan 100 handkrachtfabriekjes. Het aan deze provincie grenzend gedeelte van Noord-Brabant, aangetrokken door de gunstige uitkomsten in Limburg verkregen, volgde weldra het gegeven voorbeeld. Liessel had de primeur in Noord-Brabant in 1893. De handkrachtfabriekjes verschenen als paddestoelen uit de grond en weldra had elk dorp in Limburg en Oost Noord-Brabant één of meer van deze fabriekjes.

Tungelroy had een tweede primeur; zij had nl. de eerste stoomzuivelfabriek³ in geheel Zuid-Nederland in het jaar 1900.

In 1909 waren er 215 fabriekjes in het gebied van de Z.N.Z., d.w.z. Limburg en oost Noord-Brabant waarvan 45 stoomfabrieken.

In 1922 waren er in dat gebied 120 fabrieken waarvan nog zes handkrachtfabriekjes.

---

3 Moet zijn de Eerste Coöperatieve Stoomzuivelfabriek, zie vervolg van dit verhaal!

038 De handkrachtboterfabriekjes, die al spoedig in vele dorpen en gehuchten tot stand kwamen waren zo eenvoudig en zó gebouwd dat ze altijd weer als woonhuis gebruikt zouden kunnen worden. Niet zelden werd met deze bedrijfjes zelfs in een oude schuur of een oud woonhuis begonnen. De inventaris bepaalde zich in hoofdzaak tot een bascule, een kookpot en een handcentrifuge, vaten voor het bewaren voor de room, bovendien een tuimelkarn en een kneedbord. De boeren moesten zelf hun melk naar de fabriek brengen en namen de ondermelk mee naar huis terug.

Een boertje uit Mildert nabij Nederweert, kwam dagelijks anderhalf uur gaans met zijn melk in een bus op de rug naar de fabriek en nam de ondermelk weer mee naar huis.

Men betaalde de stichtingskosten gezamenlijk naar verhouding van de geleverde melk en nieuwe deelnemers liet men entreegeld betalen, waaruit een reservefondsje werd gevormd. Van een boekhouding was aanvankelijk nauwelijks sprake.

Het fabriekje te Tungelroy diende als voorbeeld voor vele andere. Er werden ook vele jongelui opgeleid om als werkbaas in andere fabriekjes te kunnen optreden.

De ontwikkeling der coöperatieve boterbereiding ging echter niet ongestoord. Vele boterkopers zagen in de nieuw ingeslagen richting een gevaar en trachtten door bedreiging de samenwerking te stuiten. Ook ondernemende boterkopers en winkeliers gingen ertoe over boterfabriekjes te stichten, maar ook kwamen er vele handkrachtfabriekjes door onderlinge samenwerking der boeren tot stand. Dit was vaak het gevolg van overleg in de plaatselijke landbouwverenigingen.

Deze werden voorgelicht door landbouwweraren, die omstreeks 1890 door de Limburgse Landbouwbond en de Noord-Brabantsche Maatschappij van landbouw waren aangesteld. Zij bevorderden in sterke mate de zelfwerkzaamheid der boeren, waarbij burgemeesters, gemeentesecretarissen en onderwijzers, gesteund door de plaatselijke geestelijkheid, vaak een leidinggevende rol vervulden.

Evenals in Limburg speelde in Noord-Brabant de afzet der boter, na de oprichting der coöperatieve handkrachtfabriekjes, een belangrijke rol. Men moest voor de verkoop der boter in hoofdzaak terecht komen bij dezelfde handelaren, die vroeger de boter bij de boeren en op de plaatselijke mijnen kochten.

039 Bij de oprichting der eerste zuivelfabriekjes is men direct overgegaan tot de *centrifugale ontroming* (en derhalve niet middels ontroming in zogenaamde Swartz-vaten). Lange tijd heeft men in het zuiden deze boterfabriekjes een *centrifuus* of kortweg „*fius*” genoemd.

In Tungelroy betaalde men de melk ook reeds uit naar vet- of roomgehalte.

Volgens het reglement had het bestuur het recht de melk van afzonderlijke koeien te doen onderzoeken, welk onderzoek vanaf 1895 al volgens de *methode Gerber* geschiedde. Het is niet te gewaagd te veronderstellen, in dit alles de invloed van „*Meester Ament*” te zien.

In 1099 werd er een Fok- en Controlevereniging opgericht.

Op het Landbouwkundig congres dat in 1900 te Maastricht werd gehouden, pleitte Ament, toen inmiddels zuivelconsulent in Limburg, voor de „*verwaarding*” der melk door toepassing der centrifugale ontroming.

Zich in hoofdzaak tot verwerking der melk in een coöperatieve fabriek bepalend, hetzij gedreven met handkracht, hetzij met stoom, achtte hij een goed werkende handkrachtfabriek niet te verwerpen. Hij achtte echter het voordeel van een stoomfabriek dat men daarin, de melk kon pasteuriseren, dwz. verhitten, en dat daardoor een betere kwaliteit werd verkregen.

Zijn slotconclusie was dat men gemakkelijker komt tot de oprichting van een handkrachtfabriekje dan van een stoomfabriek, voor een handkrachtfabriek heeft men maar 1000 tot 2000 liter melk per dag nodig en zij werkt goedkoop. Achter dit laatste, algemeen gesteld, zou men een vraagteken kunnen zetten, maar niet achter hetgeen hij daarna zei, namelijk: „*Het is beter een handkrachtfabriek, dan geen fabriek*”, aldus geciteerd uit het boek „*Zuivelcoöperatie in Nederland*” door J.A. Geluk.

In het algemeen kan gesteld worden dat de handkrachtboterfabriekjes in Zuid-Nederland bestaan hebben in de jaren 1893-1916, ruim 20 jaar. Ook kan gesteld worden dat toen de coöperatieve stoomzuivelfabrieken zich een weg begonnen te banen, het met de meeste particuliere handkrachtfabriekjes spoedig gedaan was, omdat de handkracht als zodanig niet te handhaven was, maar ook omdat deze, door de oprichting van een coöperatie, vaak de grondstof ontnomen werd. In vele gevallen werden deze fabriekjes door de gestichte coöperaties in goed overleg overgenomen.

040 Ook gingen vaak een aantal coöperatieve handkrachtfabriekjes tegelijk in één te stichten grotere coöperatieve stoomzuivelfabriek over, zoals dit ook gebeurde in Venray, in het jaar 1905, waarover later meer.

Een melkerij of handkrachtboterfabriekje zoals meermalen genoemd, werd als regel gevestigd in een klein gebouw of in een paar kamers van een woning met een kelder voor de bewaring van de bereide boter. Er was aanwezig een handkrachtcentrifuge, een fornuis waarin de melk op een geschikte ontromings-temperatuur ($\pm 30^{\circ}\text{C}$) werd gebracht, een bascule, voor weging van de melk, een tuimelkarn en een handkneder, enige roomvaten en, bij de best ingerichte, ook een hooggeplaatst waterreservoir, waarin met een perspomp welwater uit een nortonput werd gebracht, dat door een koeler stromend, de warme room op een geschikte zuringstemperatuur moest brengen. Wanneer er een nieuw gebouwtje werd gesticht, kostte dat met de gehele inventaris zelden meer dan f 1500,- á f 2000,-.

De aantekeningen van de melkontvanger over hoeveelheid en vetgehalte gingen naar de secretaris, die de berekening van ieders tegoed uitvoerde en deze aan de penningmeester overhandigde, die, veelal in tegenwoordigheid van de bestuursleden, aan de opgeroepen leveranciers de uitbetaling deed.

Het beheer berustte geheel op onderling vertrouwen. Een systematische verantwoording kwam slechts zelden voor.

041 ZUID-NEDERLANDSE ZUIVELBOND (Z.N.Z.)

Op 7 juli 1893 werd door J. Truijen, lid van de Provinciale Staten en later burgemeester van Meijel, J.J.C. Ament, hoofd der school en „*dirigent*” van de melkerij te Tungelroy, Weert en F.R. Corten, waarnemend rijkslandbouwleraar te Roermond, een bijeenkomst belegd met vertegenwoordigers van melkerijen, om over diverse onderwerpen te spreken. Er werd in principe besloten tot oprichting van een Bond van Melkerijen, ter onderlinge samenwerking. Daarbij werd gesteld dat de zuivelbereiding „*een integrerend onderdeel van het landbouwbedrijf diende te blijven*”.

Bij deze vergadering waren 13 coöperatieve fabriekjes vertegenwoordigd, terwijl ook enkele vertegenwoordigers van particuliere bedrijfjes in Noord-Brabant en Limburg en zelfs uit België aanwezig waren. Het resultaat van de vergadering was dat men kwam tot de oprichting van een bond van coöperatieve melkerijen, waarvan 32 fabriekjes lid werden.

In een tweede vergadering op 28 september 1893 werd het reglement behandeld en vastgesteld. Hiermede was de Zuid-Nederlandse Zuivelbond (Z.N.Z.) zoals deze nu officieel heette, tot stand gekomen.

Deze bond nam als taak op zich de bevordering van alle belangen der verenigde melkerijen, vooral van die welke in verband stonden met de bereiding en de verkoop van zuivelproducten.

Voorzitter werd J. Truijen en secretaris J.J.C. Ament, aan welke laatste een toelage van f25,-- per jaar werd toegekend.

Men legde zich zowel toe op de kwaliteitsverbetering alswel op de boterverkoop. Ten einde de verkoop te verwezenlijken, werd het systeem van een botermijn gekozen, „*omdat*” aldus Michiels van Kessenich, „*daardoor meer onafhankelijkheid van de boterkooplui ontstaat, de boter ook direct door de winkeliers uit de grote steden kan worden betrokken en er alleen bondsboter aan de markt komt, waardoor de kooplieden ervan verzekerd zijn, onvervalste boter te ontvangen*”. Aanvankelijk werd gebruik gemaakt van een bestaande botermijn te Roermond, maar in 1895 werd besloten een botermijn, eerst "botermarkt" genoemd, in Maastricht te vestigen, hetgeen in verband met de gunstige ligging ten opzichte van het buitenland een goede keuze bleek te zijn.

042 De mijn was en bleef een instelling van de Bond en de bedoeling was dat de melkerijen alle boter aan deze botermijn leverden, zodat geen boter in handen kwam van nog steeds knoeiende boterhandelaren.

Toch werd ook op de mijn gekochte boter nog wel voor knoei-doeleinden gebruikt, door onder andere vermenging met margarine. De Z.N.Z. stelde daarop in 1901 zelf het Botercontrolestation „Maastricht” (B.C.M.) in. Na reorganisatie, dat wil zeggen verzelfstandiging van het Botercontrolestation in 1904, verkreeg het station de bevoegdheid tot het afgeven van Rijksbotermerken aan de aangesloten fabrieken: de „*Nederlandse Botercontrole onder Rijkstoezicht*” kwam tot stand.

In 1909, het jaar van het hoogste aantal aangesloten leden-fabrieken, waren er, 215 coöperatieve zuivelfabrieken, waarvan 45 stoomzuivelfabrieken, lid van de Z.N.Z. Deze hadden tezamen 17.800 leden-veehouders en verwerkten tezamen 135 miljoen kilo melk. Wellicht is het hier inte-

ressant te vermelden dat Zuid-Nederland thans 9.000 leden-veehouders telt met een melkverwerking van 2,5 miljard kg melk. De zuivelfabriek te Venray alleen verwerkte in 1983, 150 miljoen kg melk en zes miljoen kg room van andere vestigingen.

Dit aantal was in 1922, 120 waarvan nog slechts 6 handkrachtfabriekjes. In 1946, waren er nog 77 aangesloten fabrieken. In 1984, de Z.N.Z. was inmiddels omgezet in C.Z.N.Z., omvattende de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg, waren er nog slechts twee leden, waaronder DMV.Campina.

Men begon meer en meer op stoomkracht over te gaan: bij de handkrachtfabriekjes ondervond men vooral het bezwaar der ongepasteuriseerde ondermelk, waardoor de zuivelfabriek vaak als de verspreider van besmettelijke ziekten werd aangewezen.

In 1905 stelde de Z.N.Z. voorschriften op betreffende de door de fabrieken te voeren boekhoudingen. Het personeel van deze fabriekjes bestond, onder leiding van een zogenaamde „*hoofdwerker*”, meestal uit kleine boeren, die ‘s morgens in de fabriek werkten en ‘s middags op hun bedrijfje. Gezien de geringe ontwikkeling van deze mensen kon men op technisch en administratief gebied niet veel van hen verwachten.

- 043 Dit werd gaandeweg beter toen er (grotere) stoomfabriekjes kwamen. In 1910 begon hier schot in te komen. Er werd een administratieve inspectiedienst voor de fabrieken tot stand gebracht.

Er werd door de Z.N.Z. een uitvoerig inspectieverslag uitgebracht van de afzonderlijke fabriekjes. Hieruit bleek onder andere duidelijk dat de stoomfabrieken gunstiger werkten dan de handkrachtfabriekjes.

Er werden ook centrale boterkeuringen gehouden en er bestond een soort technische inspectie der fabrieken onder leiding van de zuivelconsulent. Doordat in 1905 secretaris Ament tevens tot zuivelconsulent werd benoemd, ontstond er een direct verband tussen de Z.N.Z. en het Zuivelconsulentschap.

De botermijn kreeg meer en meer het karakter van een afdeling verkoop. In 1948, verkreeg de afdeling boterverkoop van de Z.N.Z. geheel het karakter van een verkoopvereniging.

Er was inmiddels ook opgericht een R.K. Vereniging van Directeuren van Zuivelfabrieken en in 1919 werd besloten een tweetal directeuren van zuivelfabrieken als adviserende leden aan het bestuur toe te voegen, zodat daarmee ook het technisch element in het bestuur vertegenwoordigd werd; hieraan werd evenwel pas in 1921 uitvoering gegeven. Dhr. Fr. Verkleij, directeur van de Zuivelfabriek „*Venray*” was van 1921-1934 adviserend bestuurslid.

De Z.N.Z. werd na Wereld Oorlog II omgezet in de Coöperatieve ZuidNederlandse Organisatie van Zuivelverenigingen (C.Z.N.Z.)

Z.N.Z. en C.Z.N.Z. zijn van eminente betekenis geweest, voor de ontwikkeling van de zuivelindustrie in Limburg en Oost-Brabant en nadien in geheel Zuid-Nederland.

Deze werd opgericht in 1893, zoals reeds eerder vermeld.

Practisch alle coöperatieve handkrachtboterfabriekjes werden lid van bovengenoemde bond, zo ook nadien de opgerichte coöperatieve stoomzuivel fabrieken.

Het lijkt mij voor de lezer de moeite waard hieronder te vermelden de plaatsen in Noord-Limburg en de gemeente Vierlingsbeek, alwaar coöperatieve handkrachtfabriekjes hebben gestaan, alsmede waar coöperatieve stoomzuivelfabrieken werden opgericht, en wel in alfabetische volgorde van de namen der gemeenten. Daarbij wordt de naam vermeld indien het bedrijf een naam bezat en de lidmaatschapsperiode van de Z.N.Z. of de bestaansperiode der fabriek.

<u>Arcen</u>		
handkrachtboterfabriekjes:		
Arcen	<i>Coöp. Roomboterfabriek</i>	1897-1929
Arcen en Velden	<i>St. Isidorus</i>	1894-1929
<u>Bergen</u>		
handkrachtboterfabriekjes:		
Afferden	<i>de Eendracht</i>	1903-1917
Aijen	<i>St. Antonius</i>	1901-1917
Aijen	<i>St. Petrus</i>	1907-1917
Siebengewald	<i>St. Hubertus</i>	1903-1917
Well	<i>Concordia</i>	1902-1917
Wellerlooi	<i>St. Catharina</i>	1902-1917
stoomzuivelfabriek:		
Bergen	<i>St. Antonius Abt</i>	1917-1967
<u>Broekhuizen</u>		
stoomzuivelfabriek:		
Broekhuizenvorst	<i>Wilhelmina</i>	1897-1948
<u>Grubbenvorst</u>		
handkrachtboterfabriekjes:		
Grubbenvorst-Dorp,		1896-1909
Lottum Gertruda		1894-1909
<u>Helden</u>		
handkrachtboterfabriekjes:		

Helden-Dorp		1896-1909
Beringen	<i>Helden-Beringen</i>	1895-1904
Beringerbroek		1898-1909
Echel		1893-1904
Eindt	<i>Eindt</i>	1894-1909
Everlo	<i>Everlo</i>	1897-1909
Grashoek		1909-1912
Heuvelhoek		1895-1909
Loo		1895-1909
Panningen		1893-1909
Stokx	<i>Stokx</i>	1895-1909
stoomzuivelfabrieken:		
Helden	<i>St. Lambertus</i>	1904-1954
Panningen	<i>Heilige Maria</i>	1909-1972
<u>Horst</u>		
handkrachtfabriekjes:		
America	<i>Antonia</i>	1894-1911
Hegelsom		1900-1911
Meterik	<i>Eendracht</i>	1899-1907
Middellijk	<i>Constantie</i>	1895-1907
Oostenrijk	<i>Oostenrijk</i>	1900-1911
stoomzuivelfabrieken:		
Meterik	<i>St. Jan Evangelist</i>	1907-1952
Horst	<i>St. Lambertus</i>	1911-1954
<u>Maasbree</u>		
handkrachtfabriekjes:		
Maasbree	<i>De Vlijt</i>	1895-19.09
Heesken		1896-1904
Kortehei		1904-1906
Rinkersfort		1900-1906
Tongerlo	<i>Samenwerking</i>	1904-1906
stoomzuivelfabrieken:		
Baarlo	<i>St. Odilia</i>	1899-1942

Maasbree	<i>St. Aldegondis</i>	1907-1952
<u>Meerlo-Wanssum</u>		
handkrachtfabriekjes:		
Blitterswijk	<i>De Eendracht</i>	1887-1914
Swolgen	<i>St. Brigitte</i>	1897-1909
Wanssum	<i>De Eendracht</i>	1901-1913
Geysteren	<i>Samenmelkerij</i>	1898-1913
stoomzuivelfabriek:		
Meerla-Dorp	<i>Coöp. Roomboterfabriek</i>	1901-1933
<u>Ottersum</u>		
stoomzuivelfabriek:		
Ottersum	<i>St. Jan</i>	1903-1946
<u>Sevenum</u>		
handkrachtfabriekjes:		
Sevenum Dorp	<i>De Roos</i>	1897-1912
De Hees	<i>De Hees</i>	1890-1912
De Vorst		1896-1912
De Steeg	<i>De Boterbloem</i>	1900-1912
De Eijgen		1900-1912
Ulfterhoek	<i>Steinhagen</i>	1900-1912
De Hees	<i>St. Joseph</i>	1902-1912
Op den Broek	<i>Den Broek</i>	1904-1912
stoomzuivelfabriek:		
Sevenum	<i>De Boerenbond, nadien</i>	1912-1971
	<i>St. Sebastianus</i>	
<u>Venlo</u>		
stoomzuivelfabriek:		
Venlo	<i>St. Martinus</i>	1910-1982
<u>Venray</u>		
hand kracht fabriekjes:		
Heide	<i>St. Jozefbond</i>	1897-1904

Leunen	<i>St. Catharina</i>	1897-1905
Lull	<i>St. Antoniusbond</i>	1898-1913
Merselo	<i>St. Jansbond</i>	1897-1915
Oirlo	<i>Eendracht</i>	1909-1913
Overbroek	<i>St. Srigitta</i>	1896-1906
stoomzuivelfabrieken:		
Venray	<i>Venray</i>	1905-1985
Oostrum	<i>H. Maria</i>	1913-1946
<u>Vierlingsbeek</u>		
handkracht fabriekjes:		
Overloon	<i>Onderlinge Hulp</i>	1896-19--
Vortum-Mullem	<i>St. Cornelius</i>	1909-1910
Groeningen	<i>Wilhelmina</i>	1897-1910
stoomzuivelfabriek:		
Vierlingbeek	<i>St. Laurentius</i>	1910-1971

Wij vernoemen hier ook nog, de Coöp. Stoomzuivelfabriek "St. Andreas" te Velden, welke geen lid was van de Z.N.Z. De voorzitter van deze stoomzuivelfabriek was van den Hombergh. De directeur was Heidens, die later werd opgevolgd door G. Tielen, die nadien directeur werd van de Coöp. Stoomzuivelfabriek "*St. Sebastianus*" te Sevenum.

De Coöp. Stoomzuivelfabriek "*St. Andreas*" begon in 1903 en vond haar einde in 1910.

Volledigheidshalve maken wij hier nog vermelding van het bestaan van een aantal particuliere stoomzuivelfabrieken in Noord-Limburg:

- * Stoomfabriek van Melkproducten "*Ceres*", directeur-eigenaar Jos van Eechoud te Horst. Het bedrijf werd veelal aangeduid met de naam Fa. Eekhout, Dit bedrijf was gevestigd in de Steenstraat in de periode 1917-1922. Het bedrijf kocht menigmaal ondermelk van de Stoomzuivelfabriek „*Venray*”; zij produceerde gecondenseerde melk in blikjes en exporteerde deze naar Engeland. Het bedrijf vond in 1922 zijn einde aan voornoemde export.
- * Stoomzuivelfabriek "*St. Jozef*" te Venlo, eigenaar Reintjes. Dit bedrijf eindigde in 1945.
- * Stoomzuivelfabriek "*De Nijverheid*" te Venlo, eigenaars waren de Gebr. Peeters. Dit bedrijf werd gesloten in 1941.
- * Stoomzuivelfabriek "*St. Odilia*" te Baarlo.

Dit bedrijf ging in 1943 een fusie aan met de Coöp. Melkinrichting St. Martinus" te Venlo.

- * Stoomzuivelfabriek "*St. Antonius*" te Blerick, eigenaar van Lare, welk bedrijf in 1952 werd gesloten na overname door Coöp. "*St Bartienus*" te Venlo.

050 **SITUATIE IN VANRAY E.O. ROND 1900 OP BOERENBEDRIJF, DE BOTERBEREIDING OP DE BOERDERIJ EN VERKOOP VAN DEZE BOTER, DE HANDKRACHTFABRIEKENEN STOOMZUIVELFABRIEKEN.**

De aandachtige lezer zal inmiddels begrepen hebben dat veel van wat tot nu toe is geschreven van toepassing is op hetwelk in Venray e.o. voorkwam op het gebied van de boerenhuishouding, de melkwinning en -behandeling, de boterbereiding op de boerderij en nadien de handkrachtfabriekjes en later bij het ontstaan van de eerste stoomzuivelfabrieken.

Het boerenbedrijf.

De boerenbedrijven waren, volgens huidige normen, zeer klein. Het grondgebied was slechts één of enkele hectaren groot, veelal niet meer dan 4. Het gebruik ervan was aangepast aan de behoefte van de veestapel. De boeren verbouwden rogge, haver, boekweit waarvan koeken werden gemaakt en aardappelen. Bedrijven van 10 hectaren behoorden tot de uitzonderingen. Men bezat veelal 1 of 2 koeien, als het ware "om het ander huis". Het gemiddelde veebestand zal 3 à 4 koeien zijn geweest. Vooraanstaande boeren of populair gezegd "dikke" boeren, waren zij die meer dan 6 koeien hadden.

Er was geen specialisatie; de gemiddelde boer had een paard, enkelen hielden als trekdier een os. Voorts had men gemiddeld 10 à 30 kippen en enige varkens. De stallen waren van het potstaltype zoals eerder geschetst. In plaats van stro werd ook vaak "oude hei" gebruikt, die met de heizicht (een zicht is een kleine zeis met korte steel en handvat aan het eind) was verkregen, doch ook afgestoken heiplaggen ofwel heidezoden. De "korte hei" werd ook als veevoer gebruikt.

Het kippen-"hok" was boven de koestal. Deze "hennehort" was de slaappleats voor de kippen, die overdag op het erf rondliepen. In de hennehort waren een aantal stokken horizontaal naast elkaar aangebracht. Op die stokken konden de kippen 's nachts slapen. Onder de rij stokken was een rijshouten (boomtakken) vloertje, dan wel een planken vloertje, aangebracht, voor het opvangen van de uitwerpselen van de kippen.

- 051 Tegen de hort stond een laddertje waartegen de kippen omhoog klommen. Ze kwamen in de stal binnen door een in de staldeur aan de onderkant uitgezaagd gat. Het kippenladdertje bevond zich ook wel aan de buitenzijde. De uitdrukking "de hort opgaan" betekende "naar bed gaan"; thans heeft het een ruimere betekenis, danwel een andere betekenis. De hennen nestelden in manden, oude bijenkorven, wasmanden, die her en der tegen de muur opgehangen waren. Het eieren rapen was dan ook een zoeken op vele plaatsen.

De scharrelkippen van toen hadden het niet zo best; des winters zaten zij diep ineengekrompen om zich tegen de koude te beschermen. Ook het voedsel was dan spaarzaam; ze legden in de winter danook praktisch geen eieren.

De boerengezinnen waren doorgaans zeer groot, gemiddeld waren er wel 8 tot 12 kinderen, maar er waren ook gezinnen met meer kinderen. Er waren zoveel kinderen als er kwamen, als u begrijpt wat ik bedoel. Ook dit moet in de tijd beoordeeld worden. En bij oordelen dient men wel heel voorzichtig te zijn. Het is minder lang geleden dan men denkt dat bij een hoog kinderaantal de bevolking toch niet toenam, dat was door een hoge kindersterfte en doordat velen ongehuwd bleven. Dit was ook in deze kontreien zo; velen huwden niet. De familieband was zeer hecht, of-

wel er was een sterke gezinsband, men bleef gemakkelijker bijeen en men hield het familiebezit graag bij elkaar. Er werd ook niet gehuwd omdat er beperkte economische mogelijkheden waren.

De boterbereiding op de boerderij en de verkoop van deze boter.

De melk op de boerderij gewonnen was allereerst voor eigen gebruik en voor de opfok van kalveren. Van wat overbleef werd boter gemaakt. De melk liet men spontaan opromen, zoals beschreven in eerdere hoofdstukken. Een handcentrifuge op de boerderij was een zeldzaamheid. De room werd als regel gekarnd in een zogenaamde stootkarn. Een enkele maal gebeurde het karnen door een hond, die in een groot, buiten tegen de muur aangebracht, rad draafde en zo de pulsstok in de karn in beweging bracht. Bekend is een advertentie, waarin aangeboden werd een, wat men toen noemde kènhond (karnhond).

- 052 Toen de dorsmachine verscheen, legden veel boeren die nogal wat te dorsen hadden, een manège aan, een aandrijving, getrokken door een paard, dat buiten de schuur in een cirkel liep. Daardoor draaide een tandwiel rond, welke kracht door een draaiende stang in de schuur werd gebracht, waar die kracht de dorsmachine in beweging bracht. Zo'n manège werd ook wel gebruikt bij de bakker om de kneedmachine voor roggebrood in beweging te houden. Op zo'n rad werkte ook hier en daar een karn.

Door sommigen werd de boter naar de markt in Venlo gebracht, zij hadden daar hun vaste afnemers. De meesten boden hun boter in winkels ter plaatse aan en ontvingen daarvoor in ruil levensmiddelen en huishoudelijke artikelen.

Theodoor van den Boogaart, wonende, in een zeer groot pand in de Patersstraat, dat thans apotheek de Monnikskap en huisartsenpraktijk Van Thiel omvat en stammende uit een bekende koopmansfamilie, bezat zulk een winkelbedrijf. In dit geval moet onder een winkelbedrijf verstaan worden: een bedrijf waarin werden verkocht levensmiddelen, huishoudelijke artikelen, manufacturen, kolen, doch ook goud en zilver. Ook de families Slits, Verriet en Peter Camps (nadien Vincent Pijls en Zonen; deze Vincent was getrouwd met een dochter van Camps) en anderen, drevén soortgelijke winkelbedrijven in Venray. Volledigheidshalve wordt hier vermeld dat Frans v.d. Boogaart, wethouder van Venray van 1888-1895, een broer van eerdergenoemde Theodoor van den Boogaart, in een pand woonde in de Patersstraat, dat thans door de familie Janssen wordt bewoond. De rijkdom van de V-en den Boogaarts was in Venray spreekwoordelijk; zij waren grootgrondbezitters en bezaten ook vele percelen in Venray en omgeving.

Ook werd de boter geleverd aan slagers te Venlo, in ruil voor vlees. De boeren aan de Maaskant leverden boter aan schippers, die de boter met hun boten naar markten vervoerden, o.a. Venlo. De kleinste afgeleverde klotten boter waren 1-2 kilogram, veelal 4-5 kilogram.

Ook werd boter geleverd een de botermijn te Venray, in het pand der vroegere Latijnse school, in Venray bekend als "*Onder de boog*", nabij de kerk, waarin sinds kort het V.V.V.-kantoor van Venray is gevestigd.

- 053 Uit aantekeningen van pastoor Van Haeff vermelden wij hier het navolgende dat vermeld was onder het hoofdstuk "*Gilden en Verenigingen te Venray*":

"De botermijn werd de 28 Jan. 1884 begonnen en werd gehouden in de vroegere Latijnsche "School, latere dorpsschool en telegraafkantoor, nabij de kerk."

De botermarkt zou slechts korte tijd in de Latijnsche School gevestigd zijn geweest. Zij zou aldra gevestigd zijn geworden onder het Raadhuis aan de Grote Markt.

Uit een oude Peel en Maas citeren wij dat:

"In 1888 aan deze botermijn werden geleverd, 110.745 halve kilogrammen boter. De gemiddelde prijs was 47 cent per halve kilogram. In 1887 werden aangevoerd 114.530 halve kilogrammen. De gemiddelde prijs was in dat jaar 48 cent per halve kilogram."

Uit Peel en Maas van 27 juli 1889 citeren wij:

"Op de markt van 16 juli werden aangevoerd 2.225 halve kilo's boter. Prijs per halve kilo 46 á 61 cent."

Uit het archief der gemeente Venray citeren wij hier, uit de notulen van een gemeenteraadsvergadering in 1873:

"Tegenwoordig de heeren J.F. Esser, burgemeester, voorzitter P. Janssen en M. Poels, wethouders, enzovoorts. Is ingekomen en wordt ter behandeling opgebracht een adres van een twintigtal ingezetenen dezer gemeente, houdende het verzoek aan den gemeenteraad te willen overgaan tot het instellen van eene wekelijkse botermarkt in de Kom van het Dorp..
"De vergadering overwegende dat zich reeds lang de behoefte aan eene wekelijksche botermarkt heeft doen gevoelen en de instelling daarvan in het belang van de landbouw zeer gewenscht is.

" Besluit

"Onder nadere goedkeuring van Heeren Gedeputeerde Staten, in te stellen eene botermarkt in deze gemeente te houden elke week op Donderdag van 8 - 12 ure voormiddag op de Grootte Markt in de Kom van het Dorp, zullende in geval op dezen dag eene Kerkelijken feestdag invalt, de markt daags daarna gehouden worden."

Ook in Vierlingsbeek was een botermijn.

Sommige vrouwen gingen te voet, later met de trein, naar Venlo, om hun waren op de markt te verkopen.

Uit de Peel en Maas, nummer 25 van 18 juni 1898, halen wij hier aan:

"Deze week kon men op de weg van Mierlo naar Helmond eene boerin zien, met den boterkorf op den rug, gekleed met de groote muts, en gezeten op een fiets! Op deze wijze bracht zij haar boter naar de markt."

(Men bedenke dat een fiets in die jaren een zeldzaamheid was en bovendien was een vrouw op een fiets gezeten al bijzonder emancipatorisch, ofwel Dolle Mina-achtig, terwijl aktiegroepen als *"Wij vrouwen eisen"*, *"Wij doen ook mee"* nog ver in het verschiep zouden liggen.)

De handkrachtfabrieken.

Eerst vermelden wij enige algemene landelijke gegevens.

In 1900 telde ons land 584 coöperatieve boter- en kaasfabrieken, waarvan er 400 met handkracht werden gedreven. Daarnaast bestonden er 292 particuliere zuivelfabrieken, waaronder 75 handkrachtfabrieken. Het aantal fabrieken is sedert het begin van deze eeuw sterk gedaald. De techniek eiste toen reeds veel grotere eenheden. Talloze kleine fabriekjes zijn dan ook verdwenen, meestal door samensmelting met andere tot grotere, meer levenskrachtige bedrijven.

In 1939 waren er 456 coöperatieve en 126 particuliere zuivelfabrieken in ons land. Daarnaast tref-
fen wij ongeveer 300 melkinrichtingen in de steden aan, waarvan het voornaamste doel was de le-
vering van melk aan de inwoners. Overschotten werden door de meeste melkinrichtingen tot boter
of melkprodukten verwerkt.

Nu bepalen we ons weer tot Venray, Noord-Limburg en de gemeente Vieringsbeek.

055 Twee particuliere stoomzuivelfabrieken in Venray.

Een bijzondere vermelding verdient het navolgende:

Th. Slits had een grote primeur. Hij was in 1893 de oprichter van de eerste particuliere en nog wel
een stoomzuivelfabriek in Noord-Limburg. Dit bedrijf bevond zich in de Schoolstraat te Venray.
Het droeg de naam "*Wilhelmina*". In 1894 waren er vier werknemers in dienst. Dit bedrijf vond
waarschijnlijk zijn einde in 1903.

Er was een tweede particuliere stoomzuivelfabriek in Venray van de families Geominy en Sassen,
vermoedelijk eveneens in de Schoolstraat. Dit bedrijf begon in 1894. In 1895 werd het overgeno-
men door P. Camps. In welk jaar dit bedrijf zijn werkzaamheden beëindigde is ons niet bekend;
Wel is bekend aan advertentie in "Peel en Maas" van 6 augustus 1898, waarin de afbraak wordt
medegedeeld van de schoorsteen van de zuivelfabriek Josephins, eigenaar P. Camps, wat op be-
drijfsbeëindiging duidt.

Het is wellicht interessant er melding van te maken dat in de gemeente Venray de eerste stoom-
machine in 1857 werd geplaatst in de Leunse molen aan de Molenhofweg in Leunen.
De eerste stoommachine in Noord-Limburg was die te Horst in de molen van P.F. Beuysen in
1849.

Vermeldenswaard is nog melding te maken van het feit dat in 1876, apotheker Lodewijk van der
Grinten, stichter was van de Nederlandse Boterkleurselvfabriek van de Fa. Van der Grinten te Ven-
lo, die nadien uitgroeide tot een belangrijke internationale onderneming op chemisch terrein en op
dat van de reprografie.

De Coöperatieve handkrachtfabriekjes in Venray en de gemeente Vierlingsbeek.

De redenen van ontstaan van de handkrachtfabriekjes elders (denk aan Tungelroy in 1892) golden
uiteraard ook voor Venray en contreien.

056 Zoals eerder geschetst waren deze;

- De mogelijkheid tot verwerken van grotere hoeveelheden melk door de uitvinding en toe-
pasbaarheid van de handmelkcentrifuge.
- De gevoelde gedwongen winkelnering. De boeren zagen in dat ze meer voor hun boter
konden maken dan zij doorgaans ontvingen van de winkelbedrijven.
- De reeds bestaande handkrachtfabriekjes hadden uiteraard ook een uitstralingseffekt.

Het oprichten van handkrachtfabriekjes was uiteraard een veel besproken onderwerp en voorlich-
ting daarover werd van verscheidene zijden gegeven.

"Peel en Maas", nummer 9 van 19-02-1898, vermeldt het navolgende:

"Maandagavond had in de Muziekzaal alhier de aangekondigde voordracht plaats over Zuivelbereiding door den heer Joh. C. van Weijdom Claterbos, zuivelconsulent te Sittard. Eene talrijke menigte belangstellenden was aanwezig, waaronder wij tot veler teleurstelling slechts enkele vrouwen of meisjes opmerkten. Het besproken onderwerp was zeer belangrijk en werd met de meeste aandacht gevolgd.

"Daar echter, veelen, die er direct belang bij hebben, misschien verhinderd waren om de lezing bij te wonen, achtten wij het belangrijk genoeg daartoe in staat gesteld, zullen wij in ons volgend nummer een uitgebreid verslag geven van de geheele voordracht.

(Noot van de schrijver: het werden in werkelijkheid twee uitgebreide artikelen in 2 uitgaven).⁴

"Als bewijs van de degelijkheid der gehouden voordracht over zuivelbereiding door den heer van Weijdom Claterbos, bericht men ons, dat ingevolge zijnde voorschriften reeds eene proef genomen is in de coöperatieve handkrachtfabriek aan de Heijde alhier, door den boterbereider L.J. Janssen, met het gunstige gevolg, dat de opbrengst per 1000 liter melk, 2 pond en 2 ons boter meer dan vroeger bedroeg.

"Dat is wel de moeite waard om het eens te proberen!"

Deze lezing werd nadien praktisch in zijn geheel weergegeven in twee uitgaven van Peel en Maas. Hieruit blijkt duidelijk dat het een bijzonder goede voorlichting was over: melkvorming in de uier, de verschillende bestanddelen van de melk, de goede wijze van melken, hygiënische melkwinning, goede melkbehandeling en boterbereiding op de boerderij, doch ook de voordelen van centrale melkverwerking in handkrachtfabriekjes.

Bij de bespreking van de samenstelling van de melk willen wij u de navolgende passage van zijn toespraak niet onthouden:

"Het grote watergehalte van de melk, nl. $\pm$ 78%, deed spreker de opmerking maken, dat de melk over het algemeen reeds genoeg met water gezegend is, zodat een tweede doopsel door de boer of boerin gerust achterwege ken blijven."

In hetzelfde nummer van "Peel en Maas" is het navolgende bericht opgenomen:

"Het hoofdbestuur van den Zuid. Limb. Zuivelbond zal te Maastricht eene vergadering houden, om de grieven der boterkooplieden te onderzoeken, die beweren dat niet altijd aan de hoogste "mijnroepers" de boter wordt gegund hetgeen ook niet ten voordeele van de aanvoerders zou zijn".

In Peel en Maas 13-8-1898 nr. 33 is het volgende vermeld:

"Melkwedstrijd.

"Maandag 22 augustus a.s. zal de eerste melkwedstrijd in Limburg plaats hebben, uitgeschreven vanwege de coöp. roomboterfabriek te Stramproy en Tungeiroy, Deze wedstrijd die zeer belangwekkend belooft te worden zal gehouden worden des voormiddags vanaf 9 uur te Stramproy uitreiking der prijzen aldaar te 12 ure daarna ene koffietafel - en vanaf 3 uur

---

4 [Bijlage III](#) Volledige Verslag van lezing uit Peel en Maas bestond uit vier – mogelijk vijf - gedeelten!

"middag te Tungelroy - uitreiking der prijzen circa 6 ure, waarna gemeenschappelijke maaltijd
"te Weert. Het aantal der reeds aangegeven mededingsters bedraagt te Stramproy 31 en te
"Tungelroy 42.

- 058 Hoe ging de oprichting van een handkrachtfabriek in zijn werk? Hiertoe verkregen we in 1972 een aantal inlichtingen, die we hier weergeven, van dhr. A.. Gielens, wonende te Heide en eerste botermaker aan de coöperatieve zuivelfabriek "*Venray*" te Venray alsmede van een zoon van H. Reintjes, eigenaar van een gebouw waarin een handkrachtfabriek te Blitterswijk was gevestigd. Onlangs kregen wij nog van verscheidenen, deze mededelingen bevestigd.

Een aantal boeren kwamen bij elkaar, er werd overlegd, een geschikte plaats gezocht, er werd ingericht en het bedrijfje kon starten.

Vaak werd het bedrijfje begonnen in een zogenaamd bakhuis, gelegen bij een boerderij. In zulk een bakhuis werd brood gebakken voor eigen gebruik, als regel één maal per week; maar ook anderen konden er hun deeg naar toe brengen, men noemde dat: "*ze schoten hun brood in*". Was zulk een bakhuis "*gepromoveerd*" tot handkrachtboterfabriek, dan hield het bakken uiteraard op.

In de handkracht-fabrieksruijnte te leunen was eerder geen bakhuis gevestigd. Tot op moment van fabriek worden, was dit het woonhuis van "*Martens Toontje*".

De handkrachtfabriekjes hadden toen reeds een bestuur, dat bijvoorbeeld de grensafbakening met andere fabriekjes regelde. Meestal was het bestuur samengesteld uit vooraanstaande boeren en enige notabelen, zoals de schoolmeester.

Onderlinge samenwerking tussen fabriekjes bestond er reeds; zij werkten n.l. gezamenlijk aan de afzet van de boter. Gemiddeld 2 maal per week werd de boter van een aantal fabriekjes tezamen gebracht en naar het station te Oostrum vervoerd, vanwaar deze per trein werd getransporteerd naar de botermijn te Maastricht.

Administraties van de handkrachtfabrieken hebben we tot onze spijt niet in handen kunnen krijgen, behalve dat van Lull dat wij verkregen van de familie Raedts.

- 059 De gemiddelde aanvoer per dag van een handkrachtfabriekje bedroeg zo'n 6 karren, waarop een 15-tal bussen van 5, 10, 20 en 25 liter stonden.

Naar alle waarschijnlijkheid gebruikte men toen ook reeds busnummers.

De aanvoer geschiedde bij toerbeurt door de leden die over een paard beschikten.

In Leunen reed ook Reintjes, eigenaar van het pand waarin het handkrachtfabriekje was gevestigd.

Bom, ingetrouwd bij Denissen, heeft de melk, gereden met een os. Sommigen gebruikten ossen als trekdieren en er werd ook mee geploegd. Er werd zelfs een koe als trekdier gebruikt.

Van de fabriek te Heide was Litjens voorzitter, de grond waarop deze fabriek stond was van Sjaan Rutten.

De melk werd door de centrifugist van de fabriek *omgeschud*, waarbij ook de boeren hielpen. De ondermelk (bestemd voor de opfok van kalveren) kreeg men nog dezelfde dag terug, in de bussen waarmee 's morgens de melk was gebracht.

De inrichting van een handkrachtfabriek zag er doorgaans als volgt uit: een handbediende centrifuge die verankerd was; een eveneens verankerde karn, in verschillende vormen van uitvoering, echter meestentijds een zg. tuimelkarn. Van de type handkarns zijn enkele exemplaren op de expositie aanwezig en een fornuis, een grote ketel waaronder met hout, kolen en turf gestookt werd, om de melk op een geschikte temperatuur te brengen om deze goed te kunnen ontromen, alsmede enige roomvaten.

Als het karnsel, in Leunen, gereed was, werd het buitenom naar de kelder gedragen, waar het tweede personeelslid de gekarnde boterkorrels verder tot boter kneedde. In Leunen was het een zeer grote gewelfde kelder. Wij vermelden hier nog dat hierin vroeger een jeneverstokerij was. De gereedgemaakte boter, werd afgewogen met de bascule en verpakt in papier afkomstig van de botermijn. De pakjes boter hadden vermoedelijk een gewicht van circa 1 à 2 kilogram.

- 060 Het personeel, als regel 2 man, werd uiteraard door de leden betaald, alsook de huur van de ruimte waarin het handkrachtfabriekje was gevestigd. Dit laatste geschiedde uiteraard niet wanneer er van den beginne af, of enige jaren later het handkrachtfabriekje werd gevestigd in een gekocht gebouwtje of wel in een daartoe speciaal gebouwd fabriekje.

Van Megen, centrifugist te Heide, verdiende 50 cent per dag; hij werk te van 6 uur 's morgens tot 1 uur 's middags. De botermaker verdiende iets meer omdat hij een volledige dagtaak had. De lonen van de personeelsleden in de diverse handkrachtfabrieken lagen praktisch gelijk; ook in deze hielden de besturen onderling flusoverleg.

Frans Swinkels was centrifugist van het handkrachtfabriekje te Heide.

H. Peeters was botermaker bij de handkrachtfabriek te Leunen. Beide gingen later over, de beide handkrachtfabriekjes werden immers gesloten, naar de coöperatieve stoomzuivelfabriek "*Venray*" te Venray, die in 1905 in werking werd gesteld.

Bij de handkrachtfabriek te Leunen werden de dagleveranties met krijt genoteerd op een plank. Het gebeurde een keer dat iemand meer dan 100 kg leverde. De centrifugist kende dit getal kennelijk niet, daar het uit drie cijfers bestond en merkte op: "*Hei, wat stèt daar vur een dubbel getal?*"

Peel en Maas van 12 april 1898 nr. 11 vermeldt:

"Te Maashees zal enen nieuwe coöperatieve roomboterfabriek worden opgericht onder de benaming „*Eendracht maakt Macht*". Een groot aantal veehouders zijn reeds toegetreden, terwijl zich nog geregeld nieuwe aanmelden. Daar de fabriek in wording is en de machines besteld zijn, zal binnen enkele dagen met de werkzaamheden aangevangen kunnen worden."

"Het bestuur is samengesteld als volgt:

M. Barten, voorzitter;

P. Stevens, sekretaris;

L. van den Boogaard, Penningmeester;

H. Stevens en L. Kersten, kommissarissen.

"Moge de jeugdige vereniging, getrouw aan haar devies, onder de leiding van haar degelijk "bestuur, steeds voordelig werken".

In Peel en Maas van 5 februari 1898 nr. 6 is het navolgende vermeld:

"Naar wij vernemen zal in Venray weer een nieuwe coöperatieve boterfabriek worden opgericht, namelijk op de Smakt. Dit is nu de zevende centrifuge welke in de gemeente Venray in een paar jaar tijds geplaatst wordt".

Vastgesteld kan worden dat deze *fuus*, niet tot stand kwam.

Wij willen u het navolgende bericht uit Peel en Maas van 6 augustus 1898 niet onthouden:

"Waarschuwing voor melkvervalschers!

"Dinsdag deed de rechtbank te Roermond uitspraak in de zaak tegen 3.H.H., landbouwer te Meerlo, en veroordeelde hem tot een maand gevangenisstraf en openbaarmaking van het vonnis in een der Venloosche couranten ten koste van de veroordeelde wegens het willens en wetens afleveren van vervalschte melk aan eene roomboterfabriek te Horst.

"De eisch was twee maanden"

Peel en Maas 26 februari 1898 nr. 9 vermeldde:

"Te Heiden (.bedoeld wordt de gemeente Helden) bevinden zich thans niet minder dan 13 handkrachtboterfabriekjes met 15 centrifuges".

We willen thans nog enkele wetenswaardigheden aan het papier toevertrouwen over een aantal handkrachtfabriekjes in deze omgeving daarmede tevens deze aan de vergetelheid onttrekkend.

Handkrachtfabriekje op het Overbroek.

Behoorde toe aan de familie Crooymans en was gelegen vlak naast hun boerderij. Het was oorspronkelijk een bakhuis. Het werd als handkrachtfabriek ingericht. Er werd later een bordesje aangebouwd voor de aanvoer van de melk en wel op een hoogte die geschikt was voor de destijds gebruikte boerenkar, terwijl toen ook nog de hondenkar voor de aanvoer met busjes en bussen werd gebruikt.

062 Dit handkrachtfabriekje was tot voor enkele jaren idyllisch gelegen op de hoek Veulenseweg, Kraaksepas en Teuwenhofweg. Bij de realisering van de ruilverkaveling Lollebeek moest dit gebouwtje helaas gesloopt worden uit een oogpunt van verkeersveiligheid.

Handkrachtfabriekje te Heide.

Hierover sprak ik reeds eerder. In "*Peel en Maas*" van 2 augustus 1895 wordt bericht van de a.s. oprichting van deze handkrachtfabriek. De opstal behoorde toe aan Jan (Sjaan) Rutten, die ook een winkel dreef en was de eerste voorman. Het was oorspronkelijk een bakhuis doch werd nadien verbouwd tot een handkrachtfabriek. Er werd om de room in te bewaren een ruime, koele kelder bijgebouwd die met aarde werd bedekt, en werd eveneens van een strooiendak voorzien (thans geheel pannendak). Dit fabriekje is thans nog in vrijwel gave staat aanwezig. Volgens mededeling van Wismans was de eerste handkrachtfabriek op de Heide gevestigd in het bakhuis van Aerts bij de boerderij die "*Kremmers*" heette.

Handkrachtfabriekje te Leunen.

De opstel behoorde toe aan Reintje Hannes, nadien Reintjes Grad (nadien o.m. wethouder van de gemeente Venray). Het handkrachtfabriekje was ondergebracht in een gedeelte van het woonhuis.

Handkracht fabriekje te Oirlo.

Gelegen in de buurt van de molen van Michels. Of dit als handkrachtfabriekje is gebouwd, is schrijver niet bekend. Dit gebouwtje is nog aanwezig, compleet-met melkaanvoerbordes; hoewel een gedeelte van het gebouwtje inmiddels is gesloopt. Van het handkrachtfabriekje te Merselo is niets meer over, zomede niet van.

Het handkrachtfabriekje te Lull.

In "*Peel en Maas*" van 13 januari 1900 is vermeld dat van een melkleverancier in 1899, 6.894 liter melk werd geleverd, afkomstig van één koe, zowaar een zeer grote hoeveelheid.

- 063 Handkrachtfabriekjes in de gemeente Vierlingsbeek (toendertijd de gemeente Vierlingsbeek en de gemeente Maashees en Overloon).

Overloon, Onderlinge Hulp, 1896 - 19--

Vortum-Mullem, St. Cornelis, 1909 - 1910

Groeningen, Wilhelmina, 1897 - 1910

In Maashees was eerst een particuliere handkrachtfabriek.

De eigenaar was Sjef Geurts, die tevens een winkel had waar de boeren hun boter naar toe brachten. Geurts plakte op een goede dag (het zou voor hem een kwade dag worden) een briefje op de fabrieksdeur waarin hij mededeelde dat "*voortaan naar vetgehalte zou worden uitbetaald*", en naar mening van de schrijver had hij daarin gelijk. Hij had evenwel geen overleg gepleegd met de leverende boeren zodat deze kwaad waren en waarna men een coöperatieve fabriek wilde. De boeren staken de koppen bij elkaar o.l.v. Rieter (later burgemeester).

Het coöperatieve handkrachtfabriekje kwam tot stand, dat evenwel vele jaren geen lid was van de Z.N.Z. Enkele jaren was dit handkrachtfabriekje gevestigd in een ruimte vermoedelijk gehuurd van de familie Bovens (Thans het "Bovenshuis waarin nu de familie van Haren woont). Later werd daartoe een nieuw gebouw tot stand gebracht in de Kalverstraat te Maashees. Dit gebouwtje is nog aanwezig. De boter werd afgezet naar Luik. Voorzitter was Rieter, boer en burgemeester, die in die laatste functie zijn schoonvader Martinus Barten was opgevolgd. Onderwijzer de Ponti (afkomstig uit Oirlo) was sekretaris. Deze fabriek heeft gedraaid tot men in 1913 aansloot bij de Coöperatieve Stoomzuivelfabriek te Oostrum.

Handkrachtfabriekjes in de gemeente Meerlo-Wanssum (voorheen de gemeente Meerlo en de gemeente Wanssum).

Handkrachtfabriekje te Blitterswijk.

Het pand waarin dit fabriekje was ondergebracht is nog aanwezig. Naam: "*De Eendracht*", 1887 - 1914. Dit fabriekje ging in dat laatste jaar over naar Stoomzuivelfabriek H. Maria te Oostrum.

Swolgen, St. Brigitta, 1897 - 1909.

- 064 Wanssum, "De Eendracht", 1901 - 1913.

In dit laatste jaar ging dit bedrijfje eveneens over naar Oostrum.

Handkracht fabriekje te Geysteren.

Naam "De Melkerij", 1898 - 1913, was gevestigd in huize "de Speijkert". Dit pand is in al zijn fraaiheid nog aanwezig. Ook Geijsteren ging in 1913 over naar de stoomzuivelfabriek H. Maria te Oostrum.

Schrijver is bekend dat een aantal jaren geleden de "*potstal*" nog goed te onderkennen was in deze boerderij.

In een uitgave van Peel en Maas van 1903 is opgenomen: Jaarverslag van de Boterfabrieken te Venray van 1902.

Merselo, St. Jansbond: voorzitter Th. Pubben

72 deelnemers. 272 koeien.

Verwerkte melk: 698.256 kg.

Verkregen boter: 26.228 kg.

Opbrengst: f 29.772,70

Heide, St. Josephbond; Voorzitter W. van Meijel

48 deelnemers. 174 koeien.

Verwerkte melk: 436.945 kg.

Verkregen boter: 15.788 kg.

Opbrengst: f 17.767,96

Overbroek, St. Brigitta: Voorzitter H. Poels

47 deelnemers. 119 koeien.

Verwerkte melk: 476.996 kg.

Verkregen boter: 16.716 kg.

Opbrengst: f 18.932,31

Leunen, St. Catharina: Voorzitter J. Loenen

56 deelnemers.

Verkregen boter: 15.555 kg.

Oirlo, de Eendracht: Voorzitter E. Hendriks

42 deelnemers.

Verkregen boter: 1.132 kg.

Lull, St. Antoniusbond

62 deelnemers. 210 koeien.

Verwerkte melk: 626.483 kg.

Verkregen boter: 23.044 kg.

Opbrengst: f 26.688,21

065 **DE COÖPERATIEVE ZUIVELFABRIEK TE VENRAY**

Van de ontstaansgeschiedenis is begrijpelijk weinig aan het papier toevertrouwd of in officiële documenten opgenomen. Wij volstaan met twee berichten uit "*Peel en Maas*":

19 december 1903.

"Naar men aan het V.N. meldt, zal door de Coöperatieve Zuivelvereniging te Leunen binnenkort worden aanbesteed, het bouwen van eene naar de eischen des tijds ingerichte boterfabriek, echter weer met eene handcentrifuge.

"Naar aanleiding hiervan geeft de inzender in overweging om de zes coöperatieve boterfabrieken van Venray, welke ieder voor zich met eene hand-centrifuge werken, te vereenigen tot ééne groote Coöperatieve Stoomzuivelfabriek.

"Het idee is mooi, en de totstandkoming van eene dergelijke inrichting zou onzen landbouwers ongetwijfeld belangrijke voordeelen verzekeren.

"Wij meenen echter wel eenigszins te mogen twifelen aan de verwezenlijking van dit denkbeeld.

"Immers, hoeveel moeite is indertijd niet aangewend om in Venray ééne algemeene Veeverzekering tot stand te brengen, waarvan de voordeelen zoo duidelijk waren aangetoond, en dat vrij wat gemakkelijker zou gedaan hebben dan de centralisatie der boterfabrieken.

"En welk resultaat heeft men er mede bereikt??"

"Daarom, wij achten het maar 't beste, de boeren op dit gebied hun eigen zin te laten volgen, want als het er op aan komt, doen ze dit toch!

"En ze hebben gelijk!!"

23 januari 1904

"Zondag had in het café van den heer Kemps alhier de aangekondigde vergadering plaats van de besturen der 6 boterfabrieken te Venray met den heer J, van Weydom Claterbos, Zuivel-Consulent in Limburg.

066 "Naar wij vernemen werden in die vergadering verschillende vragen besproken en daarna een reglement voor de op te richten Stoomzuivelfabriek behandeld.

"Verder werd besloten op Zondag den 24 Januari, des namiddags 5 uur, in de Muziekzaal, het Reglement voor alle veehouders van Venray nader te verklaren.

"De veehouders en veehoudsters, welke na het hooren van het reglement, geneigd zijn de melk aan de op te richten Stoomzuivelfabriek te leveren, kunnen dan in de week van 25 tot 30 januari als lid toetreden, door te teekenen bij de bestuursleden hunner fabriek. Wij twifelen er geen oogenblik aan, of alle veehouders van Venray zullen Zondagavond om 5 uur in de Muziekzaal verschijnen, om de uiteenzetting der statuten te vernemen. Naar aanleiding van het gerucht, als zou de stoomboterfabriek gebouwd worden aan den grintweg naar Leunen, vernemen wij uit goede bron, dat dienomtrent nog niets met zekerheid bepaald is".

Vanaf nu putten wij praktisch alle gegevens uit het historisch archief van de Zuivelfabriek Venray. Alle notulen vanaf zondag 17 januari 1904 zijn aldaar aanwezig.

In de evacuatieperiode van de Tweede Wereldoorlog zijn wel vele stukken verloren gegaan die buiten de kluis der fabriek bewaard waren, toch is er nog wel een en ander bewaard gebleven.

Om de beginperiode zo goed mogelijk te schetsen citeert schrijver nu de letterlijke tekst die vermeld is in de jubileumuitgave bij gelegenheid van het zilveren jubileum van de coöperatieve Stoomzuivelfabriek Venray te Venray.

"Voor ruim 25 jaren (dit was begin januari 1904), vergaderden in het hotel *"De Gouden Leeuw"* op initiatief van den heer Joh. C. van Weijdom-Claterbos, zuivelconsulent in Limburg, de navolgende heeren:

"H.C.H. Esser, burgemeester

"H. Trynes,

"L. Raedts,

"F. van den Bogaart,

"Hubert Janssen,

"Jan Poels,

"H. Wismans,

"G. Willems,

"J. Stoot,

"om te bespreken in de gemeente eene groote Stoomzuivelfabriek op te richten, ter vervanging van de bestaande hand-centrifuges.

"Bij de beraadslaging van dit gewichtig onderwerp werd vooral gewezen op het groote voordeel, dat aan het bezit van zulk een Stoomzuivelfabriek voor onze landbouwers en veehouders verbonden is, waardoor de vele bestaande hand-centrifuges op den duur zullen moeten verdwijnen.

"Na al de plaatselijke moeilijkheden en risico's der oprichting te hebben besproken en overwogen, werd goedgevonden, alvorens eene definitieve beslissing te nemen, dat enkele leden der vergadering een persoonlijk bezoek zouden brengen aan de reeds bestaande Zuivelfabriek te Horn.

"Over dit onderzoek werd in eene volgende vergadering door de heer L. Raedts medegedeeld, dat uit een degelijk ingesteld onderzoek te Horn was gebleken, dat de exploitatie van deze fabriek uitstekend werkte, dat er meer boter uit de melk werd verkregen en dat er prijzen van de boter werden gemaakt veel hooger dan aan een onzer bestaande centrifuges."

"Door deze mededeeling en door de later gehouden degelijke lezing van den heer Weijdom Claterbos, waarbij aangetoond werd de werking der fabriek, het maken van uitstekende boter voor export en daaraan verbonden groote voordelen, werd over de andere bezwaren heengestapt en besloten een Stoomzuivelfabriek te Venray te bouwen. Hierna werden de Statuten ontworpen, die in de vergadering van den 24 Januari 1904 werden vastgesteld en voor den notaris M.F.H. Linssen verleden, na koninklijke goedkeuring, in de Staatscourant van 5 Maart 1904 vermeld.

"Hiermede was de Coöperatie opgericht en was het de zaak, voor dit lichaam eene passende fabriek te bouwen.

068 "In de vergadering van den 29 Maart 1904 is na wikken en wegen, uit de daarvoor aangeboden terreinen, het terrein aangewezen waar thans de fabriek haar 25-jarig bestaan viert. Voor het ontwerpen der plannen werd aangewezen de heer J. Cleven, Architect te Nieuwstad, en in de vergadering van de 9 Mei 1904 is het bouwen der fabriek gegund aan den laagsten inschrijver, de heer W. Wijnhoven te Venroy.

"De levering der machine's en den geheelen inventaris werd opgedragen aan de firma Pijttersen te Sneek.

"De isolatie der koelkamer werd gegund aan de firma Bijlinga te Leeuwarden.

"Op den 2 Januari 1905 werd de fabriek officiëel in werking gesteld en had de gemeente Venray het voorrecht een Stoomzuivelfabriek te bezitten, die wellicht een der grootste in Limburg was, en waarop alleroogen, zoowel van voorstanders van groote Stoomzuivelfabrieken, maar vooral ook die van de tegenstanders, op de ontwikkeling van deze fabriek gevestigd waren.

"In het laatst van 1904 is door Zijne Exc. den Commissaris der Koningin, bij zijn bezoek aan Venray., ook onze inrichting bezocht en vernam men uit den mond van dien vertegenwoordiger der Koningin: *"Thans wordt de melk geleverd van 900 koeien, doch eerlang, naar spreker hoopt, zal zeker de melk verwerkt moeten worden van al de 1.400 koeien welke in de gemeente Venray gehouden worden"*.

"Deze wensch is niet alleen vervuld, maar heeft zich overtroffen, waarvoor wij God dankbaar moeten zijn, en waarmede wij al de leden der Coöperatie van harte gelukwenschen.

Einde citaat

Vermeldenswaard is dat vóór de oprichting van de coöperatieve vereniging, handtekeningen op gezegeld papier werden verzameld waarmede de toekomstige leden, de leden van het nieuwe bestuur, volmachtten de coöperatieve vereniging op te richten.

069 Eén zulk een gezegeld papier uit het jaar 1904 is nog in ons bezit waarop 80 handtekeningen voorkomen van landbouwers wonende te Venray-dorp, Lull, Oostrum en Smakt, die Lodewijk Raedts en Hendrikus Wismans machtigden, namens hen op te richten een Coöperatieve Stoomzuivelfabriek in de gemeente Venray en waarbij zij zich bereid verklaarden het ledenregister der vereniging te tekenen, zodra deze vereniging zal zijn opgericht. Dit stuk is bij de Bijlagen opgenomen.

Bij de oprichting werd tot Beschermer benoemd de heer H.C.A. Esser, burgemeester te Venray. Deze overleed in 1916. In 1916 werd als Beschermer benoemd de heer Oscar L.P. van de Loo, burgemeester en opvolger van de heer Henri Esser.

De leden van het eerste bestuur van de vereniging waren (elk van de zes te sluiten handkrachtfabriekjes wezen twee bestuursleden aan);

Venray:	L. Raedts, voorzitter
	H. Wismans
Heide:	G. Wismans
	H. Drabbels
Leunen:	P.A. Jacobs
	J.M. Volleberg
Oirlo:	G.H. Rambags
	P. Duijckers
Overbroek:	G. Wilms
	M. Claassens
Merselo:	G. van Dijk
	M. van den Heuvel

In 1907 overleed voorzitter L. Raedts. Hij werd opgevolgd door Jan Poels, die reeds lid was van de Raad van Commissarissen.

In 1911 trad J. Poels wegens drukke werkzaamheden af en hij werd als voorzitter opgevolgd door de heer G. Willems. Toen een belangrijk aantal veehouders van Overloon tot de Vereniging waren toegetroten werden twee leden uit Overloon aan het bestuur toegevoegd, te weten de heren H. Peeters en A.J. Goemans.

In 1924 werd aan het bestuur een nieuw lid toegevoegd te weten P.J. Janssen uit Ysselsteyn, daar het nieuwe ontginningsdorp Ysselsteyn reeds verscheidene leverende veehouderijbedrijven had.

070 In 1926 overleed het bestuurslid H. Wismans en werd benoemd M. Wismans.

In 1929 overleed de voorzitter van de Raad van Commissarissen de heer H. Janssen, Jan Poels werd zijn opvolger en trad tegelijk uit het bestuur.

In 1930 bestond het bestuur uit:

Venray:	G. Wilms, voorzitter
	M. Wismans, secretaris
Overbroek:	M. Claassens
	Janssen
Heide:	P.J. Litjens
	Jac. Jacobs
Leunen:	H. Drabbels
	W. Friesen
Oirlo:	I. Rambags
	Arn. Verstraeten
Merselo:	Ant. Wismans
	H. Peeters
Overloon:	A.I. Goemans
Ysselsteyn:	P.J. Janssen

Bij de oprichting bestond de Raad van Commissarissen uit:

H. Trynes,	voorzitter	(Hierover spraken wij reeds eerder)
F. v.d. Boogaart		(Hierover spraken wij ook reeds eerder)
H. Janssen		(Hubert van de Gouden Leeuw)
J. Poels		(de grote Jan Poels van Venray)
J. Stoot		(gemeentesekretaris).

In 1906 overleed F. v.d. Boogsart en werd opgevolgd door M. Poels uit Overloon.

In 1907 werd J. Poels benoemd tot voorzitter van het bestuur.
Th. Asselberghs volgde hem op als lid van de Raad van Commissarissen.

In 1911 werd een nieuw lid aan de Raad van Commissarissen toegevoegd, te weten Th. van den Heuvel te Holthees (inmiddels waren ook verscheidene veehouders uit Holthees tot de Vereniging toegetroten).

071 In 1916 neemt de heer H. Trynes ontslag als voorzitter wegens ziekte en werd benoemd tot lid H. Poels.

Tot voorzitter van de Raad van Commissarissen werd benoemd H. Janssen.

In 1923 overleed het lid Th. Asselberghs en werd benoemd H. Asselberghs.

In 1929 overleed voorzitter H. Janssen en werd opgevolgd door J. Poels, zoals eerder vermeld.

In 1930 bestond de Raad van Commissarissen uit:

Jan Poels, voorzitter
J. Stoot, secretaris
J.H. Poels, Overloon
Th. v.d. Heuvel, Holthees
H. Asselberghs, Leunen

Voor een aan te stellen directeur werd een oproep tot solliciteren geplaatst. Er waren 36 sollicitanten. Benoemd werd de heer F. Verkleij, sedert 1899 directeur van de Stoomzuivelfabriek te Oosterhout, N-B. Dhr. Verkleij was geboren te Barwoutswaarder (vlakbij Woerden Z-H) op 30-8-1869 en was van 1897-1899 directeur van de Stoomzuivelfab. te Oostmarsum (Fr.).

Op 30 oktober 1904 werden in de bestuursvergadering de drie hoofdwerklieden der drie boterfabriekjes te Heide, Leunen en Overbroek aangesteld om in de nieuwe fabriek te werken.

Bij de oprichting bestond het personeel uit:

F. Verkleij, directeur
H. Lemmens, assistent-directeur
H. Peeters, botermaker
A. Claassens, centrifugist
F. Swinkels, machinist
G. Vogelsangs, melkmeter

072 In 1930 bestond het personeel uit:

F. Verkleij, directeur
J. A. Voesten, assistent
A. Gielen, botermaker
P. Vullings, centrifugist
F. Swinkels, machinist
J. Emonts, melkmeter
P. Kersten, melkmeter
P. Maas, melkventer

Het bouwen van de fabriek werd gegund aan W. Wijnhoven uit Venray, voor het bedrag van f15.510,-.

De plaats van vestiging van de nieuw te bouwen stoomzuivelfabriek was ook uiteraard in Venray een gewichtige en misschien ook wel een gevoelige zaak; dat was op vele plaatsen waar een stoomzuivelfabriek werd opgericht namelijk het geval.
Het lijkt van belang hieraan enige aandacht te besteden.

Het is bekend dat in deze door de initiatiefnemers, welke reeds eerder werden vermeld, behoedzaam te werk werd gegaan. Aan het plan tot de grondaankoop is waarschijnlijk weinig publiciteit gegeven i.v.m. mogelijke prijsopdrijving.

In de bestuursvergadering van 27 maart 1904 in de Harmoniezaal te Venray is het navolgende in de notulen vermeld:

"De algemeene vergadering van dezelfde dag heeft het besluit genomen, waarbij het bestuur "zorg heeft te dragen, zoeven mogelijk binnen twee maal 24 uur te beslissen over terreinkeuze. Geheimhouding is hier gebiedend, want indien toch iemand te Venray verneemt dat het "bestuur wellicht een oog heeft op zijn terrein, wordt dit natuurlijk direct veel duurder.

"Besloten wordt dat de H.H. L. Raedts (voorzitter van de handkrachtfabriek te Lull, Halfweg "Venray-Oostrum) en G. Wilms (voorzitter van de handkrachtfabriek te Overbroek) met den "zuivelconsulent Maandagmorgen 28 Mrt. rond zullen gaan om de terreinen die in aanmerking "komen, te bezichtigen en met de eigenaars raad te houden over prijzen der terreinen. Dinsdag "29 Mrt. zullen des morgens tussen 9 en 12 uur al de H.H. vergaderen bij Kemps om tot eene "beslissing te komen.

073

"De bijeenkomst wordt hierna gesloten".

Van de bestuursvergadering van 29 maart ten huize van de heer J. Kemps te Venray is het navolgende genotuleerd:

" De Zuivelconsulent opent om 9½ uur de vergadering met de mededeeling dat de H.H.

" Raedts, Wilms en ondergeteekende (was J. Weijdom-Claterbos) heden een bezoek gebracht hebben, ingevolge opdracht van de algemeene vergadering van Zondag 27 Mrt, jl.

" De H.H. Bezochten " de perceelen, toebehoorende aan:

"I Gelegen aan den Leunschen Beek, toebehoorende aan Frans Voermans, kostende *f*27½ per " Are. (gunstig gelegen voor lozing van het bedrijfsafvalwater in de nabijheid van de beek).

"II Perceel toebehoorende aan Tacken, dit terrein zal kosten *f*27½ per Are, terwijl ongeveer " over 115 meter buizen zouden zijn te leggen voor waterafvoer en omstreeks *f*600 voor het " bekiezelen van den weg.

"III Perceel toebehoorende aan F. van den Boogaart; dit terrein is ongeveer even duur als dat " van Voermans, doch vraagt voor ruim *f*1300 buisleiding.

"IV Perceel toebehoorende aan Th. van den Boogaart. Het terrein zal ongeveer kosten *f*1000 " en voor ruim *f*2400 buisleiding noodig maken.

"V Gelegen nabij Verblakt. Dit perceel zal ongeveer *f*2500 – 3000 kosten en veel moeilijkheden opleveren met de waterlossing, terwijl nog ongeveer *f*600 buisleiding zoude noodig " zijn.

"VI Perceel, dit terrein zal eventueel *f*2000 - *f*3000 kosten en *f*700 vragen voor aanleg van de " waterlossing.

"De Zuivelconsulent leest voor een schrijven van de gezondheidscommissie en zal nu ieder, "die zulks vraagt, het woord verleenen om zijne zienswijze mede te deelen omtrent de 6 perceelen.

074 "Na langdurige bespreking, waarin elk lid ruim gelegenheid heeft zijne denkwijze uit te spreken van welke gelegenheid veel gebruik wordt gemaakt - blijkt vrij spoedig dat alle H.H., zonder dat iemand stemming verlangt, kiezen het terrein No. 1 van Frans Yoermans aan den Provinciaal Weg Venray-Horst. De Zuivelconsulent dankt de aanwezige H.H., in het bijzonder dat zij heden op zoo'n aangename wijze mede gewerkt hebben om eene zoo moeilijke kwestie, uit den weg te ruimen en nog wel zonder stemming.

"Spreker vraagt of de H.H. L. Raedts en M. Wismans, die in het bijzonder eerst waren voor een perceel gelegen aan den weg Venray-Station nabij het dorp, nu ook teruggekeerd zijn bij hunne leden, de zaak zullen blijven voorstaan.

"De beide H.H. antwoorden bevestigend.

"Besloten wordt voorts nog heden namiddag de overeenkomst te maken met Frans Voermans.

"De Zuivelconsulent zegt voorts dat er nog een moeilijkheid is, waarover hij een woord wenscht te zeggen, nl. de samenstelling van het Bestuur.

"Spreker zet uiteen hoe de gehuchten Heide, Leunen en Overbroek zich geheel aansloten, doch de gehuchten Lull, Merselo en Oirlo dit nog niet deden.

"De H.H. die dus zitting hebben voor de laatst genoemde gehuchten zijn dus feitelijk niet door de overgrootte meerderheid van hunne leden gekozen. Spreker vraagt nu of die H.H. zitting hebbende voor Lull, Merselo en Oirlo bereid zijn hun mandaat ter beschikking te stellen van de kiezers en hun gehucht, zoodra die toetreden. Zonder onderscheid verklaren H.H. zich daartoe bereid, terwijl de H.H. bestuurders van Heide, Leunen en Overbroek als definitief gekozen zullen worden beschouwd. Hiertoe wordt zonder eenige discussie en zonder eenige reserve door allen de verklaring afgelegd gaarne hiermede genoegen te nemen.

"Onder herhaalde dankbetuiging voor de welwillende medewerking sluit de Zuivelconsulent te ruim 11 uur de vergadering".

Einde citering.

075 De plaats van vestiging aan de grintweg tussen Leunen en Venray was daarmee definitief. Gesteld kan worden dat het perceel aan de Leunseweg inderdaad gunstig was gelegen, ook al i.v.m. het lozen van het water van de fabriek in de beek aldaar (men bedenke dat er geen riolering in de gemeente Venray bestond).

Vestiging van de fabriek in de richting van het station te Oostrum of in Oostrum, had uiteraard i.v.m. het vervoer van de boter per trein naar de botermijn te Maastricht, ook zijn aantrekkelijke kanten. Oostrum was verder gelegen van Venray dan Leunen.

De initiatiefnemers voelden zich mogelijk meer aangetrokken tot Leunen dan Oostrum.

De beste landbouwgronden bevonden zich meer ten westen van Venray, o.a. te Leunen, en niet ten oosten van Venray, richting Boshuizen en Oostrum en in het eerste gebied waren dan ook meer belangrijke boerenbedrijven gevestigd dan in het tweede.

De keuze van vestiging aan de Leunseweg kan als alleszins "*gerechvaardigd*" worden aangemerkt.

Wel kan worden opgemerkt dat het altijd de bedoeling van de oprichters is geweest dat de oprichting van de fabriek aan de Leunseweg voor geheel Venray zou gelden.

In 1913 zou toch tegen de wens van de bestaande Stoomzuivelfabriek, een tweede stoomzuivelfabriek in Venray worden gevestigd, blijkens de inhoud van de notulen van de Algemene Vergadering op 15 Juni 1912 van de Stoomzuivelfabriek "*Venray*", te weten de Coöperatieve Stoomzuivelfabriek *H. Maria* te Oostrum (hierop komen we later nog terug). Zou de fabriek destijds gevestigd zijn geworden tussen Oostrum en Venray, dan zou er in de gemeente Venray wellicht geen tweede Stoomzuivelfabriek zijn opgericht.

Men kan in dat gevel gevoeglijk aannemen dat er dan in de centrumplaats Wanssum een Stoomzuivelfabriek gegrondvest zou zijn.

Hier willen we reeds opmerken dat er in Oostrum een Stoomzuivelfabriek werd opgericht op initiatief van de kernen Oostrum, Wanssum, Maashees, Blitterswijk (de drie laatsten van de zgn. Maaskant) en ook Merselo en Oirlo.

- 076 De Coöperatieve vereniging was opgericht, de plaats van de nieuw te bouwen fabriek was bekend en nu moest uiteraard het nieuwe beestje ook een naam hebben. Ook aan de naamgeving aan een nieuwe coöperatie willen wel eens voetangels en klemmen zitten.

Via mondelinge mededelingen is ons het een en ander hierover bekend. Vooral in Zuid-Nederland was het gebruikelijk de nieuwe stoomzuivelfabriek, de naam te geven van de heilige van de parochie waarin die fabriek werd gevestigd. De fabriek zou dus de naam hebben kunnen krijgen "*St. Catharina*" van de parochie Leunen. Ook werd geopperd haar de naam te geven van "*H. Maria*", de patrones van de parochie te Oostrum om een genoegdoening te geven aan diegenen die de voorkeur hadden gegeven voor vestiging van de fabriek tussen Venray en Oostrum, of zelfs in Oostrum, in verband met het aldaar aanwezige station. Men zag de vestiging van de nieuwe fabriek toch vooral als een "*Venrayse*" aangelegenheid en daarom zou de naam van de hoofdparochie van Venray niet misstaan en dat was "*St. Petrus Banden*". "*St. Petrus Banden*" met de fabriek halverwege Venray-Leunen was evenwel ook niet bevredigend.

Als een heiligennaam moeilijkheden gaf voor een nieuw opgerichte stoomzuivelfabriek, kwamen profane namen in aanmerking zoals: "*de Samenwerking*", "*de Eendracht*", "*de Goede Verwachting*". Zonder dat iemand zich te kort gedaan voelde, maakte Jan Poels een eind aan de discussie door op een vergadering van Bestuur en Raad van Commissarissen voor te stellen het nieuwe wicht als "*Venray*" door het leven te laten gaan, welke naam met algemene stemmen werd aanvaard. Als argument gebruikte Jan Poels dat voor een Coöperatie die toch vooral zakelijke belangen behartigde, het geven van een zakelijke naam aan de vereniging, zeker naar buiten toe, het beste was.

Het lijkt ons goed dit hoofdstuk in de navolgende rubrieken weer te geven:

Bestuur en Raad van Commissarissen

Personele aangelegenheden

Feiten en gebeurtenissen van algemene aard

Verbouwingen en nieuwbouw, apparatuur, inventaris en transportmiddelen Verkoopapparaat melk en melkprodukten en produktassortiment Commissie voor Veeverbetering, afdeling Fok- en Melkcontrolevereniging, en afdeling K.I.-vereniging

Kerngegevens Coöp. Zuivelfabriek Venray

Bestuur en Raad van Commissarissen

In 1923 overleed Th. Asselberghs, Scheide, Deze werd als lid van de Raad van Commissarissen opgevolgd door zijn zoon H. Asselberghs, Scheide.

in 1934 overleed Jan Poels, voorzitter van de Raad van Commissarissen. Hij werd als voorzitter opgevolgd door H. Asselberghs.

Tot lid van de Raad van Commissarissen werd gekozen Ant. Poels (zoon van aan Poels).

In de vergadering van het Bestuur en de Raad van Commissarissen op 8 oktober 1934 werd besloten een dagelijks bestuur te vormen en lid daarvan werden G. Wilms en M. Wismans, resp. voorzitter en sekretaris van het bestuur.

In 1935 trad af als voorzitter van het bestuur, vanwege leeftijd,

G. Wilms, die op de Algemene Vergadering het erelidmaatschap van de fabriek werd toegekend.

Als opvolger van G. Wilms werd tot voorzitter van het bestuur benoemd H. Asselberghs, voorzitter van de Raad van Commissarissen.

Als opvolger van H. Asselberghs werd benoemd tot voorzitter van de Raad van Commissarissen Ant. Poels, lid van de Raad van Commissarissen.

In 1935 trad wegens leeftijd af als sekretaris van de Raad van Commissarissen J. Stoot en werd als sekretaris benoemd G.H. Houben, Veulen. De heer Stoot bleef wel lid van de Raad van Commissarissen.

In 1938 trad J. Stoot af wegens hoge leeftijd als lid van de Raad van Commissarissen. Hij werd opgevolgd door H. Janssen, Venray.

In 1948 overleed M. Wismans, sekretaris van het bestuur en als zijn opvolger werd benoemd directeur H. Mulder.

078 In 1949 werd H. Janssen sekretaris van de Raad van Commissarissen als opvolger van G. Houben, die aftrad.

In 1946 werd Th. Peeters, lid van de Raad van Commissarissen, benoemd tot lid van de Gedeputeerde Staten van Limburg.

In 1951 werd op de bestuursvergadering besloten het dagelijks bestuur uit te breiden tot drie leden.

In 1951 werd benoemd tot bestuurslid J. van Dijk, Heide.

In 1952 trad af, vanwege hoge leeftijd, als lid van de Raad van Commissarissen Th. van den Heuvel, Holthees en werd als opvolger benoemd de heer J. v.d. Winkel, Smakt.

In 1953 werd tot bestuurslid voor Oostrum gekozen H. Goumans als opvolger van de heer J. Loonen, die zich wegens zeer drukke werkzaamheden in andere bestuursorganen niet meer herkiesbaar stelde. J. Loonen trad af als lid van het bestuur en het dagelijks bestuur, doch werd in de Algemene Vergadering van 11 juli 1953 benoemd tot adviserend lid van het bestuur en het dagelijks bestuur, alsmede van de Commissie voor Veeverbetering. Hij bleef wel voorzitter van de Raad van Commissarissen.

In dezelfde Algemene Vergadering trad af als lid van het bestuur J. Rambaghs te Castenray, die 40 jaar bestuurslid was geweest. Tot zijn opvolger werd benoemd zijn zoon P. Rambaghs.

In 1959 overleed Th. Peeters, voorzitter van de Raad van Commissarissen.

In 1960 trad af als voorzitter van het bestuur H. Asselberghs. Tot zijn opvolger werd benoemd Fr. Geurts, Geysteren, ondervoorzitter.

In 1961 overleed de oud-geestelijk adviseur deken W. Berden.

Op 30 april 1961 werd benoemd tot Officier in de Orde van Oranje Nassau, J. Loonen te Oostrum, voorzitter van de Raad van Commissarissen en adviseur, wegens zijn vele verdiensten voor o.m. de boerenstand.

079 Hij ontving deze onderscheiding op de eerste plaats als voorzitter van de Zuivelbond C.Z.N.Z. te Roermond. Hij was tevens ondervoorzitter van de Koninklijke Nederlandse Zuivelbond te Den Haag, hoofdbestuurslid van het Produktschap voor Zuivel, hoofdbestuurslid en voorzitter van de Veehouderijcommissie van de Stichting van de Landbouw, enzovoorts.

In 1962 vonden de navolgende verkiezingen plaats:

Vakature:	L.H. Arts, Ysselsteyn, bestuurslid
	J. Reynen, Blitterswijck, bestuurslid
	J. v.d. Winkel, Smakt, lid Raad van Commissarissen
Benoemd werden:	L. v. Asten, Ysselsteyn
	J. Aerts, Blitterswijck
	J. Janssen, Veltum

Op 10 april 1963 overleed P. Pubben, Merselo. Hij was van 1935 t/m 1956 lid van het bestuur van de fabriek en tot aan de opheffing lid van de Commissie voor Veeverbetering. Dhr. Pubben was vele jaren wethouder der gemeente Venray en ook Loco-burgemeester. Hij verwierf zich vele verdiensten voor de boerenstand in de gemeente Venray. Hij werd Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

In 1963 was G. Jenniskens 25 jaar bestuurslid als opvolger van J. Jacobs, Leunen.

In 1963 was H. Janssen, Venray, 25 jaar lid van de Raad van Toezicht (= Raad van Commissarissen) als opvolger van J. Stoot, Venray.

In 1963 werden als bestuurslid herkozen Chr. Broekmans, Oostrum, G. Jenniskens, Leunen, P. Rambaghs, Castenray, Als lid van de Raad van Toezicht werd herkozen H. Janssen, Deurneseweg Venray.

In 1964 vonden op de Algemene Vergadering de gebruikelijke verkiezingen plaats. Als bestuurslid werden herkozen A. Poels, Merselo, M. Poels, Overloon en G. Rutten, Wanssum. In de vakature M. Rieter, Maashees werd voorzien door de verkiezing van A. Bloemen, Maashees. J. Loonen, Oostrum werd herkozen als lid van de Raad van Toezicht. Op 3 juli 1965 herdacht A. Wilms uit Overloon zijn 2.5-jarig jubileum als bestuurslid en lid van de Raad van Toezicht. Op 12 november 1965 overleed B. v.d. Sterren uit Oirlo, oud-bestuurslid.

- 080 Op de Algemene Vergadering van 16 december 1966 werden Fr. Geurts, Geysteren en J. Janssen, Vredepeel herkozen als bestuurslid. L. Maas, Heide werd gekozen in de plaats van J. v. Dijk, Heide, die zich vanwege zijn leeftijd niet meer beschikbaar stelde. Op deze vergadering nam J. van Dijk afscheid van de leden. Hij was 15 jaar bestuurslid geweest, waarvan 8 jaar dagelijks bestuurslid, en 3 jaar ondervoorzitter. M. Emonts, Merselo, werd herkozen als lid van de Raad van Toezicht.

Op 16 april 1971 vierde Fr. Geurts, Geysteren zijn 25-jarig bestuursjubileum, waarvan tien jaar als voorzitter. In datzelfde jaar verkreeg hij een pauselijke onderscheiding voor zijn verdiensten op kerkelijk en maatschappelijk gebied, terwijl hij in 1972 een koninklijke onderscheiding ontving.

In datzelfde jaar ontving G. Rutten, Wanssum, eveneens een koninklijke onderscheiding, te weten Ridder in de Orde van Oranje Nassau, vanwege zijn vele bestuurlijke verdiensten voor de een de landbouw verwant zijnde organisaties.

Op 31 oktober 1974 overleed Fr. Geurts, Geysteren, oud-voorzitter en bestuurslid van de Coöperatieve Zuivelvereniging "*De Maalvallei*" te Roermond.

Voorzitters van het bestuur:

1904-1907	Louis Raedts
1907-1911	Jan Poels
1911-1935	Grad Wilms
1935-1960	H. Asselberghs
1960-1971	Fr. Geurts

Voorzitters van de Raad van Commissarissen:

1904-1916	N. Trynes
1916-1929	H. Janssen
1929-1934	J. Poels
1934-1935	H. Asselberghs
1935-1955	Ant. Poels
1955-1959	Th. Peeters
1959-1971	J. Loonen

- 081 Secretarissen van het bestuur:
 1904-1926 H. Wismans
 1926-1948 M. Wismans
 1948-1948 H. Mulder, directeur
 1948-1971 A. de Kroon, directeur

- Secretarissen van de Raad van Toezicht:
 1904-1935 J. Stoot
 1935-1949 G. Houben
 1949-1967 H. Janssen

Het Dagelijks Bestuur bestond uit respectievelijk:

- G. Wilms en M. Wismans
 H. Asselberghs en A. Poels
 H. Asselberghs, A. Poels en J. Loonen
 H. Asselberghs., A. Poels en Fr. Geurts
 H. Asselberghs, Fr. Geurts, die in 1960 op de Algemene Vergadering benoemd werd tot ondervoorzitter
 H. Asselberghs, Fr. Geurts en H. Goumans
 H. Asselberghs, Fr. Geurts en M. Poels
 Fr. Geurts, J. van Dijck, Heide, ondervoorzitter, en M. Poels

Geestelijk adviseurs:

- 1930-1935 P astoor Tielen
 1935-1961 Deken W. Berden

Direkteuren:

- 1904-1934 Fr. Verkleij
 1934-1948 H. Mulder
 1948-198 A. de Kroon

Overzicht Personeelsbezetting:

1905	6	
1930	8	
1939	16	(waarvan vier seizoenspersoneelsleden i.v.m. de consumptie-ijsfabrikage);
1945	15	
1946	28	
1948	40	
1951	46	fabriekspersoneelsleden, waarvan acht seizoenspersoneelsleden voor ijsfabrikage, drie inseminators en 17 monsternemers voor Fok- en Controlevereniging Venray, terwijl er nog gemiddeld zes stierhouders in dienst waren, totaal 82 personen;
1960	62	fabriekspersoneelsleden, waarvan 17 melkbezorgers en van de K.I. en Fok- en controlevereniging drie inseminators, een stierhouder, twee controleurs, 26 monsternemers en een assistent buitendienst, totaal 85 personen;
1962	70	fabriekspersoneelsleden waarvan 18 melkbezorgers en van de afdeling K.I. drie inseminators en

		een stierhouder en van de afdeling melkcontrole twee controleurs en 28 monsternemers, totaal 104 personen;
1963	70	fabriekspersoneelsleden, waarvan 19 melkbezorgers;
1965	67	fabriekspersoneelsleden, waarvan 21 melkbezorgers;
1968	76	fabriekspersoneelsleden, waarvan 24 melkbezorgers;
1969	75	fabriekspersoneelsleden, waarvan 24 melkbezorgers;
1972	93	personeelsleden;
1977	53	personeelsleden. Een aanzienlijke daling daar de melkverkopers niet meer op onze loonlijst voorkwamen, doch op die van Venlo;
1984	50.	personen

Door vergaande rationalisering, automatisering en procesbeheersing, werd door een steeds geringer aantal personeelsleden, grotere hoeveelheden melk en room verwerkt tot een grotere hoeveelheid boter.

Personele aangelegenheden

In 1915 werd door het bestuur besloten het personeel in een pensioensverzekering, het Jan Truyen Zuivelpensioenfonds, op te nemen, hetgeen geadviseerd werd door de Zuid Nederlandse Zuivelbond.

Een der eerste melkverkopers in Venray was Piet Maas, door een ieder bekend als "Pietje Botermelk".

In 1934 was de tweede melkverkoper Antoon Jacobs in Venray, algemeen bekend als "Toon Pap", omdat met hem de verkoop van karnemelksepap een aanvang nam.

Op 19 mei 1934 werd tot directeur benoemd H. Mulder, directeur van de Coöperatieve Zuivelfabriek "*St. Cunera*" te Beugen-Rijkevoort.

083 Op 1 september 1934 ging de eerste directeur van "*Venray*" met pensioen. Hij werd opgevolgd door H. Mulder.

In 1935 werd H. Baltussen, werkzaam op de :Zuivelfabriek te Beugen-Rijkevoort als volontair op de fabriek aangenomen. Hij zou later assistent-directeur worden, resp. bedrijfsleider.

In 1935 werd besloten een derde venter voor het bezorgen van melk in Venray aan te nemen.

H. Mulder werd in 1948 benoemd tot directeur van de Coöp. Melkproductenfabrieic "*Heino*" te Heino, Ov.

In 1948 werd, uit 18 sollicitanten, A. de Kroon benoemd tot directeur. De Kroon was voorheen leraar technicus bij de Gelders-Overijsselse Zuivelbond te Zutphen.

In 1948 kwam de eerste Collectieve Arbeids Overeenkomst (C.A.O.) voor de Zuivelindustrie in Nederland tot stand, met daarbij verplichte opname van alle werknemers in een Pensioenfonds

(het personeel van "Venray" was overigens reeds tientallen jaren lang in een ,Pensioenfonds verzekerd).

In 1949 werd een zogenaamde Personeelskern opgericht, die men kan zien als een voorloper van de Ondernemingsraad.

Op 7 juni 1950 werd de wet Ondernemingsraden in werking gesteld. Dit betekende dat door de S.E.R. uiterlijk 7 juni 1953 aan alle daarvoor in aanmerking komende ondernemingen, bedrijfstakgewijze, de verplichting tot het instellen van ondernemingsraden werd opgelegd.

Op 1 juli 1952 trad de Wachtgeld- en Werkloosheidsverzekering in werking; onder deze verzekering werd ook het personeel van ons bedrijf opgenomen. In dit verband werd de Bedrijfsvereniging voor de Zuivelindustrie opgericht, welke t.b.v. het zuivelpersoneel deze sociale verzekeringen uitvoerde.

In 1953 werd, op vrijwillige basis, een Ondernemingsraad ingesteld.

084 In de vergadering van het Dagelijks Bestuur van 14 december 1955 werd besloten aan het personeel een kerstpakket te verstrekken.

In 1956 werd overgegaan tot invoering van de Ideeënbus t.b.v. fabriek en personeel.

Op 9 april 1957 werd aan ons bedrijf officieel een Ondernemingsraad ingesteld.

In 1958 werd een bijdrageregeling ingevoerd voor hulpverlening door de Stichting Gezinszorg Venray t.b.v. het C.A.O.-personeel.

In 1959 werd een Personeelsvereniging opgericht.

In februari 1960 had de eerste feestavond voor het gehele personeel, georganiseerd door de Personeelsvereniging van het bedrijf plaats. Dagelijks Bestuur en directeur waren daarbij eveneens uitgenodigd.

In 1960 kwam er een geheel nieuwe C.A.O. voor het fabriekspersoneel tot stand en een eerste C.A.O. voor het administratieve personeel.

Met ingang van 1 Januari 1961 werd de eerste stap gezet t.a.v. de invoering van de verkorte arbeidstijd, nl. van 48 naar 47 uur per week, zulks overeenkomstig de richtlijnen van de Kerncommissie Zuivelindustrie. De bedoeling was dat na drie jaar een werktijdverkorting van 45 uren per week gerealiseerd zou worden. Met ingang van 1 september 1961 werd de arbeidstijd verkort naar 46 uur per week.

Met ingang van 1 mei 1962 werd dit 45 uur per week.

In 1961 besloot het Dagelijks Bestuur aan werknemers die de militaire dienstplicht vervulden een zakgeld te verstrekken van f 2,50 of f 5,- per week.

085 In 1961 werd besloten op advies van de Zuivelbond ook op ons bedrijf een vrijwillige Premie-bedrijfsspaarregeling in te voeren. De premie vanwege de fabriek was 20%. Dit premiepercentage werd in latere jaren verhoogd naar 30% tot thans 50%.

Op verzoek van het bestuur der personeelsvereniging, besloot het bestuur in 1961 de bijdrage aan haar., vanwege de fabriek op een gelijk bedrag te brengen als door de leden van de vereniging, aan contributie werd betaald.

De directieraad van "*De Maasvallei*" besloot in 1972 de jaarlijkse bijdrage vanwege de fabriek aan de personeelsvereniging op f 15,- per werknemer vast te stellen. Nadien werden deze bijdragen uiteraard aangepast, thans is deze bijdrage f 31,25 per personeelslid.

In verband met de abnormaal langdurige barre, strenge winter van 1962/1963 ontvingen de gehuwde personeelsleden een kolentoeslag ad f 25,- en enkele personeelsleden, die buitendienst verrichtten, een koudetoeslag ad f 15,- resp, f 25,-.

In 1965 werd voor het C.A.O.-personeel een zogenaamd Prestatie-beloningsysteem ingevoerd. Dit systeem kwam ten einde in 1980.

Vanwege de vrij algemeen ingevoerde vrije zaterdag werd de bezetting op het kantoor regelmatig verminderd, tot nihil.

In november 1971 werd de Coöperatieve Zuivelfabriek "*St. Laurentius*" te Vierlingsbeek gesloten. Vijf personeelsleden werden te Venray tewerkgesteld.

In 1973 werd een Centrale Personeelscommissie in de Coöperatieve Zuivelvereniging "*De Maasvallei*" opgericht als voorloper van een Centrale Ondernemingsraad.

Het nu volgende is ook, op jaar, verwerkt in de knipselmappen Venray I / II

In MAP Venray I

086 Feiten en gebeurtenissen van algemene aard

1905

2 Februari 1905 werd de fabriek officieel in gebruik genomen. Het aantal leden-melkveehouders bedroeg 302, die tezamen 1.036 koeien hielden.

De totale bouwkosten van de fabriek, inclusief inventaris, bedroegen bij de ingebruikneming f39.279,59.

De uitbetalingsprijs aan de leden, gedurende de eerste 16 maanden dat de fabriek in werking was, bedroeg per 100 kg melk bruto f4,435 en netto f4,185.

1907 / 1908

Einde 1907 bedroeg de totale schuld van de Vereniging f38.100,--, waarvan f35.100,-- aan de bank en f3.000,-- aan diverse personen in de vorm van obligaties.

Het verkopen van melk aan de burgerij in Venray is vaak een punt van discussie geweest bij de leden, het bestuur en de Algemene Vergadering. Er waren leden die het melkkarretje in Venray van de fabriek liever zagen verdwijnen. Op de Algemene Vergadering van 13 december **1908** werd met 204 stemmen vóór en 45 stemmen tegen, besloten het verkopen van melk door de fabriek in Venray te handhaven. In **1924** kwam het wel of niet verkopen van melk in Venray wederom uitvoerig ter sprake. Wederom besloot de Algemene Vergadering het verkopen van melk in Venray te handhaven.

In 1908 werd, na uitvoerige discussie, besloten over te gaan op gasverlichting in de fabriek.

1912

In 1912 besloten de handkrachtfabrieken te Geysteren, Oirlo, tezamen met die te Wanssum, Maashees en Blitterswijck, over te gaan tot oprichting van een stoomzuivelfabriek te Oostrum. De stoomzuivelfabriek "Venray" betreunde het dat de nog bestaande handkrachtfabrieken te Venray niet konden besluiten bij haar toe te treden. Men achtte het niet nodig dat binnen de gemeente Venray twee stoomzuivelfabrieken zouden *zijn gevestigd*, temeer daar de bestaande fabriek alle melk zou kunnen verwerken.

087 *"Oostrum"* oordeelde dat zulk een grote zuivelfabriek niet persé beter was. Verondersteld kan worden dat de druk van de Maaskant om in Oostrum een *fabriek* te realiseren van niet geringe betekenis is geweest bij de realisering van de stoomzuivelfabriek te Oostrum.

1914

Op 4 augustus en 11 augustus 1914 werden een tweetal bestuursvergaderingen gehouden, waarop gesproken werd over de gevolgen van het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

De boter kon praktisch niet worden afgezet naar het buitenland.

Er werd dan ook gesproken over het doorwerken of stopzetten der fabriek.

Besloten werd voorlopig door te werken en de boter, indien nodig, in het koelhuis op te slaan en ze eventueel te zouten. De boter zou eventueel ook aan de leden geleverd kunnen worden. Ook werd besloten een buitengewone spoedeisende Algemene Vergadering bijeen te roepen om de leden voor te lichten en hen zelf te laten beslissen of de fabriek zou dienen door te werken of dat zij zou moeten stoppen.

Voornoemde gevolgen door de Eerste Wereldoorlog deden zich uiteraard ook voor bij de fabriek te Oostrum.

Na de bestuursvergadering van 11 augustus 1914 had er een gecombineerde vergadering plaats met het bestuur van de Zuivelfabriek te Oostrum om over het gezamenlijke probleem te spreken. Op 13 augustus 1914 had de spoedeisende Algemene Vergadering plaats voor de leden van de Zuivelfabriek te Venray in het Patronaat met als enigste agendapunt "Doorwerken of Sluiten der fabriek". Deze Algemene Vergadering besloot dat de fabriek zou blijven doorwerken.

Nadien zou ook blijken dat voor de afzet van de boter via de Z.N.Z. kanalen openbleven.

1916

In 1916 werd gesproken over het fabriceren van melkpoeder en gecondenseerde melk. De Algemene Vergadering geeft hierin het bestuur volmacht te beslissen.

088 Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwam dit onderwerp wederom ter sprake. Hoewel we hierop nog terugkomen, stellen we nu reeds vast dat in **1942** werd overgegaan tot het fabriceren van melkpoeder.

Uit het jaarverslag van de Zuid-Nederlandse Zuivelbond blijkt dat in **1920** de fabriek te Venray de grootste melkaanvoer heeft van aangesloten fabrieken. "Venray" zou zeer lang een fabriek blijven die behoorde tot de bedrijven met de hoogste melkaanvoer.

1921

In de vergadering van 11 juni 1921 verklaarde de heer Jan Poels, voorzitter van de Raad van Commissarissen:

"Nu kunnen wij wel veel te danken hebben aan ons bestuur en directeur, maar zonder de zegen van hierboven helpt dat niet veel, wij zijn ons verplicht ook daarvoor onze dank te brengen".

Hij geeft daarop de vergadering in overweging in de tuin nabij de fabriek een kapelletje te bouwen dat toegewijd is aan St. Isidorus, de patroon der boeren, opdat hij onze voorspreker blijve en

"om tevens aan te tonen dat onze fabriek, alhoewel geen heilige naam dragende, toch is eene Roomsche fabriek".

Dit voorstel werd met algemene stemmen door de vergadering aanvaard. Nadien werd op een Algemene Vergadering van de leden dit voorstel aan de orde gesteld, dat met luid applaus werd begroet. *Aannemer Martens uit Venray bouwde de kapel in het jaar 1924 voor een bedrag van f 600,-.*

In **1923** werd aan Karl Lucker te Roermond opgedragen een St. Isidorusbeeld te maken.

In **1924** werd de kapel ingezegend door rector Nabben van Leunen.

In **1968** werd de Leunseweg gereconstrueerd, alsook de Wieënweg en daardoor werd door de Provinciale Waterstaat de kapel geliquideerd, die gelegen was op de hoek Leunseweg-en, thans, Zuivelweg. 1-!et mooie St. Isidorusbeeld prijkt nu in de hal van de Zuivelfabriek.

In **1926** werd besloten de gasverlichting te vervangen door elektrische verlichting.

- 089 In **1927** werd op de Algemene Vergadering besloten aan het kerkbestuur te Ysselsteyn een gift te doen van f 1.000,-- voor de nieuwe kerk en rectorswoning.

1930

Op 10 juli 1930 werd het 25-jarig bestaan van de fabriek feestelijk herdacht. Na een plechtige Hoogmis in de St. Petrus Bandenkerk vond de inzegening der uitgebreide fabriek plaats door de pastoor van Venray, de heer Tielen. Daarna was er een Algemene Vergadering, waarna een feestvergadering werd gehouden, welke werd geopend door de edelachtbare heer O. v.d. Loo, burgemeester en tevens ere-voorzitter van de fabriek.

1934

In 1934 werd besloten voortaan ook 's zomers op zaterdagavond melk te ontvangen en te verwerken alsook op de avonden voor verplichte R.K. feestdagen, zulks i.v.m. de kwaliteit van de te ontvangen melk.

Op gekombineerde vergaderingen van Bestuur en Raad van Commissarissen in 1934 kwam uitvoerig ter sprake de fabrikage van roomijs en de consequenties voor het bedrijf.

De leverancier van de machine voor ropmijsbereiding bracht als verkoopargument naar voren dat indien een fabriek tot aanschaffing zou overgaan, deze het gebied mocht bepalen dat zij bewerken wilde; m.a.w. binnen dit gebied mocht dan geen andere fabriek hetzelfde ijs aanbieden gefabriceerd volgens de aangeboden methode.

Blijkens de notulen vonden sommige bestuursleden het twijfelachtig of Venray hiervoor wel een geschikte plaats was, daar de plaats in vergelijking met vele andere meer landelijk was gebleven. De leverancier van de machine gaf ter vergadering enkele malen toelichting.

Door deze werd medegedeeld dat hij inmiddels aan een "particulier" een dergelijke installatie had verkocht, die als haar rayon ook Venray en omliggende plaatsen begeerde.

Indien "Venray" niet zou besluiten, zou het volgend jaar de kans verkeken zijn.

- 090 Opnieuw werd de zaak in Venray ernstig onderzocht waartoe men ook andere bedrijven bezocht en waartoe een speciale commissie werd ingesteld. De commissie bracht unaniem een positief advies uit. In de vergadering van 12 december 1934 werd besloten tot aanschaf van een roomijsinstallatie over te gaan.

De roomijsinstallatie werd gevestigd in de grote kelder onder de melkontvangst die daartoe volledig diende te worden ingericht, compleet met fabricageruimte, vriesinstallatie en vriesruimte. In het voorjaar van 1935 kwam de installatie in gebruik en werd met de verkoop begonnen onder het merk "*t Sneeuwkiokje*", hetgeen het eerste verpakte roomijs was in Noord-Limburg,. Later zou aan het assortiment de zogenaamde "*ijslollie*" worden toegevoegd.

Het verkoopgebied omvatte Venray, Horst, Sevenum, Venlo, Deurne, Liessel, Neerkant, Wansum, Meerlo, Bergen, Vierlingsbeek en Mill. In **1940** kwam er een verbod tot het vervaardigen van roomijs, hetgeen bleef gehandhaafd tot na de oorlog.

Een verbod tot het vervaardigen van melk-ijs is er nooit geweest. Ook gedurende de oorlog werd steeds melk-ijs vervaardigd. Het verkrijgen van de benodigde grondstoffen was evenwel zeer moeilijk, de productie was dan ook vaak zeer gering.

Aanvankelijk werd het ijs vooral verkocht middels het ijsco-karretje; deze reden er maximaal 25. Nadien kwamen, de ijsconservators (diepvriezers) op de verkooppunten, hetgeen er maximaal 30 zijn geweest. Dr. England, een vooraanstaand Amerikaans roomijsdeskundige, bezocht verscheidene fabrieken van de 'Vereniging van CAO-operatieve Roomijsfabrieken in Nederland'. Ook bezocht hij in 1950 ons bedrijf ter advisering in fabricage en receptuur. Hij bracht een rapport uit waarin zijn bevindingen en zijn adviezen werden weergegeven. In **1952** werd besloten de productie van de ijsfabricage te beëindigen, omdat ons afzetgebied te klein was om in noodzakelijk nieuwe apparatuur te investeren.

Besloten werd "*t Sibema-ijs*" te verkopen, gefabriceerd door de kringcoöperatie Zuid-Limburg te Sittard. In 1962 nam "Sibema" deze verkoop in ons gebied zelf ter hand.

- 091 In de loop der jaren werden vele besprekingen gewijd aan grensregelingen tussen de fabrieken te Venray en Oostrum terzake de leden-veehouders. Ook de Zuivelbond werd hier vele malen in geraadpleegd en bracht adviezen hierover uit. Ook de verkoop van melk door beide fabrieken in Venray was meermalen een geschilpunt.

De uitbetaalde melkprijzen van beide fabrieken waren uiteraard ook dikwijls gesprekstof. Van betekenis vinden wij het, het navolgende te citeren uit een notulenboek van een gecombineerde vergadering van de Zuivelfabriek te Venray op 28 november 1934:

"De voorzitter memoreert een voorstel van J. Loonen (Oostrum) om de beide fabrieken te „combineren, doch in dien zin dat ze beiden in tegenwoordigen vorm zouden voortwerken „om echter de uitbetaling gelijk te doen zijn."

Gesteld werd dat uitvoering van deze gedachte een onmogelijkheid zou blijken te zijn daar de heer Loonen, zoals is genotuleerd - of te ver ging of niet ver genoeg en dat onder een dubbele leiding geen goede samenwerking zou kunnen bestaan.

Uit de notulen blijkt tevens dat de rijkszuivelconsulent de heer Zuidema het voorstel van de heer Loonen toejuichte.

1937

In 1937 heerste er een ernstige mond- en klauwzeerepidemie waarvan de veestapel van veel leden, zwaar had te lijden, dat een grote verlaging van de melkaanvoer aan de fabriek tot gevolg had.

1938

Entreegeld voor nieuwe leden.

Over het heffen van entreegeld voor nieuwe leden werd meerdere malen gesproken, wat ook zeer begrijpelijk was. Het heffen van entreegeld bevordert evenwel niet het toetreden van nieuwe leden. Op de Algemene Vergadering van 1938 werd besloten het entreegeld af te schaffen, dat

f 1,-- per koe was.

Tegelijkertijd werd besloten tot het vormen van ledenleningen, hetwelk een hoofdelijke tegoeschrijving is aan de leden, uit een jaarsaldo.

092 1939

In 1939 werd een verplichte landelijke controle ingesteld op het vetgehalte onderzoek van de van leden-veehouders ontvangen melk door de zuivelfabrieken. De Gewestelijke Zuivelbonden belastten zich hiermee onder supercontrole van de Nederlandse Zuivelcontrole te 's-Gravenhage.

WOII

In de jaren van Wereldoorlog II verminderde de melkaanvoer aan de fabriek drastisch. Gedurende enkele oorlogsjaren werd, in de winterperiode, slechts vier maal per week melk ontvangen in plaats van zes maal.

Voor de dagen dat door de melkrijders geen melk werd vervoerd, werd aan hen 50% van de prijs van de rit uitbetaald.

Fusie met de zuivelfabriek te Oostrum.

In 1940 werden - op verzoek van het bestuur van de zuivelfabriek te Oostrum - besprekingen gevoerd om de mogelijkheid te overwegen, een fusie van beide fabrieken tot stand te brengen. Het tijdstip was hiervoor gunstig, omdat Oostrum een nieuwe directeur moest benoemen, aangezien de heer Lemmens met pensioen ging.

Het resultaat van de gehouden besprekingen was, dat het bestuur van Venray ander bepaalde omstandigheden wel tot fusie wilde overgaan.

1940

Op 7 december 1940 werd een buitengewone Algemene Vergadering gehouden door "Venray".

Op deze vergadering werd besloten, "Oostrum" ,in z'n geheel over te nemen; het bestuur van Venray werd gemachtigd, de samenvoeging tot een goed einde te brengen.

Op de Algemene Vergadering van de leden te Oostrum bleek nadien dat bij vrije stemming (d.w.z. het bestuur bracht geen advies uit) niet de vereiste meerderheid werd verkregen om tot fusie te komen met Venray. Ná de oorlog, in 1946, kwam een fusie tussen beide bedrijven opnieuw ter sprake; ditmaal mede als gevolg van het feit dat de fabriek te Oostrum door het oorlogsgeweld zodanig was beschadigd, dat zij niet dan met hoge kosten voor herstel en vernieuwing, in bedrijf kon worden gesteld.

- 093 Op 12 mei 1946 werd op de Algemene Vergadering van de leden te Oostrum besloten, bij Venray aan te sluiten. Het voorstel werd op deze vergadering bij zitten en opstaan in stemming gebracht. Het aantal aanwezige leden bedroeg 265; hiervan stemden slechts drie leden tégen het voorstel tot fusie (in totaal waren 348 leden ter vergadering opgeroepen).

1946

Op 20 mei 1946 werd er een Algemene Vergadering gehouden voor de leden van Venray, waarop het voorstel tot fusie met Oostrum werd ingediend. Na uitvoerige besprekingen werd op deze vergadering met algemene stemmen besloten, de beide fabrieken tot één bedrijf samen te voegen.

1942

Een vergadering van Bestuur en Raad van Commissarissen op 26 februari 1942 werd speciaal belegd om te spreken over een eerder aan de orde geweest zijnde aangelegenheid, nl. het verpoederen van ondermelk. Gememoreerd werd dat reeds in december 1941 de Nederlandse Zuivelcentrale aanwijzingen had gegeven dat gedurende de komende periode slechts een beperkt percentage danwel een bepaalde hoeveelheid ondermelk aan de leden zou mogen worden teruggegeven en dat de fabrieken zelf voor de verwerking van hun alsdan overtollige ondermelk dienden zorg te dragen. Mocht een fabriek hierin niet slagen dan zouden de nodige maatregelen worden toegepast.

Verteld werd dat op initiatief van de rijkszuivelconsulent van Limburg reeds een paar vergaderingen in Horst hadden plaats gehad van alle Coöperatieve Zuivelfabrieken uit de kring "Venray", te weten Oostrum, Horst, Meterik, Sevenum, Broekhuizen, Venray en voorts Helden-Panningen en Maasbree.

Op deze bijeenkomsten bleek men niet bijzonder ingenomen met het voorstel om gezamenlijk een poederinstallatie te bouwen. Deels was men van mening dat er in deze streken na de Tweede wereldoorlog geen ondermelk beschikbaar zou zijn voor poederverwerking omdat deze wederom aan de leden-veehouders zou worden afgeleverd, deels omdat veel melk bestemd zou worden voor rechtstreekse consumptie.

Veel positiefs was er derhalve niet bereikt.

094 Wel was komen vast te staan dat, mocht er een installatie gebouwd worden, deze in Venray zou moeten komen, vooral omdat zij over voldoende staamketelcapaciteit beschikte. Venray had zich in principe bereid verklaard indien het poeder-maken vereist zou worden, dat zij daartoe de nodige bouwvoorzieningen zou treffen alsmede een poederinstallatie zou installeren, hetgeen door de rijkszuivelconsulent in zijn verslag aan de Nederlandse Zuivelcentrale werd doorgegeven.

Op de betreffende vergaderingen was nog gevraagd of "Venray" voor eigen rekening wilde bouwen en installeren, hetgeen door de voorzitter van "Venray" van de hand was gewezen. We zullen de gebeurtenissen niet op de -voet volgen, hoe interessant deze ook voor insiders zijn. Meerdere besprekingen tussen voornoemde fabrieken vonden nog plaats.

Men kwam tot de conclusie dat er wat gedaan diende te worden. Er werd reeds overleg gepleegd met de architect en de technische dienst van de Koninklijke Nederlandse Zuivelbond. De Nederlandse Zuivelcentrale bleef bij haar eis dat in de streek van Venray een poederinstallatie diende te komen, hoe dan ook. Uiteindelijk werd tussen de onderlinge fabrieken besloten dat "Venray" een poederinstallatie zou inrichten en dat ter bijdrage in de kosten daartoe door de andere fabrieken aan "Venray" een vastgesteld geldbedrag zou worden betaald.

De poedermakerij zou worden gebouwd aansluitend aan de afdeling Melkinrichting, welke in aanbouw was en deze beide afdelingen werden gebouwd door de Gebrs. Oudenhoven te Venray. De leverancier van de poedermachine was de firma Stork.

Men achtte het geenszins uitgesloten dat de installatie ook na de oorlog van groot nut zou kunnen zijn, hetgeen nadien ook het geval bleek te zijn.

1952

In 1952 werd nog een tweede melkpoedermachine geplaatst, eveneens van het zogenaamde Walzen-systeem.

In 1954 werd met deze machine voor het eerst vollemelkpoeder gefabriceerd, tot dan toe was dat alleen magere melkpoeder.

095 **1943**

In 1943 moesten alle Limburgse fabrieken tot 26 december 's zondags melk ontvangen. Tegen deze maatregel, welke door de Duitse bezetters werd uitgevaardigd, werd door alle Limburgse fabrieken geprotesteerd, doch men kon er niet aan ontkomen.

Tijdelijke verwerking van de melk der leden te Oostrum.

Van 12 oktober 1942 tot 25 april 1943 verwerkte "Venray" de melk van de leden van de zuivelfabriek te Oostrum. Gedurende genoemde periode werd de fabriek te Oostrum van hogerhand gedwongen tot sluiting. De melk van de leden te Maashees en Blitterswijck werd gedurende dezelfde periode verwerkt door de zuivelfabriek te Vierlingsbeek.

In 1943 werd het boekjaar gelijkgesteld met het kalenderjaar omdat zulks eenvoudiger was in verband met de vele voorschriften van het bedrijfsschap voor Zuivel.

Vanaf 25 december 1943 tot enkele jaren na de oorlog moesten de melkaanvoerkosten apart aan de veehouders in rekening worden gebracht en allen voor een gelijk bedrag per 100 kg melk, terwijl van het Bedrijfschap voor Zuivel een tegemoetkoming in het melkvervoer werd ontvangen van circa 35 cent per 100 kg melk.

Gedurende de winter van 1943 werd in Venray voor het eerst ondermelkpoeder opgelost voor teruglevering aan veehouders, zulks in opdracht van het Bedrijfschap voor Zuivel. Door deze maatregel kwam verse ondermelk vrij voor de steden in Limburg.

Gedurende de winter van 1943 was er in Limburg voor het eerst een tekort aan consumptiemelk, waaronder ook begrepen ondermelk.

1945

In de winter van 1945 werd Amerikaanse poeder opgelost voor teruglevering aan veehouders. Sinds het voorjaar van 1946 mocht weer verse ondermelk aan de veehouders worden teruggeleverd.

1944

Op 16 december 1944 werd voor het laatst in dat jaar nog een weinig melk op de fabriek aangevoerd.

096 Nog enkele weken daarna werd door het personeel van de fabriek nog wat melk opgehaald bij veehouders, die in de omgeving van de fabriek woonachtig waren; deze melk was bestemd voor de "gestichten" en het ziekenhuis te Venray.

Bevrijding.

Op 19 oktober 1944 's morgens om 8 uur stond de fabriek op bevrijd gebied. Ofschoon de fabriek acht granaattreffers had opgelopen, bleek zij betrekkelijk weinig te zijn beschadigd. Wel hadden

wij het verlies te betreuren van een onzer personeelsleden, te weten Chr. van Meijel, die tengevolge van het bombardement op 12 oktober 1944 in Venray, omkwam.

Evacuatie.

Op 25 oktober 1944 werd op bevel van de Engelsen geëvacueerd. Deze evacuatie duurde tot 3 december 1944.

Gedurende de evacuatie werd aan de gebouwen en van de inventaris van de fabriek zeer veel vernield en is er veel verloren gegaan van het administratieve archief. Dit laatste was een handicap bij de samenstelling van dit werk.

1945

Fabriek wederom in werking gesteld.

Op 17 januari 1945 werd de fabriek wederom in werking gesteld.

De melkaanvoer bedroeg toen, 1.600 liter in twee dagen.

Vanaf 17 januari tot 12 mei 1945 werd de melk verwerkt van de leden der fabriek te Oostrum omdat deze fabriek zodanig was beschadigd dat zij niet onmiddellijk in bedrijf kon worden gesteld. Omstreeks die tijd werd eveneens een gedeelte van de melk van Vierlingsbeek aan onze fabriek verwerkt, omdat ook deze fabriek door de oorlogshandelingen zwaar was getroffen.

De kosten van het levensmiddelenpakket werd door de regering na de bevrijding streng in de hand gehouden. De prijzen van melk en melkprodukten werden in dit verband laag gehouden. Om de melkleveranciers een redelijke prijs voor de melk te waarborgen, werd een toeslag verleend per % vet.

097 **1946**

Met ingang van 21 december 1946 werden in verband met de fusie met Oostrum nieuwe busnummers ingevoerd. Dit bracht met zich mee, dat er een geheel nieuw ledenregister werd ingevoerd.

1947

In het najaar van 1947 werd opnieuw begonnen met het geven van melkerskursussen.

In het jaar **1953** werden in totaal 5 melkerskursussen georganiseerd waaraan deelnamen 53 meisjes en 109 jongens, totaal 162.

1947

In 1947 werd de Zuid-Nederlandse Zuivelbond Z.N.Z. omgevormd tot de C.Z.N.Z., met statuten, die de aaneengesloten leden-fabrieken terwille van het goede geheel, aan nauwe voorschriften bond.

In 1947 verzocht de Coöperatieve Zuivelfabriek te Broekhuizen vorst haar mede te delen onder welke condities "Venray" bereid was, de gehele vereniging en bloc over te nemen.

In de periode februari **1948 tot januari 1950** werd te Venray de melk verwerkt van de veehouders te Meerlo in verband met de stillegging van de fabriek te Broekhuizen vorst.

1949

In 1949 werd besloten de korting voor de leden-veeouders die geen lid waren van de vereniging (het ledenregister niet hadden getekend) te verhogen van 25 cent naar 50 cent per 100 kg geleverde melk.

In 1949 werd een geldlening onder de leden-veehouders afgesloten, rentende 3%, welke later werd verhoogd tot 4%. Deze geldlening werd groot f. 175.000,--.

Al of niet aansluiten bij op te richten Kringcoöperatie "Noord-Limburg".

De nieuwe statuten van de C.Z.N.Z, voorzag in de oprichting van zogenaamde Kringcoöperaties in het gebied van de C.Z.N.Z. Als regel werden de Kringcoöperaties gevormd rond een stad of stedenagglomeratie.

098 Voorgesteld werden de navolgende Kringcoöperaties:

Zuid-Limburg, Midden-Limburg, Kring Ament (is land van Weert), NoordLimburg, de Kempen, Uden, Oss en Land van Cuyk. Kringcoöperaties kwamen tot stand in alle bovengenoemde gebieden behalve in de organisatorische kringen van Uden, Oss en Land van Cuyk.

In 1949 werd hierover in "Venray" grondig gediscussieerd in vergaderingen van het Bestuur en Raad van Commissarissen. Op de Algemene Vergadering van 26 februari 1950 werd hierover aan de leden voorlichting gegeven door Ir. A.J. van Wijk, Rijkszuivelconsulent van Limburg. Nadien kwam deze aangelegenheid nog vele malen in het Bestuur en de Raad van Commissarissen ter sprake.

Uiteindelijk werd besloten zich niet aan te sluiten bij de op te richten Kringcoöperatie Noord-Limburg.

De Kringcoöperatie Noord-Limburg kwam tot stand en daarbij sloten alle bestaande fabrieken in Noord-Limburg zich aan, behalve dus "Venray". Het hoofdkantoor en het secretariaat werden gevestigd te Venlo.

Over 1949 droeg de fabriek f 1,50 per koe bij voor de melkkontrolé; over 1950 f 2,-- en over 1951 f 2,25, zijnde telkens het tekort op de exploitatierekening van de melkkontrolé.

Op de gekombineerde vergadering van Bestuur en Raad van Commissarissen van 22 januari **1952** werd besloten, de bijdrage aan de melkkontrolé door de fabriek te stellen op een maximaal bedrag van f 2,50.

Op 1 januari 1950 werd wederom begonnen met de uitbetaling van de melk naar kwaliteit. Premie klasse I, 1 cent per kg; klasse II, ½ cent per kg; klasse III, de prijs.

1950

Op 8 september 1950 maakte het Bestuur en de Raad van Commissarissen een excursie naar enkele fabrieken in de Gelderse Achterhoek in verband met bouwplannen van de fabriek; ook in verband met eventuele vestiging van een kaasbedrijf.

099 **1951**

Verplichte t.b.c.-bestrijding bij het rundvee.

Op 16 april 1951 werd de georganiseerde t.b.c.-bestrijding onder het rundvee wettelijk van kracht. Het betrof hier het zogenaamde 5-jaren plan. De bijdrage welke de veehouders in dit verband moesten leveren alsmede de tijdelijke inhouding wegens niet-reaktievrije bedrijven, werd op het uit te betalen melkgeld in mindering gebracht; de fabriek verrekenende deze gelden met het Be-

drijfschap voor Zuivel in Den Haag. Ook het terugbetalen van de tijdelijke inhouding alsmede het uitkeren van de subsidie (i.v.m. het opruimen van reageerders) geschiedde via de zuivelfabrieken. De uitvoering van deze wettelijke t.b.c.-bestrijding berustte bij de Provinciale Gezondheidsdiensten.

Vanaf 22 april 1951 werd de prijs van ondermelk voor teruglevering aan de veehouders door de overheid vrijgelaten, zodat de veehouders vanaf die datum de marktwaarde van de ondermelk zouden betalen.

1952

In juni 1952 werd door het bestuur van de zuivelfabriek te Meterik gevraagd, onder welke voorwaarden de leden van deze fabriek zich zouden kunnen aansluiten bij "Venray". De Algemene Vergadering van Meterik had besloten hun bedrijf stil te leggen en aansluiting te zoeken bij Horst, Sevenum of Venray. Ons bestuur besloot, hierop om organisatorische redenen niet in te gaan, aangezien Meterik meer thuis hoorde bij Horst of Sevenum. Meterik heeft zich daarna bij Horst aangesloten.

In 1952 was er een georganiseerde bestrijding tegen het mond- en klauwzeer. De fabriek verleende hierin een bijdrage van f 1,-- per melkkoe.

Op de Algemene Vergadering van 11 juli 1953 werd besloten - zulks overeenkomstig het voorstel van de Provinciale Gezondheidsdiensten voor Limburg en Noord-Brabant - het gehele melkwiningsgebied t.b.c.vrij te maken en de nog niet reaktie-vrije bedrijven vervroegd te saneren. Deze sanering moest op 1 mei 1954 voltooid zijn.

100 **1953**

In 1953 werden, in goed overleg, een tweetal belangrijke zelfstandige melkslijterijen overgenomen van de familie G. Geurts en de familie G. Bruggeman, voorheen De Haan. Het personeel werd in loondienst genomen.

Vermeldenswaard is hier mede te delen dat in de tweede helft van de zeventiger en tachtiger jaren de melkbezorgers in loondienst zoveel als mogelijk was, werden verzelfstandigd.

Met ingang van 1 januari 1954 werden de leden voor het eerst in de gelegenheid gesteld, het melkgeld aan hen te doen uitbetalen, op vrijwillige basis, via de Boerenleenbank-. Dit werd besloten in de bestuursvergadering van 12 juni 1953 en bekrachtigd op de Algemene Vergadering van 1953.

1954

Op maandag 24 mei 1954 werd de eerste melk uit het nieuwe ontginningsdorp Vredepeel aangevoerd.

Op 24 mei 1954 werd besloten dat ons bedrijf lid zou worden van de op te richten Industriële Club Venray e.o.

Voor het melkrij-jaar mei 1953 - mei 1954 werd het ophalen en vervoeren van de melk van alle leden van Ysselsteyn voor het eerst per vrachtauto uitgevoerd. Dit vervoer werd gegund aan Koonings uit Ysselsteyn.

1950

50-jarig jubileum..

Van viering van dit jubileum werd afgezien.

Op initiatief van Deken A. Loonen besloot het bestuur, de Algemene Vergadering van 1 juli 1955 voor te stellen wegens het jubileum, een Priesterstudiefonds op te richten ter grootte van f 25.000,--. Deken Loonen lichtte persoonlijk de doelstelling van het fonds toe. Met algemene stemmen werd het voorstel met vreugde aanvaard. Het fonds verkreeg de naam "Deken-Berden Priesterstudiefonds".

Het bedrag werd gevormd door hoofdelijke afschrijving, van het tegoed te schrijven aandeel der ledenlening 1954.

- 101 In het kader van het 50-jarig jubileum werden excursies voor de leden en familieleden naar de fabriek georganiseerd. Het waren 25 excursies, waaraan circa 1.100 personen deelnamen.

1956

Op de Algemene Vergadering in 1956 werd het Reglement Georganiseerde Dierziektenbestrijding aangenomen op verzoek van de Gezondheidsdiensten voor Dieren van Limburg en Noord-Brabant.

Op 9 april 1956 werd aan ons bedrijf een Ondernemingsraad officieel ingesteld.

1957

In 1957 werd het Veevoederkernwerk ingevoerd.

Op de Algemene Vergadering 1957 werden nieuwe statuten aangenomen, welke werden gepubliceerd in de Staatscourant van 31 december 1957, nummer 53.

In 1957 werd ons bedrijf lid van het Regionaal Orgaan voor Melkhygiëne "Zuid-Oost-Nederland" te Roermond.

In 1972 werd dit orgaan omgevormd tot het Regionaal Orgaan voor Melkhygiëne in Zuid-Nederland.

Ook in MAP Venray II

1960

In 1960 werd deelgenomen aan de grote Limbrato-tentoonstelling, gehouden te Venray.

In 1960 werd een afdeling voor bacteriologische onderzoek gerealiseerd.

1961

Op 25 maart 1961 ontvingen de leden een circulaire terzake het melkontvangen op zondag. Eerder werd hierover overleg gepleegd met Deken Loonen te Venray. Tot het melkontvangen op zeventen dagen per week werd besloten omdat de melkontvangst-capaciteit van de fabriek, vanwege de toegenomen melkaanvoer, te gering begon te worden zodat het melkontvangen op de maandagen op een te laat uur eindigde, waardoor er een niet verantwoorde kwaliteitsachteruitgang ontstond van melk die in de laatste uren ontvangen werd. Op zondag 7 mei 1961 werd voor de eerste maal melk ontvangen.

- 102 Het bleek bij de leden-veehouders in zeer goede aarde te vallen omdat men daardoor op zondag minder melk behoefde te koelen.
Voor het personeelsbeleid bracht het werken op zondag een extra moeilijkheid met zich mee omdat men in Nederland juist in die tijd overging tot de vijfdaagse werkweek en er een overspannen arbeidsmarkt heerste.

Op 7 mei 1961 vierde J. Reynders, Laagriebroek te Leunen, zijn 40-jarig jubileum als melkrijder. Hij vervoerde in die 40 jaren in totaal vijf miljoen kg melk met paard en wagen.

Op 22 november 1961 werd de ruilverkaveling "Lollebeek" aanvaard. Voor de fabriek bracht deze agrarische cultuur-patroon-aanpassing veel verbeteringen met zich mee (Sanering bedrijven, verharding der zandwegen en verbetering wegnnet).

De ruilverkaveling werd aanvaard op een vergadering te Castenray; van de 3.677 "kadastrale" eigenaren lieten 3.534 hun stem ten gunste komen van de ruilverkaveling, terwijl slechts 143 stemgerechtigden zich tegen verklaarden.

De totale oppervlakte waarover gestemd werd bedroeg 11.591 ha, gelegen in de gemeenten Horst en Venray.

In 1961 had een eerste bespreking plaats van de besturen van de Coöperatieve Zuivelfabrieken te Cuyk, St. Athonis, Vierlingsbeek, Bergen, Venlo, Meijel, Panningen, Sevenum en Venray.

Besloten werd dat een '*Samenwerkingscommissie Zuivelfabrieken*' zou worden gevormd, bestaande uit twee personen van elke fabriek, enkele personen van de C.Z.N.Z. en eventueel de Rijkszuivelconsulenten. Voorzitter werd Ir. Van der Vring, Rijkszuivelconsulent van Noord-Brabant. Uit deze commissie van circa 22 personen zou een werkcommissie worden geformeerd, die regelmatig verslag uit zou brengen aan de grote commissie. Beide commissies waren slechts een kortstondig leven beschoren.

- 103 Ter rationalisering van het melkontvangen werd in 1961 besloten nog alleen 30-liter melkbussen voor de melkaanvoer te verkopen. De bussen van 25 liter mocht men nog blijven gebruiken.

Om een sneller melk ontvangen te bevorderen en de kans op foutieve weging en notering te verminderen, besloot het bestuur de zogenaamde melkweegbriefjes eerst de volgende dag mee te geven naar de leden in plaats van op dezelfde dag.

1962

In 1962 werd besloten het melkgeld aan de leden-veehouders op vrijdag uit te betalen in plaats van op zaterdag, zoals tot nu toe gebruikelijk was; dit in verband met de ingevoerde "vrije zaterdag" waardoor ook op ons kantoor een minimale bezetting mogelijk werd.

In 1962 werd overeenkomstig de richtlijnen van het Regionaal Orgaan voor Melkhygiëne een recidive-regeling ingevoerd bij de kwaliteitsuitbetaling van de melk.

De recidive-regeling hield in, een extra korting van 1 cent bij de derde maal kwaliteitsklasse 3. In latere jaren werd de recidive-regeling nog aanzienlijk verzwakt, konform de richtlijnen van het Regionaal Orgaan voor Melkhygiëne.

In 1962 werden door bovengenoemd Regionaal Orgaan oorkonden ter beschikking gesteld aan die veehouders die in een jaar het maximaal aantal keren, klasse 1 voor melk verkregen.

1963

In 1963 keurde de Algemene Vergadering goed dat de uitbetaling van de melkgelden aan de leden voortaan een week later zou plaatsvinden.

1964

Met circulaire van 13 augustus 1964 werden de leden-veehouders ervan in kennis gesteld dat het scheren van melk- en jongvee vanwege de fabriek werd beëindigd, omdat inmiddels steeds meer leden over een eigen veescheermachine beschikten.

- 104 In 1964 startte de fabriek met de verkoop van aluminium melkbussen in plaats van vertind ijzeren, die echter pas in gebruik konden worden genomen als de nieuwe melkontvangst-apparatuur in gebruik zou worden gesteld. Dit was in november 1964.

1965

De verkoop van vertind ijzeren bussen werd gestaakt in maart 1965, daar hiernaar praktisch geen vraag meer was.

De melkaanvoer aan de fabriek werd steeds groter zodat de melkontvangst en de melkonvangstinstallatie deze niet meer in een redelijke tijd van de dag kon ontvangen.

De zogenaamde Rijdende Melkontvangst-auto (R.M.O.) was in opkomst en naar verwacht kon worden had dit systeem de toekomst. In het Bestuur en de Raad van Toezicht werd op 2 juni 1965 besloten een Rijdende Melkontvangst-auto aan te schaffen en deze werd aangekocht in augustus 1965. Deze R.M.D. zou met ingang van het nieuwe melkrij-jaar mei 1965 gaan rijden in Vredepeel en Ysselsteyn-Noord.

Zo gemakkelijk ging het evenwel niet. Ondanks de uitvoerige informatie aan de leden, ontmoette dit systeem grote weerstand bij de boeren, in hoofdzaak omdat zij dan de bussen zelf dienden te wassen; men bedenke dat er toen praktisch nog geen zogenaamde koeltanks waren. Er werd van de leden een 18-tal lijsten ontvangen met daarop voorkomende 235 handtekeningen.. De kop van elke lijst had de volgende tekst:

"Ondergetekenden wensen binnen 14 dagen een protestvergadering
"aangaande Rijdende Melkontvangst".

Het bestuur voldeed uiteraard aan bovengenoemd verzoek, reden waarom alle leden van de Vereniging tot een buitengewone Algemene Vergadering werden opgeroepen. Deze werd gehouden op 28 april 1966. Er waren 353 leden aanwezig.

De R.M.O. werd in z'n algemeenheid bij stemming afgewezen, doch tevens werd besloten op verzoek van de leden van Vredepeel dat deze wel in hun dorp zou gaan rijden en er werd besloten dat deze niet zou gaan rijden in Ysselsteyn-Noord.

De vergoeding voor ondermeer het zelf wassen der bussen werd vastgesteld op f 1,-- per 100 kg melk, overeenkomstig het voorstel van het bestuur.

105 De leden konden het melk-vaatwerk dat zij in verband met de R.M.O. zouden aanschaffen, te weten 200 liter verrijdbare melkbussen, door de fabriek laten financieren tot een bedrag van f 1.500,--.

1966

In de vergadering van het Bestuur en de Raad van Toezicht van 7 december 1966 en op de Algemene Vergadering van 16 december 1966 werd besloten het aangrenzende landbouwbedrijf van G. Jenniskens, Wieënweg in zijn geheel met opstallen aan te kopen, d.w.z. voor zover de grond gelegen was tussen ons bedrijf, Wieënweg en de Deurneseweg. De oppervlakte was 1,24 ha.

1967

Met ingang van zondag 16 april 1967 werden bij een tweede rit van de R.M.O.-auto opgenomen, zes leden van Ysselsteyn-Noord, drie leden van Ysselsteyn-Zuid en drie leden aan de Puttenweg-Timmermansweg. De R.M.O. was in opmars.

Op 30 april 1967 verviel de laatste paardenrit voor aanvoer van de melk naar de fabriek, te weten de rit Heide. Het vervoer van de bussenmelk geschiedde nu uitsluitend door eigen vrachtauto's, door uitbesteed vrachtautovervoer, of door R.M.O.-vervoer.

1968

In februari 1968 werd van een lid de eerste diepgekoelde melk ontvangen uit een zogenaamde diepkoeltank die geplaatst was op het bedrijf van G. Peynenborg te Ysselsteyn.

1969

In begin 1969 werden wederom excursies naar de fabriek georganiseerd voor leden en hun gezinsleden.

Eind 1969 werden de leden-veehouders in de gelegenheid gesteld hun melkmachine-installatie te doen testen door een melkwinningsadviseur van de fabriek.

1971

- 106 Op 1 januari 1971 is uit een samenbundeling van een achttal Coöperatieve Zuivelfabrieken, de Coöperatieve Zuivelvereniging "**De Maalvallei**" ontstaan. Het hoofdkantoor werd gevestigd te Roermond. De aangesloten fabrieken waren gevestigd te Roermond, Heythuysen, Venlo, Panningen, Sevenum, Venray, Vierlingsbeek, St. Anthonis en Cuyk. De voorzitters van de bovengenoemde Coöperatieve verenigingen vormden het eerste bestuur. Voorzitter werd J. Hanssen, Braekhuizenvorst. Er werd een directieraad ingesteld, bestaande uit de directeuren van bovengenoemde bedrijven. Voorzitter van de directieraad en algemeen directeur werd M. van Kuppenveld, Roermond.

In verband met het voorgaande werden te Venray eerder een tweetal Algemene Vergaderingen gehouden, die statutenwijziging goedkeurden waardoor de Vereniging werd omgezet in de "Coöperatieve Melkveehoudersvereniging Venray", en toetreding tot de Coöperatieve Centrale Zuivelvereniging "De Maalvallei" goedkeurden.

1972

Op 1 januari 1972 trad de zogenaamde "**Cunera-groep**" tot "De Maalvallei" toe. De Cunera-groep had Coöperatieve Zuivelfabrieken te Lith, Mill, Oss en Rijkevoort. Aldra werd binnen deze nieuw ontstane grote Coöperatieve Zuivelvereniging drastisch gerationaliseerd.

Gesloten werden de bedrijven te St. Anthonis, Cuyk, Panningen, Heythuysen, Lith, Mill, Sevenum en Vierlingsbeek.

Te Rijkevoort werd in november 1975 een nieuwe hypermoderne kaasfabriek in gebruik genomen.

1973

Op 1 januari 1973 sloot de Coöperatieve Zuivelfabriek te Dinther zich bij "De Maalvallei" aan; het bedrijf werd aldaar gesloten. Binnen de overblijvende bedrijven werd een stringente specialisatie toegepast. De productie van consumptie-melkproducten te Venray werd beëindigd; "Venray" werd een specifieke boterfabriek binnen de Maasvalleigroep, die daartoe in de volgende jaren specifiek werd uitgerust en die in de laatste periode binnen DMV Campina nog optimaler werd ingericht, ook al door de zeer grote hoeveelheden melk van leden-veehouders en room van andere bedrijven, die "Venray" te verwerken kreeg. Dit moge blijken uit een overzicht dat later zal volgen.

- 107 In een aantal jaren van de Maasvallei-periode, verzorgde "Venray" het vervoer van de diepkoelmelk ook voor een tweetal andere bedrijven. In het noordelijk gebied van "De Maasvallei" werd dit verzorgd tot in Velp in de gemeente Grave.

Vanaf **1979** verzorgde "Venray" de bezorging van de veehouderij-artikelen aan de leden-veehouders in het gehele Maagvallei-gebied. Nadien werd dit gedaan voor de "DMV Campina" in de gehele provincie Limburg en Oost-Noord-Brabant.

Met ingang van 20 juni **1971** werd het melkgeld uitbetaald op basis van vetgehalte en eiwitgehalte en werd tegelijkertijd een zogenaamde negatieve grondprijs ingevoerd.

Met ingang van 1 januari **1972** kwam een vier-wekelijks mededelingenblad uit voor de leden-veehouders onder de naam "Maasvallei-koerier".

In december **1972** werden tijdens een kringvergadering van "De Maasvallei", 36 ledenraadleden gekozen voor de kring Zuivelfabriek "Venray".

1973

In 1973 kwam het R.M.O.-vervoer met de rijdende melkontvangst-auto met volledige medewerking van de leden-veehouders in een zodanige versnelling dat op 24 augustus 1973 een grote mijlpaal in Venray werd bereikt, te weten het voor de laatste maal ophalen van melk in melkbussen.

In de loop der jaren werd vanzelfsprekend het R.M.O.-wagenpark uitgebreid. Het waren vooral particuliere ondernemers, die vaarheen de bussen met melk naar de fabriek vervoerden.

Eind **1980** werd in geheel Zuid-Nederland de melk via R.M.O.-wagens opgehaald.

In de overgangperiode van ophalen van de melk uit de bussen langs de weg, naar ophalen van de melk uit de tanks waren er ook particuliere vervoerders die de melk uit de bussen ophaalden en nadien waren er ook partikuliere vervoerders die de melk uit de melktank vervoerden. In hoofdzaak gebeurde het vervoeren van diepkoelmelk door chauffeurs in loondienst.

- 108 Vanaf 1982 werden R.M.O.-chauffeurs in loondienst in de gelegenheid gesteld deze functie als zelfstandige uit te voeren met medewerking van en begeleiding door DMV Campina.

108 **Verbouwingen, nieuwbouw, apparatuur, inventaris en transportmiddelen**

Verbouwingen en nieuwbouw vonden plaats in de jaren 1907, 1921, 1928, 1938, 1942-1943, 1949, 1950, 1953-1954, 1966, 1967, 1972-1973.

In **1906 - 1907** werd de eerste verbouwing en uitbreiding der fabriek uitgevoerd bestaande uit 'n vergroting van het roomzuurlokaal, kosten f 670,-- en nieuwbouw bergplaats voor kolen, stro etc.; kosten f 550,--.

In **1907** werd de fabriek op 't telefoonnet aangesloten.

In **1921** werd een paardestal gebouwd, een spoelplaats alsmede een bergplaats voor de melkventerswagens. Bovendien werd 'n tweede karnkneder aangekocht.

Op een buitengewone Algemene Vergadering van 3 februari **1928** werd besloten de fabriek aanzienlijk uit te breiden en te verbouwen, alsmede een nieuwe direkteurswoning te bouwen. Voor deze uitbreiding was grondaankoop noodzakelijk van Dhr. Voermans. Tevens werd de woning, gelegen naast de fabriek, aangekocht.

De bestaande direkteurswoning werd ingericht tot kantoor en laboratorium.. Er werden gebouwd: een nieuwe botermakerij, inpaklokaal en twee koelcellen voor boter alsmede een nieuw roomzuurlokaal, waarin zes roomzuurbakken geplaatst werden van elk 1.500 liter. Ook werd een nieuwe stoomketel geïnstalleerd en twee water-ontijzeringsapparaten. Ter financiering werd een geldlening onder de leden geplaatst, groot f 80.000,--.

Er werd een tweede melkbascule in gebruik genomen waardoor de ontvangstcapaciteit van de melk werd vergroot.

- 109 Onder het algemeen gedeelte werd reeds vermeld dat op 11 juli **1930** het 25-jarig bestaan van de fabriek feestelijk werd herdacht en dat de nieuwbouw en uitbreiding van de fabriek officieel in gebruik werd genomen.

In **1938** werd een nieuwe werkplaats gerealiseerd onder architectuur van J. Colsen, Venray. Hiertoe werd overgegaan omdat de fabriek inmiddels een uitstekende machinist in dienst had, die zelfstandig veel reparaties kon uitvoeren. Deze persoon was R. Jenniskens, die later zou uitgroeien tot Chef Technische Dienst. Hij was aan de fabriek werkzaam in de periode 1938-1980, derhalve 42,5 jaar.

In **1939** werd een nieuwe **karnkneder** met inwendige walsen aangeschaft, alsmede de eerste roestvrijstalen geïsoleerde melktank voor opslag van consumptiemelk.

In **1942** werd een nieuwe schoorsteen gebouwd. Eveneens werd een nieuwe afdeling Melkinrichting voor de productie van consumptiemelkproducten gebouwd met overdekte los- en laadplaats alsmede stalling.

Ook werd een melkpoederinstallatie in bedrijf gesteld nadat ook hiervoor een ruime lokaliteit met opslag was gebouwd. In **1952** werd de melkpoederfabrikage-capaciteit vergroot door plaatsing van een tweede machine eveneens van het zogenaamd Walsen-systeem.

Tevens werd in dat jaar een nieuw transformatorhuisje gebouwd, daar de fabriek steeds meer stroom nodig had. Voor de realisering van dit transformatorhuisje was wederom grondaankoop nodig. In verband met deze belangrijke uitbreidingen, te weten geheel nieuwe melkinrichting en melkpoedermakerij, brachten de leden-veehouders een excursie aan de fabriek.

In **1948** werd een moderne roestvrijstalen melkpasteurisatie-platenapparaat, een zgn. melkpasteur, in gebruik genomen.

- 110 In **1949** werd een grote wagenremise met opslagruimten gebouwd. Ook hiertoe was wederom grondaankoop van landbouwer Jenniskens, Wieënweg nodig. Bovendien werd nog een zodanige strook grond aangekocht waardoor het fabrieksterrein ook bereikbaar werd vanaf de Wieënweg, thans Zuivelweg.

In de jaren 1950-1952 werden diverse apparaten aangekocht voor de afdeling Melkinrichting, daar de verkoop van consumptiemelk en consumptiemelkprodukten, mede door de groei van de bevolking, toenam en door belangrijke uitbreiding van het assortiment van melkprodukten. Ook werd de waterzuiveringsinstallatie voor het fabriekswater aanmerkelijk verbeterd.

In **1950-1951** werd een geheel nieuw ketelhuis gebouwd met daarboven een opslag voor melkpoeder en technische artikelen. Een nieuwe moderne stoomketel met oliestookinstallatie werd geplaatst. Eén stoomketel werd overgeplaatst en eveneens omgebouwd tot oliestook, hiertoe werden stookolietanks geplaatst van elk 50.000 liter. In het jaar **1965** werd in dit gebouw tevens ondergebracht, de werkplaats voor de afdeling Technische Dienst, waartoe een wandafscheiding werd geplaatst. Het oude ketelhuis werd gevoegd bij de machinekamer.

In **1951** werd een tweede melkpasteurinstallatie, eveneens met een capaciteit van 10.000 liter per uur in gebruik genomen.

De voormalige zuivelfabriek "H. Maria" te Oostrum werd in **1952** verkocht aan de Boerenbond te Oostrum voor f 20.000,- terwijl tevens de nog te vorderen bijdrage van "wederopbouw" wegens aan dit pand geleden oorlogsschade aan de nieuwe eigenaar zou worden overgedragen.

In de loop der jaren werden uiteraard verscheidene vrachtauto's voor het vervoer van melk van de leden-veehouders naar de fabriek, aangeschaft die tevens werden gebruikt voor het vervoer van consumptiemelk in bussen voor de diverse afnemerscategorieën. Tevens werden gesloten bestelwagens aangekocht voor bezorging van melk en melkprodukten voor voornoemde afnemers. Tenslotte werden in de loop der jaren vele transportmiddelen aangeschaft voor de bezorging van melk en melkprodukten aan de consumenten in Venray en omliggende dorpen.

- 111 Op vele vergaderingen van Bestuur en Raad van Toezicht en ook op enkele Algemene Vergaderingen, werd gesproken en werden besluiten genomen over een grondige verbouwing en uitbreiding en modernisering van de fabriek. De melkaanvoer werd telkenjare groter, waardoor de ont-

vangst van de melk gemoderniseerd diende te worden, de melkverwerkingscapaciteit diende te worden vergroot, alsmede de opslagcapaciteit van de melk.

Ook het kantoorgebouw diende te worden uitgebreid, alsmede het laboratorium.

Na vele oriëntatie en studie, verkregen de bouwplannen een vaste vorm. Op 26 juni **1953** werd aanbesteed en begin **1955** was de belangrijke uitbreiding gereed.

Het architectenburo was zoals vele keren eerder, Martens en Kramer te Oosterhout; de technische adviezen werden verkregen van de Technische Dienst van de Zuivelbond te Roermond. Bouwer werd het aannemersbedrijf Ponjé te Handel en de fa. Vollenberg te Venray.

In verband met de uitbreiding van het kantoor werd de fabriekswoning Leunseweg 20 voor een klein deel gesloopt.

De verhoogde vloer met bordes van de bestaande melkontvangst werd gesloopt en de nieuwe melkontvangst werd geheel gelijkvloers met het melkverwerkings-centrifugelokaal uitgevoerd.

Ook werd een reeds eerder toegezegde bussenspoelmachine in gebruik genomen. De totaalkosten van de bouw bedroegen f 275.000,-. Hiervoor werden gerealiseerd: melkontvangst, tanklokaal, laboratoria, vergroot kantoor met vergaderzaal en verbeterde machinekamer.

Ook werd veel nieuwe apparatuur aangeschaft ter verbetering van de produktie en ter beheersing van de produktieprocessen.

Belangrijke investeringen werden vereist door toename van de verkoop van melk en melkprodukten, voor reiniging, vullen en sluiten van flessen.

De totale kosten voor melkontvangstapparatuur met bussenspoelmachine, zes melktanks van elk 10.000 liter, bedroegen f 240.000,--.

Door bovenvermelde belangrijke verbouwing resp. uitbreiding verkreeg de fabriek uiterlijk een geheel ander aanzien, en was het vertrouwde beeld van 1905-1955, geheel gewijzigd.

112 In **1954** werd een nieuwe telefooninstallatie met meer interne lijnen in gebruik genomen.

In **1956** werd de woning, Leunseweg 20, gelegen op het fabrieksterrein en vlak naast het kantoor der fabriek gesloopt.

In **1956** werd de roomrijping gemoderniseerd door plaatsing van twee zgn. wizards van elk 3.000 liter. Kosten f 30.000,--. In latere jaren zou de opslagcapaciteit voor de karnroom belangrijk worden uitgebreid,

a.a, in 1962 met een roomrijper van 5.000 liter.

1962

De Leunseweg onderging in 1962 belangrijke wijzigingen te weten profielverbetering en verbreding van de weg, terwijl twee fietspaden en twee trottoirs werden aangelegd. In verband met bovenstaande moest het profiel van het fabrieksterrein worden aangepast en tegelijkertijd verkreeg het gehele fabrieksterrein een gedegen opknappbeurt.

In 1962 werd een moderne topkarnkneder inhoud 10.000 liter in gebruik genomen. Prijs

f 50.000,--. Eveneens een automatische flessenspoelmachine van f 40.000,-- en een volautomatische flessenvul- stans- en sluitmachine van f 60.000,-.

1963

Op de Algemene Vergadering van 1963 werd besloten de bestaande melkontvangst verder te mechaniseren en automatiseren. Met circulaire van 7 oktober 1964 werd de leden-veehouders medegedeeld dat in verband hiermede een nood-melkontvangst in gebruik moest worden genomen en tevens werd verzocht tot nader order de melkbussen zelf te wassen. Voortaan diende dagelijks een bus te worden meegeleverd, voorzien van een rode band ter verkrijging van een beter overzicht op de aanvoerbaan en ter onderscheiding van de bussen van de verschillende leveranciers.

In **1964** werd de bestaande stationaire melkontvangst opnieuw gemoderniseerd door een complete automatische installatie met kiepinrichting, voorstortbak, weging en monsterkast. Bedrag f 70.000,--. Ook werd een nieuwe melkbussenreinigingsmachine in gebruik genomen ad f 40.000,--.

113 Twee melkcentrifuges werden vervangen door modernere. Prijs f 47.500,--.

De koelcapaciteit werd belangrijk uitgebreid door plaatsing van een zgn. ijswaterkoelinstallatie, f 50.000,--.

Ook de apparatuur op het kantoor behoefde uiteraard nu en dan moderniseringen. Aangekocht werden elektrische telmachines, schrijfmachines, formulieren-vouwmachine, enveloppen-sluitmachine, fotokopiëerapparaat en frankeermachine.

In **1964** werd de melkpoederfabrikage op ons bedrijf om bedrijfseconomische redenen beëindigd. Deze melkpoeder-fabrikage was begonnen in 1943.

In **1965** werd een retourprodukten-koelcel voor de melkverkopers gerealiseerd in de oostzijde van de remise.

In **1965** werd de voormalige fabriekswoning aan de Oosterthienweg te Oostrum aan de schoonzoon van de oud-botermaker Th. Versteegen verkocht. Het achterste deel van de tuin zou nadien aan de gemeente voor woningbouw, worden overgedragen.

Trucks met rijdende melkontvangstapparatuur werden in de loop der jaren aangeschaft zoals reeds eerder vermeld. Prijs van de eerste R.M.O. in **1965**, Mercedes Benz chassis f 27.000,-- met 8.000 liter tank. en ontvangstapparatuur f 55.000,--.

De apparatuur in de werkplaats en garage werd bij de tijd gehouden, waarvoor technische apparatuur diende te worden aangeschaft zoals draaibank, boormachines en diverse lasapparatuur.

In **1966** werd weer voor een flink bedrag aan apparatuur geïnvesteerd. Er werd een zgn. continue-boterbereidingsmachine in gebruik genomen, capaciteit 1.500 kg boter per uur, fabricaat West Fslia. Prijs f 56.000,--. Bij een continue-boterbereidingsmachine vindt, zoals de naam reeds zegt, de boterbereiding in een continue-stroom plaats, in tegenstelling tot de boterbereiding in

114 een karn waarbij de produktie, charge-gewijze plaatsvindt. Tegelijkertijd werd bij deze nieuwe wijze van boterbereiding een daartoe geëigende verpakings-botermachine opgesteld. Prijs f 18.000,--.

Ook werden twee 8-tons roomtanks ad f 42.000,-- en vier melktanks van elk 30 ton inhoud geplaatst met een totaalprijs van f 180.000,--. In **1970** moesten wederom twee melktanks worden aangekocht van elk 30.000 liter. Prijs f 55.000,--. In **1971** wederom twee melktanks van elk 30 ton. Prijs f 56.000,--. Een roomzuurtank inhoud 10.000 liter, prijs f 26.000,--. In **1973** wederom drie van elk 10.000 liter, prijs f 90.000,--.

De twee melkpasteurinstallaties werden in **1966** verder geautomatiseerd, terwijl twee nieuwe roompasteurs werden geplaatst. Prijs f 20.000,--. In 1970 werden wederom twee roomzuurtanks van elk 10.000 liter geplaatst. Prijs f 50.000,--.

In **1964** en 1965 was er reeds veel overleg in vergaderingen van Bestuur en Raad van Commissarissen over een op handen zijnde belangrijke uitbreiding van de fabriek, welke plannen ook op de jaarlijkse Algemene Vergadering uitvoerig ter sprake kwamen.

In **1966 - 1967** werd deze laatste grote uitbreiding van de fabriek gerealiseerd. Voordat tot nieuwbouw kon worden overgegaan diende een en ander te worden gesloopt, doch dit kon niet anders, daar indien zulks niet geschiedde, de bouwkosten nog hoger zouden worden ter verkrijging van een goed geheel. Een tijdelijke koelcel voor melkprodukten werd ingericht in het vrijstaande gebouw dat als paardenstal had gediend. Dit afzonderlijke gebouw werd nadien ingericht tot garage en als magazijn voor elektro-technische materialen.

De afdeling melkinrichting met opslag voor leeg fust en stalling van vervoermiddelen werd aanzienlijk uitgebreid.

Bovendien werd deze belangrijke uitbreiding zodanig gerealiseerd dat deze nieuwe ruimten zeer goed geschikt zouden zijn voor een in latere jaren onder te brengen afdeling boterbereiding van een gräte capaciteit. Dit zou werkelijkheid worden daar ons .bedrijf de fabrikage van melk en melkprodukten per 1 januari **1971** staakte in verband met de inmiddels opgerichte Coöperatieve Centrale Zuivelvereniging "De Maasvallei" te Roermond waartoe ook onze fabriek toetrad. Produktspecialisatie werd gerealiseerd. Venray werd een speciaal Boterproduktie-bedrijf.

Gedurende bovengenoemde uitbreiding resp. nieuwbouw werd de afdeling Melkinrichting tijdelijk stopgezet en werden de melk en melkprodukten gedurende een jaar betrokken van de zustercoöperat'le "St. Martinus", Venlo.

Op 7 augustus **1967** werd de eigen produktie van melk en melkprodukten hervat. De nieuwbouw omvatte: melkinrichting voer vele melk- en melkprodukten in flesverpakkingen, flessenspoell. akaal, koelcel voor melk en melkprodukten alsmede boter, magazijnen, stalling rollend materiaal, tanklokaal, vergroting boterinpaklokaal alsmede kantine-exkursiezaal met voorzieningen en de benodigde inventaris daartoe.

In **1967** werd een hefbruginstallatie geplaatst, voor efficiënter onderhoud van het wagenpark.

De koelinstallatie voor de afdeling Melkinrichting werd vernieuwd. De C.V.-installatie werd aangepast zomede de elektrotechnische installatie. Het transportbanenstelsel werd aangepast.

Mede op verzoek van de C.Z.N.Z. te Roermond werd in dat jaar een grote kleinverpakkingsmachine voor boter aangeschaft van f 80.000,--. Vele 250 gram pakjes in aluminium folie werden gemaakt voor eigen bedrijf voor verkoop in Venray en omstreken en voor de Zuivelbond te Roermond, die grootwinkelbedrijven als afnemers had.

In **1968** werd een melkpasteur vervangen door een nieuwe, capaciteit 10.000 liter per uur. Prijs f 30.000,--, en in **1969** werd een tweede melkpasteur vervangen door een nieuwe, eveneens met een capaciteit van 10.000 liter per uur. Prijs f 34.000,--.. In **1970** werd een platenkoeler aangeschaft voor melk die in de late namiddag werd ontvangen en werd overgezet tot de volgende dag en pas de volgende dag werd verwerkt.

116 De melkverwerkingscapaciteit, werd in **1971** uitgebreid van 20.000 tot 30.000 liter per uur.

Op 1 januari **1972** werd onze afdeling voor Consumptiemelkprodukten stopgezet in verband met de realisering van de oprichting van de "Maasvallei". Ons bedrijf werd meer en meer ingericht als de centrale boterfabriek binnen de Maasvalleigroep.

In **1970** werd een houten wagenstalling voor 20 verkoperswagens gerealiseerd met bijkomende bestratings-werkzaamheden. Totaal bedrag f. 100.000,--.

In **1971** werd de voormalige landbouwschuur verbouwd tot een garage voor vijf R.M.O.-wagens.

In **1972** werd de melkverwerkingscapaciteit uitgebreid tot 30.000 liter per uur door uitbreiding van een melkpasteurinstallatie van 10.000 liter naar 20.000 liter per uur, door vervanging van een conventionele melkcentrifuge van 10.000 liter per uur door een continue-werkende melkcentrifuge (door zelf-reiniging) van 20.000 liter per uur. Bovendien werden zes melktanks van elk 30.000 liter bijgeplaatst. Tevens werd de opslagcapaciteit uitgebreid met vier roomzuurtanks, elk met een inhoud van 10.000 liter.

Ook werden tien melktank-inhoudmeters geplaatst.

Voor intern transport van de boterexportdozen van 25 kg werd een elektro-vorkheftruck aangeschaft. Kosten f 33.000,--.

Ook werd t.b.v. eigen wagenpark een benzine- en dieselpompinstallatie geplaatst.

De ijswatervoorziening voor koeldoeleinden diende wederom te worden uitgebreid en werd tegelijkertijd geautomatiseerd. Prijs f 80.000,--. Deze investeringen in **1972** bedroegen f 450.000,--.

In **1972** werd een nieuw automatisch registratie-systeem met terminals in gebruik genomen voor vastlegging van vele gegevens voor uitgifte, verkoop en voorraad, in samenwerking met het computercentrum van de Centrale Melkproduktenfabriek te Veghel.

In september 1972 werd een telexinstallatie in gebruik genomen.

117 Over de investeringen van de laatste tien jaar willen we kort zijn. Juist omdat ze recent zijn spreken deze mogelijk ook minder aan, hoewel zij voor het bedrijf belangwekkend waren.

In **1973** werden drie melktanks geplaatst op funderingen daartoe, elk van een inhoud van 100.000 liter, drie roomzuurtanks van 100.000 liter, een grootverpakkings-dozensluitmachine voor boter en een weeginstallatie voor de te bouwen nieuwe melkontvangst.
Totaal investeringsbedrag f 390.000,--.

In **1974** had de laatste nieuwbouw plaats; een melkontvangst met vier eenheden voor lossing en weging van de door de R.M.O.-auto's opgehaalde diepkoelmelk van 4°C bij leden-veehouders, met een capaciteit van 120.000 liter per uur.
Kosten f 450.000,--.

Installatie voor bovengenoemde melkontvangst met vier weegtanks en twee opslag tanks van elk 175.000 liter.
De melkverwerkingscapaciteit werd wederom uitgebreid door bijplaatsing van een geheel nieuwe pasteurisatielijn met pasteur en continue-werkende centrifuge, elk van 20.000 liter per uur, tot in totaal 50.000 liter per uur.

Aanpassing transformatorruimte t.b.v. electrovoorzieningen. Uitbreiding telefooncentrale.
Kosten f 800.000,--.

Totaal investeringsbedrag f 1.250.000,--.

1975: Investerings machineapparatuur.

Automatisering melkverwerking en automatisering van de reinigingsinstallatie t.b.v. bedrijfsapparatuur en leidingnetten, vernieuwing wateronthardingsinstallatie, uitbreiding capaciteit koelinstallatie. Totaal investeringsbedrag f 680.000,--.

118 **1976:** Aanpassing koelcelruimten, Vervanging van een kleine continuboterbereidingsmachine in een modernere en grotere continuboterbereidingsmachine, capaciteit 3.000 kg per uur, fabriek Simon Frères. Automatische vochtgehalte regel- en registratieapparatuur ten behoeve van de boterproductie. Twee roomtanks van elk 40.000 liter, alsmede drie melktanks van elk 100.000 liter. Totaal investeringsbedrag f 1.010.000,--.

1977: Scheidingswand in fabriek en vervangingsinvesteringen. f 60.000,--.

1978: Renovatie laadplaats en vervangingsinvesteringen f 30.000,--.

1979: Vervangingsinvesteringen f 17.000,--.

1980: Laatste uitbreiding.

Melkverwerkingscapaciteit met 20.000 liter per uur en uitbreiding koelcapaciteit door interne overname binnen DMV Campina van vrijgekomen apparatuur elders, waardoor de melkverwerkingscapaciteit in totaal 70.000 liter per uur werd.

Enkele vervangingsinvesteringen.

Totaal investeringsbedrag f 125.000,--.

1981: Renovatie daken, tegelvloeren, fundering melktank en melktank, inhoud 300.000 liter. Twee roomtanks, elk inhoud 40.000 liter. Botersilo met volautomatische boterverpakkingslijn voor grootverpakking van 25 kg per doos.

Ombouw kontinuboterbereidingsmachine voor toepassing van een nieuw boterbereidingsprocédé te weten het zgn. NIZO (Nederlands Instituut Zuivel Onderzoek) systeem en in verband daarmee algehele aanpassing van de zuurselbereidingsapparatuur en bouwkundige voorzieningen daartoe.

Geheel nieuwe automatische reinigingsinstallatie voor de R.M.O.auto's.
Totaal investeringsbedrag f 2.045.000,--.

119 **1982:** Renovatie tegelwerk vloeren, dak- en lichtkoepels, diverse kleinere apparatuur en vervangingsinvesteringen. Totaal investeringsbedrag f 97.000,--.

1983: Vervangingsinvesteringen f 35.000,--.

119 Verkoopapparaat, melken melkproducten en productassortiment

In **1935** werd besloten een winkelfiliaal in Venray te vestigen. Deze eerste vestiging vond plaats bij de familie Voesten in de Hofstraat. Later verhuisde deze winkel naar de Grotestraat, waarna in **1949** een geheel nieuw winkelpand werd gevestigd eveneens in de Grotestraat.

In **1956** werd dit gehuurde pand aangekocht van Mevr. Verschuur.en. J. Voesten, bereikte op 23 maart **1962** de gensioengerechtigde leeftijd. De familie Voesten had reeds eerder te kennen gegeven het filiaalhouderschap van de Zuivelwinkel per die datum te willen beëindigen. De nieuwe filiaalhoudster werd Mevr. Chr.. Schaminee-Stevens. Voor haar indiensttreding werden voorzieningen getroffen ter modernisering van de winkel en ter verbetering van het woongedeelte.

In februari **1971** werd het winkelfiliaal gesloten en het pand werd verkocht; er was geen behoefte meer aan een specifieke zuivelwinkel daar in de laatste jaren praktisch alle levensmiddelenbedrijven ook zuivelproducten verkochten.

Reeds vele jaren lang werd melk verkocht aan de consumenten in Venray en wel vanaf **1905**. Reeds geruime tijd werd ook karnemelk verkocht. In **1934** werd daarbij gevoegd karnemelksepap. In **1936** gesteriliseerde chocolademelk onder de merknaam "*Parel der Peel*", tot medio **1960** waarna chocolademelk werd verkocht van de Coöp. Melkproductenfabriek te Bergeijk.

In **1949** werd de verkoop van melkyoghurt in Venray ter hand genomen.

120 Nadien werd het produktassortiment in een snel tempo met vele artikelen uitgebreid, tot het assortiment dat de melkverkoper thans ten verkoop voorhanden heeft.

In **1940** werd van overheidswege de standaardisatie van de consumptiemelk op een vastgesteld vetgehalte ingevoerd; dit gehalte werd vastgesteld op 2,5%. Dit werd in **1960** vastgesteld op 3%; in **1968** op 3,2% en op 1 januari **1977** op 3,5%.

Met ingang van 1 juli **1948** werd de melkdistributie opgeheven.

Op 23 juli **1949** werd de boterdistributie opgeheven.

Op 24 april **1953** werd de prijs voor consumptiemelk van overheidswege vrijgegeven; deze was 12 jaar gebonden geweest.

In augustus **1953** werd begonnen met het venten van zuivel, melk en melkprodukten te Ysselsteyn. Hiertoe werd aangesteld J.H. Geurts; tevens werd er een winkel gevestigd.

Vanaf **1956** werd het transportmateriaal ten behoeve van de verkoop van de melk en melkprodukten in Venray e.o. gemechaniseerd, dat wil zeggen paard en wagen en bakfiets werden vervangen door mechanische transportmiddelen.

In **1956** werden een zgn. electro-truck en een benzinetruck ingezet. In oktober **1966** werd de laatste paardentractie verkocht en ook deze werd vervangen door een electrowagen.

In **1956** werd in Wanssum een winkelfiliaal geopend. Beheerder werd Familie Peeters, die ook reeds de melkbezorging te Wanssum behartigde. In 1957 werd het bezorgen van zuivel, melk en melkproducten te Veulen ter hand genomen en zulks geschiedde in **1959** te Oirlo.

In 1959 werd ons bedrijf lid van de Stichting Samenwerking bij de Consumptiemelk Afzet, S.C.A. te Roermond, welke vereniging nadien werd omgezet tot de Algemene Vereniging voor Melkvoorziening in Zuid-Nederland.

- 121 In 1960 werd het zgn. hoogpasteuriseren van consumptiemelk gewijzigd in het zgn. laagpasteuriseren, na eerder daartoe de technische voorzieningen te hebben gerealiseerd en na daartoe de goedkeuring van de Keuringsdienst van Waren te hebben ontvangen. De gewijzigde behandeling van de melkpasteurisatie had een kwaliteitsverbetering tengevolge alsmede een verlenging van de houdbaarheid.

Op 28 juli **1969** werd ons bedrijf lid van de Winkeliers vereniging "Grotestraat" in verband met ons aldaar gevestigde filiaal.

Vanwege de Keuringsdienst van Waren gold vanaf 1 januari 1961 het voorschrift melk en melkproducten bestemd voor consumptie af te schermten tegen dag- en zonlicht. In dit verband werden nog twee paardenwagens voor het uitventen voor melk en melkproducten in Venray tegen dag- en zonlicht afgeschermd.

De buis aan huisbezorging van melk en melkproducten de zgn. straatverkoop kwam om allerlei redenen onder steeds grotere druk te etsen, o.m. door het buitenshuis werken van vrouwen en de verkoop van melk en melkproducten in eenmalige verpakking door de winkelbedrijven. Daarnaast werd de arbeidstijd steeds korter.

Besloten werd dat geen huis-aan-huisbezorging in de torenflat "De Hoge Beek" zou plaatsvinden. Aflevering geschiedde slechts in de hal van de flat.

In juni **1970** werd besloten dat de consumenten-afnemers, de producten voortaan bij de verkoperswagen dienden te kopen omdat het steeds bezwaarlijker werd aan de voordeur te leveren.

De zgn. zelfbedieningswagen, thans zal men zeggen, de S.R.V. wagen, was in opkomst.

Met ingang van 3 maart **1969** werden betaalcheques van de consumentenafnemers bij de straatverkoop geaccepteerd.

In mei **1970** werd begonnen met de bezorging van melk en melkproducten in Vierlingsbeek en Groeningen op verzoek van de Coöperatieve Zuivelfabriek "St. Laurentius" te Vierlingsbeek.

- 122 Per 1 januari 1973 sloot "De Maasvallei" zich aan bij, "Melorma B.V." (Melkordening, research en marketing), een organisatie die zich reeds jaren bezig hield met samenwerking bij de afzet van melk en melkproducten in Zuid-Nederland.

122 **Commissie voor Veeverbetering, Afdeling Fok- en Melkcontrolevereniging, Afdeling K.I.-vereniging**

Overzicht met betrekking tot de Stierhouderij Venray-Heyde, later opgenomen in de Centrale Stierhouderij en K.I.-vereniging "Venray".

Na het beëindigen van de Wereldoorlog I, in november **1918**, werd door enkele - niet meer met naam bekende - personen het plan opgevat tot het bouwen van een stierenstal op de Steeg te Leunen. **In 1919** werd deze stal gebouwd en in gebruik genomen door de Stierhouderij VenrayHeyde. Ook vóór die tijd bestond er reeds een stierhouderij en was er bij een tweetal particulieren, resp. op de Heyde en Overbroek, een stier geplaatst. Aan de Heyde deed men toen al aan melkcontrole.

In 1915 werd opgericht de Fokvereniging "Eensgezindheid" te Venray-Heyde.

De Stierhouderij Venray-Heyde werd opgericht door:

H. Janssen, Gouden Leeuw te Venray, voorzitter

G. Houben, Veulen, secretaris

W. van Meijel, Oude Oostrumseweg

Johan van Meijel, Deurneseweg

A. Jenniskens, Leunen

M. Derckx (Olven Tienus), Leunen

M. Wismans, Venray.

Dezen vormden tezamen het bestuur.

Tot stierhouder werd aangesteld Arnold Weys, zijn zoon Louis volgde hem later als stierhouder op. Er werd begonnen met drie stieren, te weten "Frits van de Heyde", "Caster van Overbroek" en "Batavus I", nieuwe aankoop.

- 123 Teneinde het benodigde voederrantsoen voor de stieren bij elkaar te krijgen, werd er in de eerste tijd, toen er nog voederschaarste was i.v.m. de voorbije oorlog, een rondgang gehouden onder de aangesloten leden en werd er per koe, 10 kg voeder opgehaald. Deze regeling is een paar jaar gehandhaafd. De stierhouder Louis Weys ging dan, vergezeld door een bestuurslid, met kar en paard op pad om het voeder bij de leden op te halen.

In het begin sloten zich een behoorlijk aantal veehouders bij de melkcontrole aan; nadien verslapte deze deelname evenwel enigszins, doch men behield een bepaalde kern.

Enkele jaren nadat de stierhouderij was opgericht, bleek het, mede in verband met de crisistijd, noodzakelijk, de dekgelden van het melkgeld af te houden. Vooral in deze tijd had men nogal met moeilijkheden te kampen.

In **1926** kon er weer enige opleving worden waargenomen. Er werd toen een drie-jarige stier aangekocht, genaamd "Peter Sjoerd". Deze werd al gauw kampioen en in dat zelfde jaar werd met deze stier ter opluistering deelgenomen aan een tentoonstelling te Venlo. Meergenoemde stier bereikte de leeftijd van 12 jaar; hij stierf aan hartverlamming in de stierenstal (van al de andere, ongeveer 60 stieren die eigendom zijn geweest van de stierhouderij, is er geen enkele in de stal gestorven). Omstreeks die tijd was het al de gewoonte, dat telkens met alle stieren werd deelgeno-

men aan de jaarlijkse provinciale keuringen te Tienray; de weg naar Tienray moest steeds lopende worden afgelegd. In april 1927 overkwam stierhouder Weys een ongeval en zijn zoon Louis werd tot zijn opvolger aangesteld.

In de loop der jaren werden verscheidene verbeteringen ingevoerd; zo werden in **1932** in de stal boxen voor de stieren gebouwd en in **1935** werd een overdekte dekplaats gemaakt.

Tijdens de oorlog 1940-1945 had men wederom met voedergebrek te kampen en op allerlei manieren werd getracht, het voederrantsoen aan te vullen en op peil te houden.

124 Het is voorgekomen dat, de Duitsers een stier wilden vorderen, doch uiteindelijk kan dit worden voorkomen.

Tijdens de evacuatie werd één der stieren gestald bij Camps op de Heyde. Een andere stier was uit de stal gebroken en werd later in de Ossenkamp te Venlo teruggevonden. Ook deze stier werd toen naar Camps op de Heyde overgebracht.

In **1947** werden alle plaatselijke stierhouderijen gecentraliseerd onder leiding van het bestuur van de zuivelfabriek en er werd daarmee, één grote centrale stierhouderij gevormd.

In **1950** werd overgegaan tot toepassing van kunstmatige inseminatie.

De stieren welke voor de K.I. werden gebruikt, werden ondergebracht in de in 1919 gebouwde stal op de Steeg. Louis Weys, die tot dan toe in dienst was van de Stierhouderij Venray-Heyde en de Centrale Stierhouderij, werd aangesteld als verzorger van deze stieren. Op 1 april 1952 was Weys voornoemd 25 jaar als stierhouder in dienst, welk jubileum op 5 november 1952 feestelijk werd herdacht.

Naarmate de deelname aan de K.I. groter werd., werden de op de verschillende kerkdorpen nog aanwezige stieren voor natuurlijke dekking geslacht. Op 10 maart **1952** werd de laatste stier voor de natuurlijke dekking geslacht, dit was Nico van Melenborg. Alle daarvoor in aanmerking komende Limburgse veehouders in ons gebied waren toen als lid bij de K.I.-vereniging aangesloten. In verband met deze algemene deelname aan de K.I. kwam de oude regeling inzake de omslag te vervallen en werd een nieuwe regeling ingevoerd, welke inhield dat elk lid f 10,- moest betalen voor de "eerste inseminatie", over een periode van een half jaar.

Op 1 december **1952** werd een algehele registratie ingevoerd van de kalveren welke door de K.I. werden verwekt. Deze registratie werd vooral ingevoerd om inteelt te voorkomen en om inzicht te verkrijgen over de goede en minder goede eigenschappen van het betreffende vaderdier, zoals bv. het voortbrengen van zware of lichte kalveren.

Over **1949** droeg de fabriek f 1,50 per koe bij voor de melkcontrole, over 1950 f 2,00 en over 1951 f 2,25 zijnde telkens het tekort op de exploitatierekening van de melkcontrole.

125 Op de gecombineerde vergadering van Bestuur en Raad van Commissarissen van 22 januari 1952 werd besloten de bijdrage aan de melkcontrole door de fabriek te stellen op een maximaal bedrag van f 2,50.

Op 1 juni 1951 waren 70% van de koeien onzer Limburgse leden onder de melkcontrole. Vooral in verband met de toepassing van de K.I. nam de deelname aan de melkcontrole de laatste Jaren sterk toe.

Op de Centrale Stierenkeuring te Roermond op 15 mei 1952 behaalde de stier Bora's Paul van onze K.I.-Vereniging het kampioenschap van Limburg en de K.I. stier Maria's Paul het reservekampioenschap,.

Op de vergadering van de Commissie voor Veeverbetering van 9 mei **1953** werd een Studiecommissie K.I. ingesteld. Deze commissie bestudeerde wat er in de toekomst met onze K.I. vereniging zou dienen te gebeuren, te weten zelfstandig blijven of opgaan in een groter verband in het gebied van Noord-Limburg. Terzake zijn uitvoerige verslagen opgemaakt. Als resultaat van de diverse vergaderingen, besprekingen en oriëntatie-bezoeken in provinciaal en landelijk verband, had op 23 januari 1954 in het patronaat te Leunen een vergadering plaats, waarop aanwezig waren de leden Commissie voor Veeverbetering, leden Bestuur en Raad van Toezicht en voorts de besturen van Boerenbonden, Fok- en Controleverenigingen, plaatselijke Stierhouderijen en Veeverzekeringen op de diverse kerkdorpen in het Limburgse gedeelte van het werkgebied van de vereniging.

Op deze vergadering werd uiteindelijk een stemming gehouden met als uitslag: 61 stemmen tegen centralisatie, 24 stemmen voor centralisatie, 3 stemmen blanco.

Aan de hand van deze stemming beschouwde men deze kwestie als afgedaan, hetgeen dus inhield dat Venray niet zou meewerken en deelnemen aan een centralisatie van de K.I. in Noord-Limburg, doch zelfstandig zou blijven werken. Enkele andere K.I.-verenigingen in Noord-Limburg hadden kort nadien tot samenwerking besloten en gingen over tot het bouwen van een centrale stal te Sevenum,.

- 126 Op de Algemene Vergadering van **1954** werden Bestuur en Commissie voor Veeverbetering door de leden gemachtigd tot aankoop van de benodigde grond voor en het bouwen van een nieuwe K.I. stal te Venray; de bouw van de stal kwam evenwel niet tot stand.

Op 8 september **1960** werd een jubileum rundveekeuring gehouden bij gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de Vereniging voor Kunstmatige Inseminatie.

Door de Algemene Vergadering van 4 november 1960 werd op voorstel van Bestuur en Commissie voor Veeverbetering besloten, met 225 stemmen voor en 139 tegen, tot aansluiting bij het Centrum van K.I. Noord-Limburg.

Alras ontving het bestuur een aantal lijsten met 438 handtekeningen van leden waarop de navolgende tekst was vermeld:

„Ondergetekenden verklaren hiermede, dat zij een nieuwe vergadering wensen op zo kort „mogelijke termijn van de leden der Coöperatieve Zuivelfabriek Venray en K.I. Venray, daar „zij niet accoord wensen te gaan met de in de laatste vergadering ven deze instellingen „gehouden wijze van stemming. Zij wensen derhalve in deze op te roepen vergadering een „nieuwe hoofdelijke stemming."

In gevolge artikel 31 lid 3a der statuten voldeed het bestuur uiteraard aan genoemd verzoek. Op de daarop gehouden Algemene Vergadering op 16 december 1960 werd het besluit van de Algemene Vergadering op 4 november 1960 ongedaan gemaakt. Terzake werd een nieuwe schriftelijke stemming gehouden; uitslag 410 stemmen tegen, 359 voor, 13 blanco, 3 ongeldig. Hiermede werd het bestuursvoorstel tot aansluiting bij voornoemd Centrum verworpen.

Veel is over deze aangelegenheid op papier terug te vinden, doch we willen hier uiterst kort zijn. De Coöp. Zuivelfabriek "Venray" wilde de afdeling K.I. verzelfstandigen. Er werd in Venray een nieuwe K.I.-vereniging opgericht met de naam "Nieuw Leven".

- 127 De K.I.-verenigingen in de provincie Limburg fuseerden in 1962, waarbij "Nieuw leven" zich aansloot. De ontwikkelingen bij de K.I. in Zuid-Nederland staan ook thans nog niet stil.

Op 28 februari 1962 besloot het dagelijks bestuur van de Coöp. Zuivelfabriek "Venray", de voorzitters van de Fokverenigingen bijeen te roepen om hen voor te stellen een fokcentrum "Venray" op te richten, met andere woorden de afdeling Melkcontrole van de fabriek te verzelfstandigen.

Dit temeer omdat vanwege het beëindigen van de K.I. werkzaamheden door de fabriek, de Commissie van Veeverbetering inmiddels was opgeheven, die tot dan toe de Melkcontrole werkzaamheden behartigde.

Kerngegevens I

Kerngegevens Coöp. Zuivelfabriek Venray, Maásvallei Venray en DMV Campina-Venray

<u>jaar</u>	<u>aantal leden veehouders</u>	<u>ontvangen kg melk</u>
1905	300	1.800.000
1910	430	3.200.000
1920	560	4.000.000
1930	690	6.500.000
1940	650	6.000.000
1941	640	5.300.000
1942	630	4.200.000
1943	640	2.800.000
1944	640	2.700.000
1945	645	1.700.000
1946	930 fusie Oostrum-Venray	6.500.000
1947	980	7.800.000
1948	990	10.700.000
1949	1.000	12.800.000
1950	1.000	13.000.000
1955	1.024	12.300.000
1960	1.000	16.700.000
1965	800	25.400.000
1970	570	35.300.000

Kerngegevens II

Vervolg kerngegevens.

Jaar	verwerkte kilo-grammen melk	percentage +/- t.o.v. voorgaande jaar	ontvangen kilo-grammen kernroom	percentage +/- t.o.v. voorgaande jaar	boterproductie kilogrammen	percentage +/- t.o.v. voorgaande jaar	opmerkingen
1970	35.300.000	-	-	-	1.500.000	-	
1971	45.600.000	+ 30	705.000	+ 100	2.200.000	+ 51	Fusie Maesvallei 1 januari 1971
1972	66.700.000	+ 46	2.000.000	+ 197	3.900.000	+ 77	
1973	74.400.000	+ 12	2.300.000	+ 10	4.300.000	+ 11	
1974	100.000.000	+ 35	2.000.000	- 15	5.100.000	+ 20	
1975	95.000.000	- 5	2.900.000	+ 46	5.700.000	+ 11	
1976	84.000.000	- 12	3.600.000	+ 24	5.600.000	- 2	Fusie Campine 1 januari 1976
1977	88.000.000	+ 6	3.600.000	- 2	5.700.000	+ 3	
1978	105.000.000	+ 19	4.300.000	+ 24	7.000.000	+ 22	
1979	116.000.000	+ 13	5.000.000	+ 17	8.000.000	+ 16	Fusie DMV-Campina 3 april 1979
1980	119.000.000	+ 1	5.700.000	+ 14	8.300.000	+ 4	
1981	117.000.000	- 1,5	6.300.000	+ 7	8.500.000	+ 1,5	
1982	119.000.000	+ 1,7	5.600.000	- 12	8.400.000	- 2,3	
1983	149.000.000	+ 26,0	6.800.000	+ 22	10.500.000	+ 25	1983: 2 weken meer
Verkoopbedrag, omzet 1983: f 145.000.000,--							

130 **Hieronder volgen enkele mijlpalen** die bij de Coöp. Zuivelfabriek Venray bereikt werden.

In 1971 was de hoogste dagaanvoer, 143.000 kg melk.

In 1984 was de hoogste dagaanvoer, 1.000.000 kg melk.

In 1971 was de hoogste weekaanvoer, 1.000.000 kg melk.

In 1984 was de hoogste weekaanvoer, 3.800.000 kg melk.

In 1983 werd op 15 december, de 10 miljoenste kg boter geproduceerd.

De totale boterproductie in dat jaar bedroeg 10.450.000 kg.

131 **KORT OVERZICHT COOP. ZUIVELFABRIEK „H. MARIA”, OOSTRUM**

Het komt ons gewenst voor, hieraan een apart hoofdstuk te wijden.

Ook van deze fabriek zijn alle notulen van vergaderingen van bestuur, raad van toezicht, gecombineerde vergaderingen en algemene vergaderingen in ons bezit. Onze verslaggevang zal evenwel sterk beperkt worden.

De oprichtingsvergadering werd gehouden op 14 juli 1912, onder voorzitterschap van Ant. Litjens uit Wanssum. Gememoreerd werd dat de bestuursleden van de verschillende handkrachtfabriekjes reeds eerder contact met elkaar hadden gezocht om te komen tot de oprichting van een gezamenlijke 'stoomcentrifuge', zoals in de notulen werd vermeld. Nadat in afzonderlijke algemene vergaderingen van de leden der verschillende handkrachtfabriekjes volledige instemming met de bestaande plannen was verkregen, kon het definitieve besluit tot oprichting van een gezamenlijke stoomzuivelfabriek worden genomen. Er werd een voorlopig bestuur gevormd, dat de bestaande plannen verder uitwerkte. Dit bestuur bestond uit:

J. Custers,	Oirlo
L. Tacken,	Landweert-Venray
J. Vissers,	Blitterwijck, secretaris
H. Geurts,	Geysteren
Ant. Litjens,	Wansom, voorzitter

De oprichting der fabriek, welke de naam "*H. Maria*", werd gegeven, werd gepubliceerd in het Staatsblad van 22 juni 1912.

Op de oprichtingsvergadering werden de statuten en het huishoudelijk reglement onveranderd goedgekeurd en het ledenregister werd door de als lid toetredende veehouders getekend.

De bouwkosten der fabriek werden door architect Martens, Venray, begroot op f 25.000,--, waarmee door de vergadering werd ingestemd en de datum van aanbesteding werd vastgesteld. De toetredende leden werden in de gelegenheid gesteld, "aandelen" in de nieuwe fabriek te nemen tegen 4% rente per jaar voor het vormen van een stichtingskapitaal.

132 Op de algemene vergadering van 19 januari 1913 werd medegedeeld dat de nieuw gebouwde fabriek op 25 januari 1913 plechtig zou worden ingezegend en in gebruik genomen.

Tot directeur werd benoemd R. Lemmens.

Op deze Algemene vergadering werden o.a. de navolgende cijfers met betrekking tot de bouw der fabriek bekend gemaakt:

- Aankoop bouwterrein van de familie Loonen	f 892,50
- Aanneemsom van Gebr. Oudenhoven	11.450,-
- Schoorsteen Canoy Herfkens, Tegelen	390,-
- Totaal bedrag machines, Konings, Swalmen	8.866,--
- Bouwen van een Nortonput	426,60
- Notariële oprichtingskosten	69,50
- Diversen	<u>938,75</u>
In totaal werd besteed	f23.033,35.

De bestuursleden werden met algemene stemmen herkozen. Tevens werd een raad van toezicht gevormd, bestaande uit W. Loonen, F. Poels en G. Camps, allen te Oostrum.

De navolgende melkritten werden gevormd:

Oirlo-Zandhoek, Boddenbroek, Klein Oirlo, Oostrum, Lull-Brukske, Landweert, Geysteren, Blitterswijk en Wanssum. De aannemingssom van de melkritten varieerde van *f*0,55 tot *f*2,20 per rit per dag.

Er werden drie personeelsleden aangesteld, nl. als machinist-centrifugist van de Bekerom, als melkwegger Duyf en als ondermelkwegger Pauwelsen. De directeur was tevens botermaker en belast met de administratie.

Het loon van de directeur bedroeg *f*14,50 per week, het loon van de machinist-centrifugist bedroeg *f*7,20 per week en het loon van de twee andere personeelsleden bedroeg *f*0,70 per halve werkdag.

1914

In de bestuursvergadering van 3 februari 1914 werd besloten, de spoeling voor zes maanden te verpachten.

In 1914 telde de vereniging 236 leden. Er werd 1.754.184 kg melk verwerkt.

- 133 In dat jaar werd begonnen met het geven van een cursus voor melken en melkbehandeling door de zuivelconsulent.

De deelnemers aan de Algemene vergadering werden in verschillende lokalen ondergebracht, aangezien er in Oostrum geen voldoende grote ruimte beschikbaar was.

In datzelfde jaar werd F. Watervoort tot werkmans aangesteld, die later werd opgevolgd door Th. Pouwels.

Tevens werd in dat jaar besloten tot het bouwen van een paardenstal en een bergplaats. Dit werd gegund aan Th. Vissers te Wanssum voor *f*1.280,--.

Op 15 augustus 1914 werd een buitengewone Algemene vergadering gehouden *in verband met de oorlogstoestand*. Op deze vergadering werd o.a. het woord gevoerd door Baron de Weichs de Wenne uit Geysteren. Deze spoorde de leden aan, ook in deze moeilijke tijd vertrouwen te blijven stellen in het bestuur en hen te machtigen om naar omstandigheden te handelen.

Voorgesteld werd dat de boter voor een minimaal bedrag van 70 cent per kg verkocht kon worden. Dit werd door het bestuur aangenomen. Overigens zou er een voorraad gezouten boter worden aangelegd totdat de koelruimte vol zou zijn.

Op de bestuursvergadering van 3 december 1914 werd besloten, in Merselo een bijeenkomst te beleggen om de leden van de handkrachtfabriek aldaar in de gelegenheid te stellen, zich als lid van de stoomzuivelfabriek aan te melden. Op de vergadering te Merselo traden 28 leden tot de vereniging toe. Hieruit werd S. Muyzers gekozen tot bestuurslid, die daarmede het dorp Merselo in het bestuur van de fabriek vertegenwoordigde.

Op de bestuursvergadering van 14 december 1914 werd het salaris van de directeur verhoogd tot f 1.000,-- per jaar m.i.v. 1 januari 1915.

1915

134 Op 6 februari 1915 traden 27 veehouders uit Maashees als lid van de fabriek toe. Bestuurslid werd H. Rieter.

De jaarvergadering op 17 februari 1915 werd gehouden in de Muziekzaal te Wanssum. In dit jaar bedroeg het aantal leden 304. Op deze vergadering werd besloten, de statuten te wijzigen in verband met het toetreden van de leden te Merselo en Maashees. Het melkwinningsgebied bestond uit Oostrum, Lull, Landweert, Brukske, Boschhuizen, Oirio, Merselo, Wanssum, Geysteren, Blitterswijk en Maashees. Op deze vergadering werden ook de kolenvrachten aanbesteed en gegund voor f 6,-- per 15.000 kg.

Gedurende het jaar 1915 nam het ledenaantal toe met 35. Door de fabriek werd een bijdrage geleverd tot leniging van de watersnood.

1917

Op de Algemene vergadering van 1917 werd besloten, dagelijks 500 liter volle melk te verkopen aan de Coöp. zuivelfabriek "*St. Martinus*" te Venlo.

1918

Op de jaarvergadering van 1918 werd het 25-jarig jubileum herdacht van Jan Truyen te Meijel, voorzitter van de Z.N.Z. Hij was een der grondleggers van de verbeterde zuivelbereiding in dit gewest, hetgeen voor de boerenstand van grote betekenis is geweest.

Op de Algemene vergadering van 1918 werd een voorstel van het bestuur ingediend om over te gaan tot de fabricage van melkpoeder. Als daartoe zou worden besloten, zou een tweede stoomketel geplaatst moeten worden. De totale kosten welke in dit verband gemaakt zouden moeten worden, werden beraamd op 20 tot 25 duizend gulden. Over dit voorstel werd door de vergadering uitvoerig gediscussieerd. Tenslotte werd besloten dat op elk dorp hiervoor een afzonderlijke vergadering voor de leden zou worden belegd, waarop gestemd zou worden.

In dit jaar ging een lid uit Merselo over naar de fabriek te Venray-Leunen. Aangezien dit lid de opzegtermijn niet in acht had genomen, werd besloten hem een boete op te leggen van f 50,-- per koe.

1920

In 1920 werd de fabriek op het telefoonnet aangesloten.

135 In dat jaar werd het woonhuis achter de fabriek aangekocht met. 40 are grond voor f 5.373,-- ten dienste van het personeelslid die hele dagen in de fabriek werkte. Dit huis werd verhuurd aan Verstegen voor f 4,-per week.

1921

In 1921 werd Rector Berden geestelijk adviseur.

1923

In de bestuursvergadering van 26 maart 1923 werd besloten, de elektrische batterij-installatie van de fabriek ook aan te wenden voor verlichting van de kerk.

1924

Op de Algemene vergadering van 8 september 1924 werd besloten tot uitbreiding van de fabriek. De kosten hiervoor werden geraamd op ± f 5.000,--.
De uitbreiding bestond hoofdzakelijk uit een nieuw karnlokaal.

1925

In 1925 werd wederom begonnen met het geven van melkerscursussen, door Th. Camps, voormalig melker.
In 1925 werd een Ford-vrachtwagen aangeschaft.

1926

In 1926 was er een watersnood. Door de leden werd spontane hulp geboden op velerlei gebied aan de bewoners van de Maasdorpen, ondanks het feit dat ruim eenderde van de leden zelf tot de getroffen behoorde.

Tot voorzitter van de raad van commissarissen werd gekozen Th. Peeters, hoofd van de school te Oirlo, als opvolger van W. Loonen, die overleden was.

1927

In 1927 werd Rector Asselberghs van Oostrum benoemd tot de nieuwe geestelijke adviseur, als opvolger van Rector Berden.

Er werd gesproken over invoering kindertoeslag voor het personeel, waartoe uiteindelijk besloten werd, niet over te gaan. In 1934 werd, op voorstel van J. Loonen, hiertoe wel besloten.

1928

136 In 1928 werd begonnen met het onderzoek van de melk op vuilgehalte. De melkaanvoer bereikte het hoogtepunt in de jaren 1926-1928 met ruim 4.000.000 liter per jaar.

1929

In 1929 vond gratis teruglevering van ondermelk (80%) en karnemelk (10%) plaats aan de leden.

1931

In 1931 werd f 250,-- geschonken aan "het Crisis-comité voor steun aan behoeftige boertjes", aldus is in de notulen vermeld.

1932

Op de bestuursvergadering van 9 november 1932 werd gesproken over het aannemen van de leden van de fabriek te Meerlo. Uiteindelijk zijn de leden van deze fabriek evenwel overgegaan naar Broekhuizenvorst.

1934

In 1934 werd een nieuwe elektrische lichtinstallatie aangelegd, waarvan de kosten f 360,-- waren.

Op de bestuursvergadering van 23 mei 1934 werd besloten, over te gaan tot het produceren van karnemelksepap. Tevens werd besloten, met melk en karnemelksepap te gaan venten in Venray. Als venter werd aangesteld H. Camps, Oostrum.

1936

In 1936 werd het 25-jarig bestaan van de fabriek herdacht. Ant. Litjens herdacht zijn 25-jarig jubileum als voorzitter. Directeur Lemmens herdacht eveneens zijn 25-jarig jubileum, alsook enkele bestuursleden, leden van de raad van commissarissen en personeelsleden.

In 1936 werd begonnen met toepassing van de vuilproef, reductageproef en sedimentsproef, alsmede met de busseninspectie..

1937

In 1937 werd het rentepercentage van de leningen verlaagd van 4% tot 3%. Vanaf 1 januari 1941 werd dit percentage weer verhoogd tot 4%.

1938

137 In 1938 werd Th. Peeters uit Oirlo, voorzitter van de raad van commissarissen, benoemd tot lid van de Provinciale Staten. Rieter uit Maashees werd benoemd tot Ridder in de orde van Oranje Nassau. In 1938 werden besprekingen gevoerd over het al of niet doorgaan met venten. Besloten werd om er mee door te gaan.

1940

In het najaar van 1940 werd in het bestuur gesproken over een fusie met de fabriek te Venray-Leunen. Op 7 december 1940 werd in dit verband een Algemene vergadering belegd. Deze aangelegenheid kwam toen aan de orde omdat directeur Lemmens pensioen-gerechtigd was. Met betrekking tot deze fusie werd een uitgebreid onderzoek ingesteld door Peeters, voorzitter van de raad van commissarissen, die over dit onderzoek op deze Algemene vergadering een uitvoerig rapport uitbracht. Nadat de inhoud van bovenbedoeld rapport was voorgelezen, werd overgegaan tot stemming. Voorop werd gesteld dat, als men tot fusie zou besluiten, men en bloc naar Venray zou overgaan. Er werden 319 stemmen uitgebracht, waarvan 120 vóór en 192 tegen, 6 blanco en 1 ongeldig. De fusie vond derhalve geen doorgang. De Zuivelbond had een positief advies gegeven tot fusie, omdat zulks voor Oostrum tot voordeel zou zijn.

In 1940 werden enkele nieuwe machines aangeschaft o.a. botervormmachine voor kleinverpakking en een ketel voor het pasteuriseren van vollemelk.

1941

Het beheer van directeur Lemmens eindigde op 12 maart 1941, hij was 28 jaar directeur van het bedrijf te Oostrum. Tot zijn opvolger was eerder benoemd uit 50 sollicitanten, H. Janssen, directeur van de Coöp. Zuivelfabriek te Helden-Panningen. Na de fusie met "Venray" werd hij directeur van de Coöp. Zuivelfabriek St. Isidorus te Udenhout.

138 In 1941 werd een particuliere geldlening onder de leden aangegaan van f 12.000,--.
Voor het bouwen van een poederafdeling door de fabriek te Venray werd door Oostrum ruim f 1.850,-- bijgedragen. Alle fabrieken die aan Venray ondermelk leverden om te verpoederen, betaalden een deel van deze poederinstallatie. Het betrof hier de fabrieken te Panningen, Helden., Ma.asbree, Sevenum, Horst, Meterik, Broekhuizenvorst en Oostrum. Tezamen moesten deze fabrieken in totaal f 11.000,-- voor de door "Venray" te bouwen installatie betalen.

1942

In 1942 werden herhaaldelijk besprekingen gevoerd over een grensregeling met de fabriek te Venray. Ook in **1943** en **1944** maakte dit onderwerp nog meerdere malen een punt van bespreking uit. Dr. Droesen uit Roermond stelde hiertoe een onderzoek in.

De fabriek is, n.a.v. een daartoe van het Bedrijfschap voor Zuivel ontvangen opdracht, gesloten geweest gedurende de periode van 12 oktober 1942 - 25 april 1943.

Tegen deze sluiting werd heftig protest aangetekend, evenwel zonder resultaat. Op 26 april 1943 werd de fabriek weer in bedrijf gesteld.

1943

In 1943 werd de fabriek van 2 mei tot en met 26 september van overheidswege gedwongen, de leden te verplichten de melk ook op zondag te leveren en de fabriek werd verplicht deze te ontvangen en op zondag te verwerken.

In 1943 bedroeg het aantal koeien der aangesloten leden in totaal 850. In 1944 werd J. Loonen benoemd tot Kringvoorzitter van de Z.N.Z.

1946 fuseerde *H Maria Oostrum* met *CZ. Venray* – toevoeging ZHN.

- 139 **Hieronder laten wij nog de namen volgen van bestuursleden** en leden van de raad van commissarissen, zonder op volledigheid aanspraak te maken.

Namen bestuursleden:

1912-19-- : Ant. Litjens, Wanssum, voorzitter
1912-1931 : L. Tacken, Landweert
1912-1919 : J. Vissers, Blitterswijck
1912-1934 : J. Custers., Oirlo
1912-fusie : H. Geurts, Geysteren
1915-fusie : H. Rieter, Maashees
1914-1918 : S. Muyzers, Merselo
1918-fusie : W. Arts, Merselo
1919-fusie : Alf. Creemers, Blitterswijck
1934-fusie : M. Stevens, Oirlo ,
1932-fusie : J. Loonen, Oostrum

Namen directeuren:

1912-1941 : R. Lemmens
1941-fusie: H. Janssen

Namen leden raad van commissarissen:

1913-1926 : W. Loonen, Dostrum, voorzitter
1913-19-- : F. Poels, Oostrum
1913-1927 : G. Camps, Oostrum
1926-fusie : Th. Peeters, Oirlo, voorzitter
1927-19-- : H. Jenniskens, Oostrum

140 **LAATSTE ONTWIKKELINGEN IN ZUIVELEND ZUID-NEDERLAND FUSIE EN INTEGRATIE**

Coöp. Zuivelvereniging Campina

Op 1 januari 1976 was de grote concentratie van zuivelend Zuid-Nederland onder de naam van Coöp. Zuivelvereniging Campina, hoofdkantoor te Eindhoven, een feit.

Er waren in de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg de vijf navolgende grote zogenaamde primaire coöperaties, met de daarbij gevestigde bedrijven:

- De Verenigde Coöperatieve Zuivelbedrijven *Brabant-Zeeland*, V.C.Z., hoofdkantoor te Roosendaal. Met bedrijven te Middelburg, Wouw, Roosendaal, Etten en Zundert.
- Coöperatieve Zuivelvereniging *Martinus*, hoofdkantoor te Breda. Met bedrijven te Breda en Baarle-Nassau.
- Coöperatieve Zuivelvereniging *Centraal Brabant*, hoofdkantoor te Tilburg. Met bedrijven te Tilburg, 's-Hertogenbosch en Berkel-Enschot.
- Coöperatieve Zuivelvereniging *Campina*, hoofdkantoor te Eindhoven. Met bedrijven te Eindhoven, St. Oedenrode, Boekel, Asten, Weert, Sittard, Heerlen en Maastricht.
- Coöperatieve Centrale Zuivelvereniging *De Maasvallei*, hoofdkantoor te Roermond. Met bedrijven te Roermond, Heythuysen, Venlo, Venray, Oss en Rijkevoort met een kaasfabriek en een melkinrichting.

Bovengenoemde vijf Coöperatieve Verenigingen fuseerden zoals vermeld in de Coöp. Zuivelvereniging Campina, met het hoofdkantoor te Eindhoven.

141 **DMV, Zuid Nederlandse Melkindustrie B.V.**

De Zuid Nederlandse Melkindustrie (DMV) B.V. werd opgericht op 31 december 1969 door fusie van de top-coöperaties C.Z.N.Z. te Roermond, opgericht in 1893, en Z.E.V. te Breda, opgericht in 1921. Bovengenoemde B.V. had haar hoofdkantoor te Veghel. De aandelen van deze B.V. waren in handen van de C.Z.N.Z. en Z.E.V.

De DMV had een drietal centrale, melkproductiefabrieken te Zevenbergschen Hoek, Veghel en Bergeijk, terwijl zij nog handelsvestigingen had te Breda (Zuivel Export Vereniging, Z.E.V.), Tilburg (Centraal Kaaspakhuis), Roermond (C.Z.N.Z., Centraal kaaspakhuis en kleinverpakking) en 's-Hertogenbosch (Centraal Boterinpakbedrijf). Voorts had de DMV nog vestigingen te Bangkok en Manilla (Recombined milk),

Omdat zo vaak gevraagd wordt wat de letters DMV betekenen, wordt hier medegedeeld dat deze letters staan voor: De Melkindustrie te Veghel, en voorheen stonden voor: De Coöp. Centrale Melkproductiefabriek "*De Meijerij*" te Veghel.

Per 3 april 1979 kwamen tot stand, door algehele fusie en integratie:

- De Coöp. Zuivelvereniging Campina B.A. en
- De DMV Campina B.V.

De leden van het bestuur van de Coöp. Zuivelvereniging Campina vormen tegelijkertijd de leden van de raad van commissarissen van de DMV B.V. De melkveehouders zijn lid van de Coöp. Zuivelvereniging Campina. Het productie- en handelsgebeuren is ondergebracht in de DMV Campina B.V.

Campina en DMV Campina hebben naast een bestuur resp. raad van commissarissen, een dagelijks bestuur resp. een college van gedelegeerd commissarissen.

Voorzitter van beide colleges is P.J. Loonen, Oostrum. Ook is lid van dagelijks bestuur en gedelegeerd commissarissen, J. van Elzakker te Ysselsteyn.

142 Directeur van de vereniging is, M. van Kuppenveld, tevens secretaris. Voorzitter van de directie van het concern DMV Campina was tot voor kort Drs. L. Oomens.

Thans zijn leden van de concerndirectie Mr. W. Overmars, L. van den Heuvel en Drs. G. van der Kruijs.

Secretaris van de raad van commissarissen is, Y. Galema.

Bijna 9.000 melkveehouders in de provincie Limburg, Noord-Brabant en Zeeland zijn lid van de Coöperatieve Zuivelvereniging Campina B.A. Meer dan 400.000 koeien leveren jaarlijks 2,5 miljard kg melk; dat is meer dan een zesde-deel van de totale Nederlandse melkproductie. Al deze melk wordt verwerkt door DMV Campina B.V. Deze onderneming telt 3.800 medewerkers en heeft een omzet van 2,8 miljard gulden per jaar.

De "*Top-100*", d.w.z. de 100 grootste Nederlandse ondernemingen, inclusief de multi-nationals, wordt ieder jaar gepresenteerd door het "*Financieel Dagblad*".

In 1983 nam DMV Campina in deze "*Top-100*", de 22e plaats in. Bij de zuivel- en aanverwante bedrijven nam onze onderneming de eerste plaats in.

Aangezien DMV Campina het hele traject van boerderij tot klant in eigen hand heeft, mag de onderneming zich dan ook een van de grootste geïntegreerde zuivelindustrieën van West-Europa noemen. De door de leden geleverde melk wordt in 16 bedrijven verwerkt tot vrijwel alle zuivelproducten die uit melk te maken zijn.

Deze producten komen vervolgens via een eigen verkoopapparaat bij de klanten terecht; circa 30 procent in Nederland en 70 procent in ruim 130 landen, verspreid over de gehele wereld.

De Zuid-Nederlandse zuivel is daarmee terecht gekomen in de eind-fase van een ontwikkeling, die in 1892 in Tungelroy een aanvang heeft genomen met de oprichting van een coöperatieve zuivelvereniging en de aanschaf van een handcentrifuge voor de bereiding van boter. De Nederlandse melk-, boter- en kaasmakers vormen een hoogwaardige en geavanceerde industrie, die zonder overdrijven de modernste van de gehele wereld genoemd mag worden.

- 143 De Coöp. Zuivelvereniging Campina kent uiteraard verschillende afdelingen zoals, secretariaat, stafdienst verenigingszaken, administratie, melkwinning en bewaking kwaliteit, en melkaanvoer. De DMV Campina B.V, heeft uiteraard stafdiensten en hulpdiensten. De stafdiensten zijn: Interne accountantsdienst, Financieel economische zaken met Centrale administratie, Sociale- en Personeelszaken en Research en Productontwikkeling.

De hulpdiensten zijn: Secretariaat en Juridische zaken, Melkaanvoer, Centrale planning en melkbestemming, Technologie en Technische dienst, Automatisering informatie, Inkoop, Onroerend goed, Civiele zaken en Public Relations.

Daarnaast blaast de Centrale Ondernemingsraad haar partij.

De DMV Campina telt zeven divisies, te weten Consumptiemelk, Industriële producten, Boter, Kaas, Condens- en speciaalproducten, IJs en Diepvries alsmede Kunstmelkvoeders.

De boer en tuinder deed het goed met hun gezinsbedrijf.

Het valt buiten het bestek van het onderwerp, om aandacht te besteden aan de ontwikkelingen op het boerenbedrijf na de oorlog, hoe belangwekkend de verbeteringen in deze, de agrariërs ook realiseerden.

Wij houden graag een warm pleidooi voor het samenwerkings- ofwel coöperatiebeginsel in de landbouw, veeteelt en tuinbouw.

De coöperatie heeft als beginselen, gelijke rechten van alle leden, een democratische leiding, controle en solidariteit. Het is een ondernemingsvorm die de leden in staat stelt gezamenlijk iets tot stand te brengen, wat allèen niet mogelijk is. Dit heeft in het verleden vruchten afgeworpen en dat idee heeft ook vandaag nog niets aan actualiteit verloren.

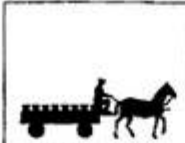
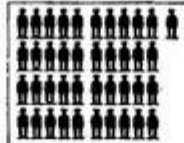

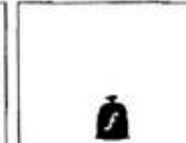

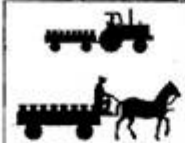

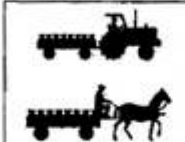
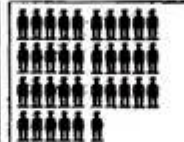

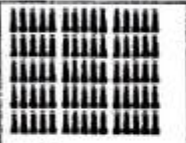
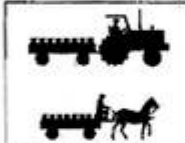
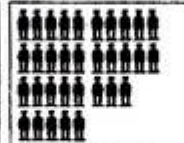

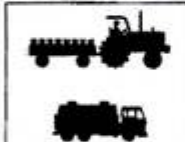
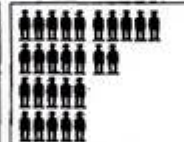

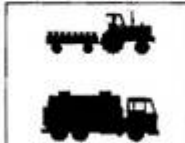
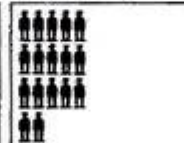

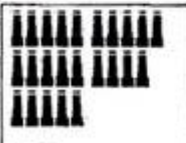
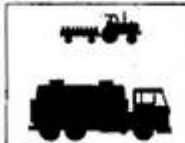
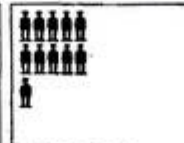

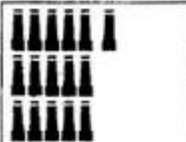
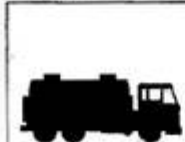
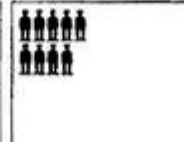

- 144 De totale Nederlandse zuivelproductiewaarde tegen marktprijzen bedraagt 11,1 miljard, waarvan voor een bedrag van 7,3 miljard wordt geëxporteerd, voorwaar van grote betekenis van ons land.

Nederland is het land van Melk, Boter en Kaas. Op de gebieden van boter, kaas en gecondenseerde melk is zij de grootste exporteur der wereld.

Een prestatie om trots op te zijn, die geleverd wordt door vooral vier grote coöperatieve zuivelondernemingen in Noord-, West-, Oost-, en Zuid-Nederland, resp, de coöperatieve zuivelverenigingen "*Noord-Nederland*", "*Melkunie Holland*", "*Coberco*" en "*DMV Campina*", met daarnaast een aantal bloeiende particuliere zuivelondernemingen.

Hierna volgt een illustratief overzicht van de buitengewoon grote ontwikkelingen die zich in 35 jaar voordeden in de zuivelwereld van Campina.

De eerste verticale kolom geeft weer het aantal productiebedrijven, de tweede kolom de aangevoerde kilogrammen melk, de derde kolom het aantal leden-veehouders, de vierde kolom de kilogrammen melk per veehouder en de laatste kolom de uitbetalingsprijs per kg melk (excl. B.T.W.).

 119	 483milj.	 41.000	 12.000	 20cent	1948
 100	 608milj.	 40.000	 15.000	 20cent	1953
 85	 727milj.	 36.000	 20.000	 28cent	1958
 75	 977milj.	 33.000	 30.000	 30cent	1963
 55	 1.157 milj.	 27.000	 43.000	 37cent	1968
 36	 1.531milj.	 17.000	 90.000	 43cent	1973
 24	 1.912 milj.	 11.000	 176.000	 58cent	1978
 16	 2.464 milj.	 8.900	 277.000	 77,7cent	1983
aantal productie bedrijven	aanvoer melk in kilogrammen	aantal veehouders	kilogrammen melk per veehouder	uitbetalingsprijs per kilogram (excl. BTW)	

146 Uit voorgaande grafiek blijkt ondermeer dat de gemiddelde leverantie van de leden-veehouders in 1983, 277.000 kg melk per jaar was.

Het is hier van betekenis te vermelden dat de Zuivelfabriek te Venray, de melk ontvangt van drie zogenaamde organisatorische afdelingen, te weten Venray, Venlo en Sevenum.

Opmerkelijk is dat het de afdeling Venray is waarvan de leden-veehouders gemiddeld het hoogste aantal kilogrammen melk leveren van alle 46 afdelingen die onze organisatie telt, te weten 371.000 kg; dat is 94.000 kg meer dan het bovengenoemde gemiddelde van 277.000 kg, Voor de afdeling Venlo is het jaargemiddelde 305.000 kg en dat van de afdeling Sevenum is 275.000 kg.

Dit verhaal omvat een periode van meer dan honderd jaar; van potstal via grupstal naar ligboxenstal. Het dier, het kalf en de koe, verkreeg steeds van de veehouder veel belangstelling. De koe verblijft thans in grote moderne behuizingen waarin zij vrij rondlopen en zelf hun vaste ligplaats zoeken.

Veel bestuurderen dienden in de beschreven periode het belang van de boer. Veel medewerkers hebben hun beste krachten ingezet voor ditzelfde doel en voor het bedrijf en ondervonden daarbij voldoening. Graag breng ik een hommage aan allen voor hun toewijding en inzet.

De mij toegemeten en beschikbare tijd was zodanig dat ik veel onbesproken heb moeten laten en beknopt heb moeten zijn. Graag had ik meer weergegeven over persoonlijke jubilea en belangrijke gebeurtenissen van bestuurderen en medewerkers.

Ik hoop dat de expositie die belangstelling zal verkrijgen die haar toekomt, ook tot voldoening van de samenstellers.

Het geschrevene is geschiedenis en daaruit is ook in dit geval lering te trekken. Veel goede zaken kwamen tot stand; ook kwamen enkele malen teleurstellingen voor doordat goed bedoelde voorstellen niet werden begrepen en aanvaard.

Uiteindelijk echter zegevierde steeds het gezonde verstand.

Tot slot zeg ik gaarne dank aan allen die mij geholpen hebben bij het tot stand brengen van dit geschrevene. Veel gegevens dienden te worden verzameld, geselecteerd en gegroepeerd.

- 148 Namen noemen is altijd een gevaarlijke zaak, doch ik wil hier nogmaals vernoemen de heren W. Willemsen en J. Renkens, Venray en vernoemen van DMV Campina-Veghel de heren A. van Heyst en C. van Baardewijk en van de Zuivelfabriek te Venray, mevr. J. Suintjens, mej. G. Duykers, en vooral mej. J. Houben, die mij hielpen de gewenste tekst zodanig te verwerken dat dit geschrift tot stand kon komen. Mijn dank gaat ook uit naar de heer Mulder, museumbeheerder van de stichting Historische Landbouwtechniek te Wageningen en DMV Campina en ook anderen, die materiaal beschikbaar stelden voor de expositie.

De tijd gaat voort, veel veranderde, veel zal veranderen; bedenk dan de betekenis van een vers van Willem Bilderdijk uit de vorige eeuw:

*In het verleden,
ligt het heden.
In het nu,
wat worden zal.*

A. de Kroon
Venray, september 1984

GERAADPLEEGDE BRONNEN EN LITERATUUR, ALSMEDE CITATEN DAARUIT.

Melk, de witte levensbron. ;De geschiedenis van de melk van de vroegste tijden tot op heden.	Ulrich Neuhaus.
Het wonder van de melk.	Stichting Onderwijstentoonstellingen 's-Gravenhage.
Zuivelcoöperatie in Nederland.	J.A. Geluk, 1967.
Een halve eeuw Gewestelijke Zuivelcoöperatie Z.N.Z., Zuid-Nedériandsche Zuivelbond Roermond.	J.J. Wintermans, 1944.
Zuid-Nederlandsche Zuivelbond.	H. Creemers, 1928.
Z.N.Z. Roermond, vijftigjarig bestaan 1893-1943.; 1946.	
De Boterproductie en Boterhandel in het Zuiden.	Lezing door J.J.C. Ament, secretaris-penningmeester van den ZuidNederlandsche Zuivelbond, gehouden in de Algemene Vergadering van den F.N.Z. op 4 augustus 1904 te Leeuwarden.
Zuivelzicht.	Officieel orgaan van de Koninklijke Nederlandse Zuivelbond, F.N.Z. Hoofdredacteur C. Dogterom.
Peel en Maas,	Weekblad voor Venray e.a.
Volkkundig ABC van de gemeente Meerlo-Wanssum.	Th. v.d. Voort.
De agrarische geschiedenis van West-Europa (500-1850).	Prof. Dr. Slicher van Batch, 1960.
Geschiedenis van den Nederlandschen landbouw 1795-1940	onder redactie van Dr. Z.W. Sneller.
Gemeentearchief Venray	
Archief Zuivelfabriek "Venray".	

Wij voegen nog een aantal afdrukken van historische documenten toe, die hopelijk uw belangstelling kunnen opwekken:

Bijlage 1:

Stuk gedateerd 27 maart 1873 uit de notulen van de gemeenteraad van Venray, waarin behandeld wordt een verzoek tot het houden van een botermarkt.

Bijlage 2:

Een gezegeld stuk uit het jaar 1904, waar op voor- en achterzijde tezamen 80 handtekeningen voorkomen, waarbij deze personen de heren Raedts en Wismans machtigen namens hen, een Coöp. Stoomzuivelfabriek in de gemeente Venray op te richten en zich bereid verklaren het ledenregister te zullen tekenen, zodra de vereniging zal zijn opgericht.

Bijlage 3:

De eerste en laatste bladzijde van de officiële stichtingsakte der Coöp. Stoomzuivelfabriek "Venray".

Bijlage 4:

De notariële akte, gedateerd 15 mei 1904, van verkoop van een perceel grond door Frans Voermens te Leunen, aan het bestuur van de Coöp. Stoomzuivelfabriek "Venray" te Venray, ter vestiging van de te bouwen fabriek.

Bijlage 5:

Een overdruk van een pagina van het weekblad "Peel en Maas" van Venray e.o. van 24 december 1904, waarin een advertentie is opgenomen, waarbij het bestuur van de Stoomzuivelfabriek "Venray" bericht aan de belanghebbenden, dat met het leveren der melk op maandag 2 januari 1905 zal worden begonnen.

Bijlage 6:

Een afdruk van een pagina van het weekblad "Peel en Maas" van Venray e.o. van 18 februari 1905, waarin is opgenomen een advertentie waarin een persoon gevraagd wordt voor de verkoop van boter en karnemelk in Venray.

Bijlage 7:

Afschrift van het ministerie van landbouw, nijverheid en handel, gedateerd 25 maart 1913 aan de burgemeester van Venray, waarbij aan de Coöp. Stoomzuivelfabriek "H. Maria" te Oostrum toestemming wordt verleend voor het gebruiken van een stoomketel.

Bijlage 8:

Een brief met nostalgisch briefhoofd, compleet met rokende schoorsteen, van 25 augustus 1931 van directeur Fr. Verkleij aan het bestuur van de Stoomzuivelfabriek "St. Laurentius" te Vierlingsbeek.

Bijlage 9:

Een recent stuk van DMV Campina.

1873

Woensdag den zeventien twintigsten maart
achttien honderd twee en zeventig.

Tegenwoordig Wethouders J. Ph. Esfer, W. van
gemeente voorzitter, P. Janssen en W. Poels
Wethouders, W. Janssen, P. J. Verin, J.
van den Broek, J. J. A. A. en S. Trienes
leden en W. van der Boegh Secretaris

De voorzitter ten gekelden tyde achtte
den tegenwoordig zijnde sluit de presentie
lyst en opent de vergadering.

De notulen der vorige vergadering
den voorgelezen en goedgekeurd.

Botermarkt

Is ingekomen en wordt ter behandeling
opgebragt een adres van een twintigste bije
zeten der gemeente houdende het ver
zoek een kind gemeenteraad te willen over
gaan tot het instellen van een wettelyk
sche botermarkt in de kom van het dorp.

De vergadering overwegende dat zijk
reeds lang te behuften met een wettelyk
lyk sche botermarkt heeft doen gevoelen
ten te instelling daarvan in het belang van
den landbouwer een gemeente is

Besluit

Onder andere goedkeuring van W. van
gedeputeerde Staten; in te stellen een bo
termarkt in deze gemeente te houden elke
week op donderdag van 8-12 ure voor
midde op de groote markt in de kom van
het dorp, zullende ingeval op deze dag een
kerkelyken feestdag invalt, dat markt dag
daar toe gehouden worden.

Gemeente verkoop

De voorzitter deelt voor kennisgeving mee
1° dat de toelinge gehouden gemeenteraad
door W. van gedeputeerde Staten in dat
het maat te is goedgekeurd.

Wollewaard.

2° ten schryven van den heer L. van der
ter Prefekt van Gymnasium, waarbij hy de
Raad

Van den Brogaard
D. J. Decker
J. van der Meijer
G. Deriks
D. S. S. S. S.
A. Sikes
S. V. V. V.
J. Sikes
J. Linders
Wed. Stappers
W. Janssen
G. P. P. P.
M. Janssen
Wed. H. Janssen
G. B. G. G.
M. Decker
P. P. P. P.
G. H. H. H.
A. L. L. L.
Wed. J. Camps
G. Camps
H. P. P. P.
Ger van der
Jae. J. J. J.
M. L. L. L.
M. W. W. W.
J. J. J. J.
De wed. H. H. H.
D. W. W. W.

W. Janssen
Wed. Janssen
Van den Brogaard
M. P. P. P.
D. J. J. J.

80

Op Voor mij, Alexander J. van der Meulen, Notaris te Amsterdam, Tusschen

8. 15.
27 Januarij 1904

1. Lodewijk Johannis Hendrik Hoopman
 2. Hendrik Hermann Hoopman, beide wonende te Tusschen
 3. Jan Aert Wilhelms wonende te Vlaardingen - Tusschen
 4. Gerardus van Dyck, landbouwer aldaar wonende
 5. Jan W. van der Meer, landbouwer aldaar wonende te Vlaardingen - Tusschen
 6. Peter Dijkster, landbouwer te Hoog, Akerwijk onder Tusschen
 7. Theodorus Piels, landbouwer, wonende te Oudekerk Haven te Tusschen
 8. Gerardus Hilbert, landbouwer te Overbeek - Tusschen
 9. Johannes de Vries, landbouwer te de Vries - Tusschen
 10. Peter Anton Jacobs, landbouwer op de Vlegel te Tusschen
 11. Pieter van Olijel, landbouwer aan de Sluis te Tusschen en
 12. Theodorus Diebbel, landbouwer aan het Veld te de Vries
 die verklaren te deze Akte op te richten, de naam te Ommerig "Coöperatieve Vereeniging" waarin als lid deel te nemen en voor de Vereeniging te hebben vastgesteld de voorlegde Statuten.

Artikel I. De Vereeniging draagt den naam: Coöperatieve Gemeenschappelijk "Tusschen" en is gevestigd in de Gemeente Tusschen

Artikel II. De Vereeniging der Vereeniging bestaat:

- 1. In het aankopen van grond en het daarop bouwen en inrichten van een Zuivelabriek of
- 2. In het in opdracht aanvaarden van grond en het daarop bouwen en inrichten van een Zuivelabriek.
- 3. In het voor de gemeenschappelijke Bestelling bezorren van Melk van de Koeien van deen tot Boter, onder verkoop hier van.

In alle Samenkomsten van de als eenen Vergadering van lid Besluiten. De Vereeniging wordt aangevoerd door den lid van vergadering voorzitter, in de naam der vereeniging. Vergadering houdt vier, behoudens verandering of vroegera Overeenkomst. Hetgeen Besluit van de Algemeene Vergadering Overeenkomst artikel negen in de.

Artikel III. Het vereenigingsgeld wordt aan eenmaal en eindelijk deug opgeleid van elf jaer.

Artikel IV. Voor alle leden wordt domicilie gekozen te Tusschen der Vereeniging.

Artikel V. De wijze van betaling en het aanvaarden der door de leden te bereyken aangeboden melk en de verkoop der boter wordt bij behoudende bepaling geregeld. De leden van de Vereeniging geen melk geland en niemant is verplicht om meermaal dan melk te leveren. Behoudens Overeenkomst en overeenkomst op degen. Voorafgaand aan Christ. lype. voortduren.

In de overeenkomst en de overeenkomst verbonden Statuten van Toepassing.

Artikel VI. Tot de vereeniging kunnen als leden toetreden. Rekenend of rekenend die Betreftende tot het Statuten van Overeenkomst en in de Gemeente Tusschen of in de nabijheid daarvan. Overeenkomst.

de als gevolg daarvan naar België, welke Oorlogshandelingen
 Indem Partij het Oors de kunge der schenke lieden wil kunnen
 land worden. Zal de Gemeenschap door de Meest gered Partij
 Zouken gevraagd. Aan de commissarissen - Rechtbank te
 Revennend of voor het Recht college. dat voor die Rechtbank
 zal zijn en de plaats optraden

Oorzaken, bepalingen.

Rechtbank deen een kening. Tien de liden van het Partij en van den
 Raad van Commissarissen die voor den eerste maal gekozen
 worden. Tien de eerste of in de bij Rechtbank deen u. de
 men der Partij voorbeschreven bepaling in het jaar te
 genden kening 25. en der bevolging ieder jaar twee van
 het Partij en een viel werden Raad van Commissarissen
 kening de in die bepalingen nieuw gekozen op denzelf.
 van den Partij nemen.

Bevestiging de beschaling en twee liden in den Raad van
 deen deen tege of de derde Raad de van den Acht en van
 den Raad in den vijfden Raad of den Partij

De commissarissen zijn van mij notaris C. hand.

naam der

Rechts 6. kening. de Raad van Commissarissen van
 het jaar 1800. van den Raad van, in tegenwoordigheid
 van de Raad John Christoffel van Wyden Charles
 Raad consulent. kening 6. Silvan en kening 6
 kening. kening. sociale kening kening 6. kening
 kening. kening. kening acht red kening met de com.
 kening en mij notaris Ondertekend kening

L. Graets R. Wismans y. b. b.
 J. van Dijk Jan Nicolaas Jenniskens
 P. Duijkers H. Toels J. Wiers
 J. Loenen P. H. Jacobs W. W. M. Mijel
 H. Drabbe

John van Wyden Charles: J. Koning
 Meerkinder
 81. kening van J. J. van den Raad kening kening
 1800. kening. deel 64. kening 185. kening van 5. kening kening kening
 van kening kening kening kening kening kening kening
 71.20
 kening

Voor mij Martinus Franciscus Lubbertus Lissers
 Notaris ten stamplplaats Venray is verschenen: —
 Frans Joemans, landbouwer wonende te Ven-
 ray in de Vlier. —

Die verklaarde bij deze te verkopen en te
 dragen onder de gewone verwaring der meent recht
 en vrij van schulden en hypotheeken, aan de Confr-
 acatieve vereeniging. Coöperatieve Stoomzuivel-
 fabriek Venray te Venray, voor welke alhier begen-
 woordig en in koop aannemende zijn Louis
 Pards, koopman, Johannes Romm en Jéser
 Antoon Gaefts, landbouwers allen wonende te
 Venray, leden van het Bestuur van gezegde ver-
 eeniging. —

Ingeween twee en dertig aren bouwland, zijnde
 een Goed Costelyk gedeelte uit het kadastrale
 perceel sietes nummer 4771 der gemeente Venray
 ter plaatse afgepact, aan den verkoper en vol-
 len eigendom toebehoorende, ingevolge akte van
 deeling van deuren van mij Notaris den veertien
 den Februari van dit jaar overgeschreven ten
 hande van Hypotheken te Roermond, den
 vier en twintigsten Maent daarop volgende
 in deel 69 nummer 150. —

Het perceel wordt verkocht 200 en in den
 hant waarin het rijk thans bewindt en
 al 's'zels met al deszelfs aan en onder hoogheden

rechten, geringheidsom en dienstbaarderheid,
zo heerschen als lydende onders en de
dionige Louden Gebuur, om door de koop-
sken van heden af voor het bezit en genot
te kunnen worden aanvaard, mits verplig-
ting om de grondbelasting van hetzelfde van
heden af voor hare rekening te nemen.

Deze verkoop is geschied voor de Som van
acht honderd tachtig gulden, die de
kooziser zal verpligt zijn en kan den van ten
huize van den verkoozen te zullen betalen
voor of uiterlijk op den eersten December
aanstaende en zulke met bijvoeging van
den inhoudt van vier honderd tachtig van
af den een en dertigsten Mei van dit
jaar tot den dag van betaling toe

Deze is hetzelve partijen bespeld en
vereenigkomen:

- 1° dat de eigenaarsker, gebruiker of bewoner
van het erf geene los loopende kappen
mag houden
- 2° dat geene boomers aan de noordzijde van
het gekochte perceel mogen geplant worden
- 3° dat van het heren niets aan derden mag
verkocht of overgedragen worden en dat op
hetzelve niets anders mag gebouwd worden
dan de Fabrick met hare aanhoorigkeiten

4^e dat de hoofprijs zijnde Leven en huwelijk
gelden vijftig cent per ure, zal vermeerderen
of verminderen naar gelang van de be-
sparing van de opwerlabbe van de grootte
van het gekochte terrein.
De Compagnons zijn aan mij Notaris
bekend.

Maarvan alle:

1^e Meesteren te Lemmer, den vijftenden Dri
negentien honderd vier en negenveertig
van Leen Verheugen, Meesterbakker en Joseph
van Trecht meubelmaker te Lemmer, als
gekregen welke deze alle na voorlezing
met de Compagnons en mij Notaris onder-
teekend hebben.

J. Voornius, L. P. Raselt, W. Doorn, J. P. Jacobs
J. Verheugen, van Trecht, Meester Linsen.

30^e Geregistreerd te Noord den Leven en huw.
lijken Mei 1900 vier deel 65 folio 29 verso vast 8
een blad geen rekening. Inkomsten voor recht
Leven en huwelijk Leven en huwelijk. De Inkomsten van
Meester Linsen

1^e Voor Ryschuit
Meester Linsen

Overgeleverd aan de Hypotheekbank te Ven-
mond, den eersten Juni 1900 en vier deel 511 N° 128

Paterskerk.

Morgens om 5 uur de 2e plechtige H. Mis. Om 8 uur de solemne Hoogmis. Om half 5 de plechtige Vespers. 5 uur plechtig Lof.
Maandag 2en Kerstdag zullen de goddelijke diensten geschieden als op Zondag. Om 8 uur de plechtige Hoogmis. Om 5 uur plechtig Lof.
DINSDAG om 5 uur Lof
VRIJDAG om 5 uur Lof en H. Kruisweg.

Het Gemeentebestuur

van VENRAY.
zal op den 30sten des voormiddags 11 uur ten Raadhuis alhier bij inschrijving

AANBESTEDEN:

De Verlichting

der straten en pleinen en van het Raadhuis met daarbij behoorende levering.
Voorwaarden liggen van af-heden ter inzage ter gemeentesecretarie.
Venray, 22 December 1904.
De Burgemeester voornoemd.

ADVERTENTIE

STOOMZUIVELFABRIEK

Het Bestuur van de Stoomzuivelfabriek "VENRAY", bericht hiermede aan de belanghebbenden, dat met

het leveren der melk

op **Maandag 2 Januari 1905** zal begonnen kunnen worden.

In de loop deser week zal aan de leveranciers nog nader bericht hiervan worden gegeven.

De Directeur.

Vergadering

De Tweede Vergadering van TIM MERLIJEN en MEUBELMAKERS, zal gehouden worden op

Donderdag den 5 Januari 1905,

ten huize van M. JACOBS, Schoolstraat, 's avonds om 6 uur.
Allen, vooral hen, die de eerste Vergadering niet hebben bijgewoond, worden dringend uitgenoodigd.

HET BESTUUR.

WIE

een Prachtige KANARIE-VOGEL wil koopen!!!

Wij hebben ze vanaf f 3 tot f 35 per vogel, zuivere stammen, Truets en Siefert, met hooge onderscheidingen bekrond.

Raskanariëkerij

MEERLO

Halt!

Eindstraat VENRAY

Melassevoeder

uit de suikerraffinaderij v/h Spakler en Tetterode, Amsterdam.

Goedkoop en uitstekend voeder

voor paarden, melkkoeien, mestrunderen en parkens.

Controle Rijklandbouwproefstation.

Vraagt-prijzen en brochures aan bij den

Agent J. Bekkers,

Schoustraat Venray

VENRAAI

Regeling der H. Diensten op het

40-Urenged gedurende de

Kerstdagen

6 uur. Uitsluiting van het Allerheiligste en de Kerstmis gevolgd van 2 Leemissen.

6 1/2 uur. Herdersmis, voorgesegaan tengevolg van een Leemissie.

10 uur. Hoogmis, voorgesegaan van twee Leemissen.

3 uur. Vespers.

5 1/2 Completen en Lof.

2de en 3de Kerstdag.

6 uur. Uitstelling van het Allerheiligste en 1ste H. Mis.

8 uur. 2de Heilige Mis.

10 uur. Hoogmis.

3 uur. Vespers.

6 1/2 uur. Completen en Lof.

Bij sluiting Te Deum (3de Kerstdag met Processie).

Aanbiddingsuren.

6 - 7 uur. Markt en Hafstraat.

7 - 8 uur. Eindt en Hoenderstraat.

8 - 9 uur. Heuzel, Brabander en Hiept.

9 - 10 uur. Heide, Volen, Weferslo, Langstraat, Veltum, Wiesel.

10 - 11 uur. Leggen, Merselo, Oostrum, Smakt.

11 - 12 uur. St. Josephsgesticht.

12 - 1 uur. Kinderen der 1ste 2de en 3de compagnie.

1 - 2 uur. Leden der H. Familie.

2 - 3 uur. Congregatie van O. L. Vr.

3 - 4 uur. Brukske, Boschhuizen, Landweert, Lull.

4 - 5 uur. Paterstraat, Draaf, Henseniusplein en Kruisen.

5 - 6 uur. Schoolstraat en Houtenhoek.

6 - 7 1/2 uur. Grootte Straat.

Notaris Esser te Horst,

zal op **Vrijdag 13 Januari 1905** ter herberge van Jac. Buggems te Leunen Venray op verzoek van G. van Meijel aldaar

publiek verkoopen:

I. Een perceel **HOULAND**, bijzonder geschikt voor bouwterrein, gelegen te Leunen Sectie D no 1335, en een gedeelte uit den weg, te samen groot 56 aren 60 cent., belend den weg Gerard Wismans en Antoon Jennikens.

II. Een perceel **BOUWLAND**, gelegen aldaar, ook zeer geschikt voor bouwterrein, Sectie D no 1293, groot 49 aren 85 cent., belend de weg Gerard Wismans als volgt:

1ste nam. 2 uur, op verzoek en ten huize van

Leop den

met wasc

en h zekl

krpi zaag

strod benn

Notaris Linsen te Venray

verkoopt op **Donderdag 29 December 1904** 's morgens 10 uur, op verzoek van Johs Willems in zijn boschen aan het Veni Venray.

1250 nrs. dennenhout

alsdaar Brabander, Oostrum, boonstaken, latten, gelinshout en banden

De Notaris Linsen te Venray

verkoopt op **Maandag 8 Januari** voorin 10 uur, op verzoek van Hond.

Bistervelds, in zijn bosch aan den Dorp te Venray nabij Gerardus Rougen.

60 slagen

boonstaken, latten, gelinshout en banden

Notaris Esser te Horst

zal op **Dinsdag 27 December 1904** 's uur juist ter herberge van G. Tax Kooi te Wanssum, op verzoek van den J. H. van den Boogaart,

publiek verkoopen

130 nrs.

gezaagde planken, ribben en latten

Notaris Esser te Horst

zal op **Donderdag 29 December 1904,** 5 uur ter herberge van M. Stapper te Dorp op verzoek van G. Nelissen en

publiek verkoopen:

Een HUIS met tuin, erf, bouwland en heide, gelegen te Voor-Amerika gem. Horst, Sectie F no 400 en 481

99 aren 20 cent.

Aanvaarding dadelijk en stoppelbloot Verder 3 eiken, 5 berken, 1 fijn enboom, benevens 3 wat. rogge acht

Notaris Esser te Horst

zal op **Donderdag 29 December 1904** 3 uur ter herberge van H. H. Verhe Horst op verzoek der Familie Dr Stappers

publiek verkoopen:

I. Afgekapt dennenbosch te Horst den Schadijk, Sectie A no 2181, bect. 81 aren 35 cent.

II. Afgekapt dennenbosch te Horst Reindonk, sectie F no. 2126, groot 96 aren 90 cent.

Notaris Esser te Horst

zal op **Dinsdag 3 Januari 1905** 's

Weekblad Peel en Maas voor Venray en omstreken.
febr. 1905.

Burgerlijke Stand.

VENRAY

Van den 10 tot den 17 Feb.

Geboorten.

Johannus Gerardus Linders.
Martinus Arnoldus Maria Vermeulen.
Gerardus Jacobus Jeuken.
Joseph Dyrkers.
Hermanus Johannes Gerardus Folbers

Sterfgevallen.

Petronella van Cuijk oud 85 jaren, weduwe uit het 1ste huwelijk van Hendrik Janssen en uit het 2e huwelijk van Theodor Pesters.
Reinier Derix oud 63 jaren echtgenoot van Petronella Ogemans.
Peter Johannes Beckers oud 19 jaren.
Joanna Maria Oudenhoven oud 71 jaren weduwe van Willem Poels.

Burgemeester en Wethouders van Venray.

Brengen ter openbare kennis dat ter gemeentesecretarie ter inzage ligt een verzoek met bijlagen van A. H. Loouen, bakker alhier om vergunning tot het oprichten van eene broodbakkerij, op het perceel kad. bekend sectie D nr 3250.

Op Dinsdag 7 Maart voorm. 11 uur zal ten raadhuis gelegenheid bestaan om bezwaren tegen dit verzoek in te brengen en deze mondeling en schriftelijk toe te lichten.

Zowel de verzoeker als zij die bezwaren hebben kunnen gelurende bovengemeld tijdstip, op de secretarie der gemeente kennis nemen van de ter zake ingekomen schrifturen.

Venray den 17 Februari 1905

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
H. ESSER

De Secretaris,
STOOT.

Burgemeester en Wethouders van Venray.

Gelet op het bepaalde bij het eerste lid van art. 2 der Drankwet.
maken bekend dat door Jan Mathijs Vollenberg, van beroep landbouwer wonende te Veltum—Venray vergunning is gevraagd voor den verkoop van sterke drank in het klein voor gebruik ter plaatse van verkoop een gedeelte van het perceel gelegen te Veltum wijk G no 525.

dat zij die tegen het verleenen der gevraagde vergunning bezwaren hebben deze voor 10 Maart aan hun Collegie schriftelijk moeten kenbaar maken.

Venray den 17 Februari 1905.

Burgemeester en Wethouders voornoemd

De Secretaris, H. ESSER
STOOT.

ADVERTENTIEN.

Fanfare „Euterpe”.

**Soirée
Amusante,**

**STOOMZUIVELFABRIEK
„VENRAY”**

GEVRAAGD iemand met een handwagen, hond- of kleine ponykar, om met boter en karnemelk door het dorp te rijden.

Zich aan te melden Maandag en Dinsdag namiddag van 2 tot 5 uur te Louven bij
Den Directeur.

Bericht!

Ondergeteekende bericht hiermede aan het geacht publiek van VENRAY en OMSTREKEN, dat zij zich beleeft aanbeveelt tot het wasschen en strijken van

MUTSEN,

en het herstellen en opmaken van allerhande soorten

TOEREN.

Onder minzame aanbeveling

Mathilda Derks-Jacobs,

Langstraat Venray.

Boerenbond, Venray.

Prijsopgaaf gevraagd van:

21900 K.G. **Superphosph.** 14.4 pCt.
12800 K.G. **grasmeest Ohl.** 3 X 7 X 5.
5800 K.G. **chili,** 15.5 pCt.
6900 K.G. **kainit,** 12.4 pCt.
550 K.G. **patent kali.**

Alles te leveren franco station Venray, onder kosteloze controle van het Rijkslandbouwproefstation in balen van 100 K.G. voor den 20 Maart a. s.

Inschrijvingsbiljetten franco aan den SECRETARIS voor 19 Febr. a. s.

HET BESTUUR.

N.B. Opening der inschrijvingsbiljetten op Zondag 19 Februari a. s. des middags te 12 uur in het Hotel „de Zwaan.”

Bericht.

De Notaris Haffmans

zal Maandag 20 Februari 1905, te Geijsteren, op verzoek van den Hoogwelgeb. Heer C. Baron de Weichs de Wenne, publiek vercoopen

Notaris Es

zal op Donderdag 2 10 uur ten huize en Jac. Verhaag te Hor

publiek

Den gheheel inbr kast, commode, eik tafels, 1 groote klee met biezen en 6 met r stoel, groote nieuwe met toebehoor, 1 gro derketel (75 L. inhoud reguleteur, wekker, 4 lampen, petroleum gerief, porcelein, glas kuipen enz.

2 ringspoelnaaimac gereedschappen, ver akkergereedschap, ladders, schoppen, brandhout.

Notaris Ess

zal op Maandag 2 2 uur ten huize v Venray aan het Br M. Vollenberg en A.

publiek v

Allerhande huisme stoelen, ledikant, ka rijken, porcelein, glas.

Vee: 1 dragende v varken en 1 geit.

Klein schuur en a vens een partij hooi, stekriben en gezagd.

Allerhande klompe konijzer, houtketting

Notaris Ess

zal op Woensdag 10 uur ten sterfhui Lotium op verzoek minderjarige kinderen

publiek v

Huismeubels: 1 m 6 mooie stoelen, kl waarbij 1 kolomkache

2 mooie hanglampen, pannen, borden, moes

kuipen, 2 driekroonsc Herbergergerief: 4 l

2 laage zitbanken, 1 blaadjes, 75 biergla gordijnen, spiegels en

Akkergereedschap: rieken, schoffels, zic molen enz.

25 kippen met ha worden aangeboden.

MINISTERIE VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL. bijlage 7

Az 11/73 S

Afdeeling: ARBEID.

Betreffende gebruik stoom ketel.

i-Gravenhage, 25 Maart 1913.

2 BIJLAGEN.

Men gelieve bij het antwoord nauwkeurig het onderwerp, de dagtekening, het nummer en de afdeling van dit schrijven te vermelden.

WHL

Ik heb de eer U hierbij te doen toekomen een akte van vergunning met de daarbij behoorende lijst van aantekeningen voor het gebruik van een stoomketel, opgesteld in de Cuijperlaan te Amsterdam in de fabriek H. Harms te Oostveen bij de Koning.

Ik verzocht U die stukken aan de directie te doen uitreiken onder kennisgeving, dat de akte te allen tijde ter inzage van de met het toezicht belaste ambtenaren moet aanwezig zijn op een zichtbare plaats in de fabriek van en dat meergemelde lijst zorgvuldig moet bewaard blijven, ten einde op aanvraag der bovengenoemde ambtenaren onmiddellijk te worden vertoond.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,

Door den Minister,

De Secretaris-Generaal,

J. H. van der Grinten

l.v.f.

Aan

den Heer Burgemeester
van
Hilversum.

Venray 25 Aug. 1921.

Aan het Bestuur der Coöp.
Stoomzuivelfabriek "St. Laurentius"
te Vierlingsbeek.

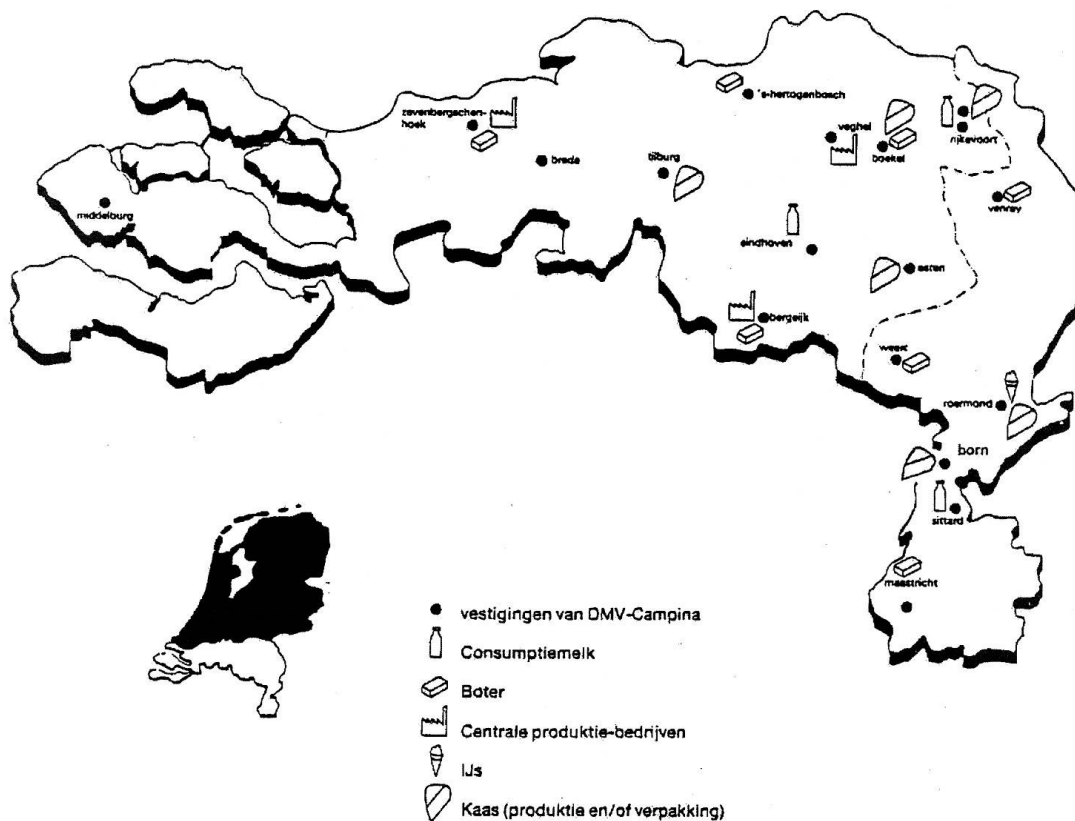
In antwoord op uw schrijven d.d.
15 Juni ha ik u medede, dat uw Bestuur
in haar Vergadering van 23 Aug. l.c. heeft
besloten niet op de door u voorgestelde
Opvoering te kunnen ingaan.

Wel kan ik u zeggen hoe zeer wij het
maakt maar niet.

Dit schrijven komt veel eer laat maar er was
geen gelegenheid dit eerder door de ^{inligging} Commissie
u het Bestuur te behandelen.

Vanom het Bestuur der
Coöp. Stoomzuivelfabriek "Venray"
F. Verkleij a.i.

DMV-Campina vestigingen in Zuid-Nederland

Bovenstaande kaart geeft de situatie weer per 1 april 1983. Zoals bekend, is in Middelburg een bemand distributiecentrum gevestigd, zijn in Breda de Nemijtek-vrieshuizen ondergebracht en is Den Bosch bovendien de vestigingsplaats van Vee- en Vleeshandel Gerard Viguurs B.V. en van de Botermijn B.V. Bij de kaasfabriek in Tilburg is een poeder-meng-fabriek gevestigd. In Born is een nieuwe kaasfabriek in aanbouw, waar in de tweede helft van dit jaar met de productie zal worden gestart.

